

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

YAYGIN DİN EĞİTİMİ KURUMU OLARAK CAMİLERİN
SOSYO-KÜLTÜREL HAYATA ETKİLERİ
(MARDİN ÖRNEĞİ)

Hasan Hüseyin PALABIYIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Muhiddin OKUMUŞLAR

KONYA- 2013

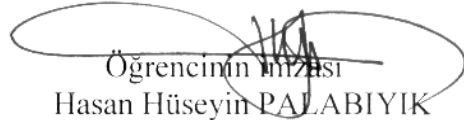

T.C.
KONYA NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı

Öğrencinin imzası
Hasan Hüseyin PALABIYIK

T.C.
KONYA NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Hasan Hüseyin PALABIYIK tarafından hazırlanan ‘Yaygın Din Eğitimi Kurumu Olarak Camilerin Sosyo-Kültürel Hayata Etkileri (Mardin Örneği)’ başlıklı bu çalışma 30/01/2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Muhiddin OKUMUŞLAR

Danışman

İmza

Doç. Dr. Fikret KARAPINAR

Üye

İmza

Doç. Dr. Hayri ERTEN

Üye

İmza

ÖNSÖZ

Mardin taşıdığı değerler, tarihi ve kültürel mirası, inanç yapısı, eğitim-sağlık, idari-sosyal ve iktisadi durumu itibariyle çok yoğun bir bilimsel ilgiyi hak etmektedir. Mardin’de farklı etnik ve dini gruplar geçmişte olduğu gibi günümüzde de herhangi bir müdahaleye maruz kalmadan birlikte yaşamaktadır.

Hz. Ömer döneminden itibaren İslam kültürünün izlerinin görüldüğü Mardin’de acaba yaygın din eğitimi kurumu olan camilerin ne gibi etkileri olmuştur? Bu soruya cevap aramak için biz de bu çalışmada, geçmişten günümüze camilerin bilinen, değişen, farklılaşan işlevlerini, çok dinli, çok kültürlü Mardin halkı üzerindeki etkilerini tespit edebilmek için ‘*Yaygın Din Eğitimi Kurumu Olarak Camilerin Sosyo-Kültürel Hayata Etkileri (Mardin Örneği)*’ isimli çalışmamızı araştırmamızın konusu olarak seçtik.

Araştırmamızın ana konusu Mardin’in sosyo-kültürel mirasını ve bugünkü durumunu tasviri bir yaklaşımla sunmak; yaygın din eğitimi kurumu olarak camilerin sosyo-kültürel hayata etkilerini ana hatlarıyla ortaya koymaya çalışmaktır.

Çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte araştırmanın konusu, amacı ve önemi, sınırlılıkları, sayıltıları, metodolojisi, görüşme ile ilgili genel bilgiler; görüşme formunun hazırlanması, uygulanması; verilerin toplanması ve analizi belirlenmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde Mardin isminin kaynağı, tarihi, coğrafi konumu ve ekonomik durumu, Mardin’in idari, demografik ve etnik yapısı ile din, dil, gelenek, nişan-düğün, el sanatları, mutfak, turizm, folklor ve sosyal ve kültürel etkinlikleri ele alınmıştır.

İkinci bölümde bulgular ve yorumlar ile ilgili bilgiler verildikten sonra Mardin’deki Cami kültürünün Müslüman topluluk üzerindeki şekillendirici etkisi, aile, komşuluk gibi çeşitli yansımaları, farklı din ve mezhepten insanlarla ilişki düzeyi, alışveriş-ticaret ve yardımlaşma gibi sosyo-kültürel hayat üzerindeki etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yaptığımız çalışmanın diğer illerimizde de benzer çalışmalar yapılmasına katkı sağlayacağı; kendi alanı ve değişik bilim dallarında yapılacak çalışmalara ışık tutacağı ümit edilmektedir.

Bu çalışmanın hazırlanması konusunda yardım ve desteklerini esirgemeyen ve her safhasında sık sık fikir alışverişinde bulunduğum tez danışmanım Doç. Dr. Muhiddin OKUMUŞLAR'a ve Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU'na, çalışmamın değişik safhalarında katkıları olan hocalarıma, değişik kurumlardaki yönetici ve personellerine ve emeği geçenlere şükran ve minnetlerimi sunuyorum.

Hasan Hüseyin PALABIYIK

Konya 2012

T.C.

KONYA NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ**Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü**

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hasan Hüseyin PALABIYIK	Numarası: 088102081004
	Ana Bilim/Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Din Eğitimi	
	Danışmanı	Doç. Dr. Muhiddin OKUMUŞLAR	
Tezin Adı		Yaygın Din Eğitimi Kurumu Olarak Camilerin Sosyo-Kültürel Hayata Etkileri (Mardin Örneği)	

ÖZET

Bu çalışma, Mardin'in sosyo-kültürel mirası ve bugünkü durumunu tasviri bir yaklaşımla sunmak; yaygın din eğitimi kurumu olarak camilerin sosyo-kültürel hayata etkilerini ana hatlarıyla ortaya koymak üzerine yapılmıştır. Çalışmada gözlem, görüşme ve doküman analizi teknikleri kullanılmıştır.

Çalışma giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın metodolojik çerçevesine yer verilmiş, birinci bölümde Mardin hakkında genel bilgiler ve Mardin'de sosyo-kültürel hayat ele alınmıştır. İkinci bölümde ise görüşme ile ilgili genel bilgiler; Mardin'deki Cami kültürünün Müslüman topluluk ve sosyo-kültürel hayat üzerindeki şekillendirici etkisi ilgili bulgular bulunmaktadır. Çalışma, öneriler ve görüşme formundan oluşan ekler bölümü ile son bulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din, Cami, Cemaat, Sosyo-Kültürel Hayat, Mardin

T.C.

KONYA NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ**Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü**

Student's	Name Surname	Hasan Hüseyin PALABIYIK	ID: 088102081004
	Department/Field	Philosophy and Religious Studies / Religious Education	
	Advisor	Assoc. Dr. Muhiddin OKUMUŞLAR	
Research Title		Effects Of Mosgues Common Religious Education İnstitution To The Socio-Cultural Life (Sample Of Mardin)	

SUMMARY

This research has been done to present the cultural heritage and current picture of Mardin; and to stat the effects of mosgues, common religious education institution, to the socio-cultural life. In this study, observation, interview and document analysis technigues arc used.

This study consists of on introduction, two main parts and conclusion. In the introduction section, we can see the method of the study. In first section, we can see general information about Mardin and in the second section we can see socio-cultural life in Mardin. In second section there are general informations about the interviews, and finds about the mosgue culture in Mardin on Müslim community and socio-cultural life. The study ends with suggestions and, additions consisting of interview forms.

Key Words: Religion, Mosque, Community, Socio-Cultural Life, Mardin

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
SUMMARY	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
3. Sınırlılıklar.....	2
4. Sayıtlar	3
5. Araştırmanın Metodolojisi.....	3
6. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri	5
6.1. Görüşme İle İlgili Genel Bilgiler.....	5
6.1.1. Görüşmenin Amacı.....	5
6.1.2. Evren ve Örneklem.....	5
6.2. Görüşme Formunun Hazırlanması ve Uygulanması.....	6
6.2.1. Formun Hazırlanması	6
6.2.2. Ön Deneme.....	7
6.2.3. Uygulama.....	7
6.3. Verilerin Toplanması ve Analizi	9

BİRİNCİ BÖLÜM
MARDİN İLİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1.1. MARDİN İSMİNİN KAYNAĞI	11
1.2. MARDİN'İN TARİHİ.....	11
1.3. COĞRAFİ KONUMU	14
1.4. EKONOMİK DURUMU.....	15
1.4.1. Tarım	15
1.4.2. Hayvancılık.....	16
1.4.3. Ticaret.....	17
1.5. İDARİ YAPI.....	19
1.6. DEMOGRAFİK YAPI.....	19
1.7. ETNİK YAPI	20
1.8. DİN.....	20
1.9. DİL	21
1.9.1. Atasözleri.....	22
1.9.2. Deyimler ve Özdeyişler	25
1.9.3. Maniler.....	26
1.9.4. Tekerlemeler	27
1.9.5. Dua-Beddualar	27
1.10. GELENEKLER.....	28
1.10.1. Doğum Adetleri.....	28
1.10.2. Kirvelik	29
1.10.3. Asker ve Hacı uğurlama	29
1.10.4. Ölüm Adetleri ve Taziye.....	30
1.10.5. Bayram ve Hasta Ziyaretleri	31
1.11. NİŞAN-DÜĞÜN.....	32
1.12. EL SANATLARI	34
1.13. MUTFAK	35

1.14. TURİZM.....	35
1.14.1. Tarihi ve Kültürel Eserler	36
1.14.1.1. Külliyeleer.....	36
1.14.1.1.1. Emineddin Külliyesi.....	36
1.14.1.1.2. Cami El-Asfar (Necmeddin) Külliyesi.....	37
1.14.1.2. Camiler	37
1.14.1.2.1. Mardin Ulu Cami	38
1.14.1.2.2. Hızır Camii (Kale Camii)	38
1.14.1.2.3. Lâtifiye (Abdullatif) Camii.....	39
1.14.1.2.4. Melik Mahmud Camii	39
1.14.1.2.5. Şeyh Çubuk Camii	39
1.14.1.3. Medreseler	39
1.14.1.3.1. Hatuniyye (Sitti Radviyye) Medresesi	39
1.14.1.3.2. Şehidiye Medresesi	39
1.14.1.3.3. Sultan İsa (Zinciriyye) Medresesi.....	40
1.14.1.4. Kaleleer	40
1.14.1.4.1. Mardin kalesi	40
1.14.1.4.2. Dara Kalesi	40
1.15. FOLKLOR.....	41
1.16. SOSYAL VE KÜLTÜREL ETKİNLİKLER	41

İKİNCİ BÖLÜM

CAMİLERİN SOSYO-KÜLTÜREL HAYATA ETKİLERİ

2.1. BULGULAR VE YORUMLAR.....	42
2.1.1. Cami, Cemaat ve Din Görevlisi İle İlgili Bulgular	42
2.1.1.1. Cami İle İlk Buluşma ve Hatıralar	42
2.1.1.2. Caminin Yaşamdaki Yeri ve Önemi	44
2.1.1.3. Cemaate Katılım Düzeyi	45
2.1.1.3.1. Camilerdeki Cemaat Yoğunluğu	45
2.1.1.3.2. Camiye-Cemaate Katılma Sebepleri	47
2.1.1.3.3. Camiye-Cemaate Katılmama Gerekçeleri	48
2.1.1.4. Din Görevlilerinden Beklentiler	50
2.1.2. Eğitim ve Din Eğitimi İle İlgili Bulgular.....	54
2.1.2.1. Bilgi Kaynakları.....	56
2.1.2.2. Hutbe ve Vaaz.....	57
2.1.3. Aile İle İlgili Bulgular	59
2.1.4. Komşuluk İle İlgili Bulgular.....	60
2.1.5. Cemaatin Farklı Din ve Mezheplere Bakışında Camilerin Rolü İle İlgili Bulgular	60
2.1.6. Camilerin Alışveriş ve Ticaret Üzerindeki Etkileri İle İlgili Bulgular.....	62
2.1.7. Yardımlaşma ve Problem Çözme İle İlgili Bulgular.....	63
2.1.8. Kültürel Yansımalar İle İlgili Bulgular	64
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	66
KAYNAKÇA	69
EKLER.....	75
Ek-1: Görüşme Formu	75
Ek- 2: Görüşme Formu.....	78
ÖZGEÇMİŞ.....	81

KISALTMALAR

- b.** : Bin, ibn
- Bkz.** : Bakınız
- DİA** : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
- DİB** : Diyanet İşleri Başkanlığı
- DKAB** : Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
- İ.A.** : İslam Ansiklopedisi
- G** : Görüşülen, bilgi alınan birey
- (s.a)** : Sallallahü aleyhi ve sellem
- t.y.** : Yayın tarihi yok
- vb.** : Ve benzeri
- vd.** : Ve diğerleri

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Tarih içinde insanlığın hayatını kurma ve anlamlandırmada müracaat ettiği en temel değerlerden biri din olmuştur. Her dinin insanlara sunduğu inanç ve öğretisi zaman içinde kurumsallaşarak toplumsal hayat içindeki merkezi yerini almıştır. Bu anlamda insanlara yön ve anlam bildirimi işlevini yerine getirmeyen, ihtiyaç duyduğu bilgiyi sağlamayan yeryüzünde bir inanç ve öğreti yoktur diyebiliriz.

Her inanç alanı, insanileşerek, toplumsallaşarak somut kurumsal bir kimlik ve yapıya bürünür. Bu bağlamda yeryüzündeki her insan veya toplum, kimliğini yaslayacağı ve oluşturacağı toplumsal-kurumsal yapılara sahiptir ki, bunlar genellikle dini bilgi ve inancın somutlaştığı ‘mabed’lerdir.

Tarih içinde medeniyet ve kentlerin kuruluşu, insani ve toplumsal ilişkilerin tesisi mabedler ekseninde biçimlenmiştir. Her din için mabedler, insanlık için hayati işlevlere sahip olagelmıştır.

İslam dini özelinde, cami ve toplum ilişkisine gelince Hz. Peygamber’in İslam’ın göstergesi olarak kurumsallaştırdığı yapı mescid, yani camidir. Mescid ve camiler ilerleyen tarihlerde genişleyerek, işlevlerini artırmış medreseye, külliye, hatta tekke ve zaviyelere uzanan bir etki ile insan hayatının her alanına müdahil bir yapı olagelmıştır.

Din eğitimi ve öğretimi bağlamında camiler, toplum üyelerinin dini duygu, bilgi, uygulama ve toplumsallaşma sürecine katkı sağlayan ilk ve temel kurum olma özelliğini, okulların yanında, devam ettirmektedir. Modern zamanlarda mabedlere ikincil konuma itilir gibi bir ara dönem yaşanmışsa da, doğal insani ve toplumsal şartlar, her şeyi asıl işlevine döndürmüştür. Biz de bu çalışmada, geçmişten günümüze camilerin bilinen, değişen, farklılaşan işlevlerini, çok dinli, çok kültürlü Mardin halkı üzerindeki etkilerini tespit edebilmek için ‘*Yaygın Din Eğitimi Kurumu Olarak Camilerin Sosyo-Kültürel Hayata Etkileri (Mardin Örneği)*’ isimli çalışmayı araştırmamızın konusu olarak seçtik.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma Mardin'deki Cami kültürünün Müslüman topluluk üzerindeki şekillendirici etkisini, aile, komşuluk gibi çeşitli yansımalarını, farklı din ve mezhepten insanlarla ilişki düzeyini, alışveriş-ticaret gibi sosyo-kültürel hayat üzerindeki etkilerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda cami- cemaat ilişkilerinin mevcut düzeyi, halkın şikâyetleri, beklentileri ve teklifleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Mardin'in sosyo-kültürel mirasını ve bugünkü durumunu tasviri bir yaklaşımla sunmak; kültürel değerleri ana hatlarıyla ortaya koymaya çalışmak da çalışmanın bir diğer amacıdır.

Farklı dini ve etnik gruplardan oluşan bir toplumsal yapıdaki grupların incelenmesi ve anlaşılmasına çalışılması toplumsal bütünleşme ve dini hoşgörü açısından da önem arz eder. Bu bağlamda çalışmanın, cami görevlilerine ilişkin konular açısından karar alıcıları bilgilendirmesi, geçerli ve güvenilir bilgiler sağlaması yanında ilgili konularda yapılacak çalışmalara da veri desteği sağlaması beklenmektedir.

Yaptığımız çalışmanın diğer illerimizde de benzer çalışmalar yapılmasına katkı sağlayarak; camilerin sosyal hayata yansımalarını bilimsel olarak ortaya koymaktır. Kuruluşundan günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Mardin'in yaygın din eğitimi kurumlarından biri olan Camilerini ele alarak bu şehirde görev yapacak eğitimciler özellikle din eğitimcileri-din görevlileri için bir tanıtıcı kitapçık olması da amaçlarımız arasındadır.

3. Sınırlılıklar

Çalışmamız Mardin merkezi ile sınırlanmış, olaylar objektif olarak ve iyi-kötü gibi herhangi bir nitelendirme yapmadan tarafsız bir gözle ele alınmıştır. Amacımız Mardin'in sosyo-kültürel yapısını özellikle mevcut durumunu dokümantasyon vererek tasvir etmek, toplumsal yaşamın fotoğrafını çekmek ve yaygın din eğitimi kurumu olarak camilerin sosyo-kültürel hayata etkilerini cami cemaatinin dilinden açıklamak olmuştur.

Araştırmamızın örnekleme Mardin merkezinde yer alan Ulu Camii (7 kişi), Lâtifiye (Abdullatif) Camii (6 kişi) ve Fuat Yağcı Camii (7 kişi) olmak üzere toplam 20

cemaatten oluşmaktadır. Çalışma, yapıldığı zaman dilimiyle ve örneklemin sunduğu verilerle sınırlıdır.

4. Sayıtlar

Araştırmanın varsayımları şunlardır:

1. Dini inanç ve düşünce, halkın kimlik ve kişiliğini belirlemede kişiyi yönlendirmektedir.
2. Cami, dini bilgilerin ilk öğrenildiği yaygın kurumların başında gelir.
3. Toplumlarda din, sosyo-kültürel hayatı etkileyen unsurların başında yer alır.
4. Dinin geleneksel dini toplumsal ilişkilerde öneminin azalmakta olduğu, ancak yeni ve farklı işlevler üstlenmekte olduğu varsayılmaktadır.
5. Cami cemaatinin, farklı din ve mezheplere mensup insanlara karşı hoşgörülü oldukları öngörülmektedir.

5. Araştırmanın Metodolojisi

“Yaygın Din Eğitimi Kurumu Olarak Camilerin Sosyo-Kültürel Hayata Etkileri (Mardin Örneği)” isimli çalışmamızın *“Giriş”* kısmı ile birinci bölümünü Mardin ile ilgili yapılan çalışmalardan, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerden istifade ederek oluşturduk. Bu çalışmalar içinde *“Mardin İli’nin Turizm Potansiyeli”* (Koçoğlu, 2006), *“Mardin İlinin İktisadi ve Sosyal Açından Gelişimi (1950-2000)”* (Aydın, 2007), *“Makalelerle Mardin I-IV”* ve *“I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri”*ni özellikle zikretmeliyiz.

“Camilerin Sosyo-Kültürel Hayata Etkileri” bölümü ise, okuyucuya betimsel ve gerçekçi bir resim sunmak için görüşme verileri kullanılarak kaleme alınmıştır.

01.05.2008 tarihinden 19.09.2011 tarihine kadar yaklaşık üç buçuk yıl Mardin İli Savur İlçesinde İlçe Müftüsü olarak görev yaptım. Bu süre içinde bölgedeki insanların davranış biçimlerini, değer sistemlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, toplumsal, ekonomik ve kültürel olaylar, törenler çerçevesindeki kümelenişlerini, rollerini, tutum

ve tavır alışlarını yakından gözleme imkanı bulduk ve bu gözlemlerimizi de çalışmamıza ilave etmeye çalıştık.

Çalışma konumuzla ilgili literatür çalışması yapılarak; yetkili makamlar, din görevlileri ve halkla görüşmeler gerçekleştirilmiş; Artuklu Üniversitesi, Müftülük, Kültür ve Turizm Müdürlüğü vb. kişi, kurum ve kuruluşlarla işbirliğine gidilerek bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmamız - çalışılan olay ve olguları kendi ortamları içinde incelenmek; bu olay ve olguları ayrıntılı bir biçimde ve derinlemesine açıklamaya ve yorumlamaya çalışmak olduğu için - nitel desenli bir araştırmadır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma türüdür. Nitel araştırma sosyal olguları, bağlı oldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir anlayıştır.

Nitel araştırmaların en önemli katkısı, araştırılan konuyu, ilgili bireylerin bakış açılarından görebilmeye ve bu bakış açılarını oluşturan sosyal yapıyı ve süreçleri ortaya koymaya imkan vermesidir. Nitel araştırma, olguları ve ilişkileri anlayıcı ve yorumlayıcı bir bakışla çözümlenmek; yaşananları anlama, anlamlandırma ve daha sağlıklı yorumlamalar getirmeye elverişli bir yöntem türüdür. Bu tür araştırmada, kişilerin belirli bir konu hakkında ne düşündükleri, neden öyle düşündükleri esas alınır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 30, 39, 40; Karabulut Yalçın, 2010: 17).

Araştırmamızın veri kaynaklarından biri olan cemaatin düşüncelerini herhangi bir sınırlama olmaksızın serbestçe ifade edebilmesi ve bu sayede de araştırma konusuna ilişkin cemaatin görüşlerinin derinlemesine elde edilebilmesi için nitel araştırma tekniklerine başvurulmuştur.

Nitel araştırmada örneklem seçimi araştırma probleminin özelliği ve araştırmacının sahip olduğu kaynaklarla yakından ilgilidir. Her şeyden önce nitel araştırmada örneklemin geniş olması çoğu zaman mümkün değildir. Gerek araştırma kaynaklarının sınırlılığı, gerekse kullanılan bilgi toplama ve analiz yöntemlerinin özelliği nedeniyle çok sayıda bireyi araştırma örneklemine dâhil etmek zaten gerçekçi

olmaz (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 107). Çalışılan evrenden belirli yöntemlerle bir örneklem almanız gereklidir. Bu sebeple araştırmamızın örneklemini 2011 yılında Mardin merkezinde yer alan Ulu Camii (7 kişi), Fuat Yağcı Camii (7 kişi) ve Lâtifiye (Abdullatif) Camii (6 kişi) olmak üzere toplam 20 cemaatten oluşmaktadır. 20 kişilik örneklem, bu üç camiye cemaat olarak katılan ve tarafımızdan namaz sonrasında cami içinde yapacağımız çalışma ilgili bilgi verip görüşmeye gönüllü katılmak isteyenler arasından kura ile belirlenmiştir.

6. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

6.1. Görüşme İle İlgili Genel Bilgiler

Araştırmamızın metodolojisi hakkında bilgi vermiş olmamıza rağmen bu bölümün başlangıcında, yaptığımız görüşme ve süreç ile ilgili izlediğimiz yolun detaylarını ortaya koymanın faydalı olacağını düşündük. Bu bölüme görüşmenin amacını açıklayarak başladık.

6.1.1. Görüşmenin Amacı

Bu görüşmenin genel amacı Mardin'deki Cami kültürünün Müslüman topluluk üzerindeki şekillendirici etkisini, aile, komşuluk gibi çeşitli yansımalarını, farklı din ve mezhepten insanlarla ilişki düzeyini, alışveriş-ticaret gibi sosyo-kültürel hayat üzerindeki etkilerini tespit etmeyi ve elde edilen bu bulguların din eğitiminde etkin bir şekilde kullanımını amaçlamaktadır. Aynı zamanda cami- cemaat ilişkilerinin mevcut düzeyi, halkın şikâyetleri, beklentileri ve teklifleri tespit edilerek daha sağlıklı bir din eğitiminin nasıl yapılabileceğine dair ipuçları elde etmek; belli sonuçlara ve yorumlara nasıl ulaştığımızı, bol örneklerle ve cemaatin diliyle okuyucuya sunmaktır.

6.1.2. Evren ve Örneklem

Araştırmamızın evrenini, Mardin merkezindeki cami cemaati oluşturmaktadır. Araştırmada amacımız genelleme değil, bütüncül bir resim elde etmek; çalışılan konunun derinlemesine ve tüm olası ayrıntıları ile incelemek olduğu için araştırma örneklemini küçük tutmamız gerekmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 107). Her şeyden önce nitel araştırmada örneklemin geniş olması çoğu zaman mümkün değildir. Gerek

araştırma kaynaklarının sınırlılığı, gerekse kullanılan bilgi toplama ve analiz yöntemlerinin özelliği nedeniyle çok sayıda bireyi araştırma örneğine dâhil etmek zaten gerçekçi olmaz (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 87). Bu nedenle araştırmamızın örnekleme, olasılık örnekleme tekniklerinden rastgele/seçkisiz örnekleme tekniğiyle belirlenmiştir.

Mardin merkezinde 63 cami bulunmaktadır. Her bir camiden örnek almamız çok zor olacağı için içlerinden üç cami seçmek suretiyle çalışmayı bu camiler üzerinden yürütmeye karar verdik. Eski Mardin’de Ulu Camii ve yeni şehirde Fuat Yağcı Camileri en merkezi, halkın en fazla ziyaret ettiği ve her kesimden insanın cemaat olarak katıldığı camiler olması sebebiyle; bir camiyi de -Lâtifiye (Abdullatif) Camii- 63 cami içinden kura ile belirledik.

Çalışmamızın örnekleme, 2011 yılında Mardin merkezinde yer alan Ulu Camii (7 kişi), Fuat Yağcı Camii (7 kişi) ve Lâtifiye (Abdullatif) Camii’ne (6 kişi) gelen, rastgele/seçkisiz örnekleme tekniğiyle seçilmiş toplam 20 cemaatten oluşmaktadır.

Araştırmamız rüşt çağı olarak kabul edilen 12 yaş ve üstündeki cami cemaatini kapsamaktadır. Cami cemaatinden kast edilen ise: genel bir kalabalık durumlarının olduğu Cuma , kandil ve bayram günleri camiye gelen insanlar değildir. Örneklemimiz sadece Cumartesi ve Pazar dahil hafta içi camiye gelen insanlardan seçilmiştir. Diğer yandan araştırmamız sadece erkekleri kapsamaktadır (Öz, 2010: 7).

6.2. Görüşme Formunun Hazırlanması ve Uygulanması

6.2.1. Formun Hazırlanması

Mardin’deki sosyo-kültürel hayatın bütün alanlarını araştırmak mümkün olmayacağından öncelikle yoklanması gereken noktalar tespit edildi. Tez danışmanım Doç. Dr. Muhittin OKUMUŞLAR, Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU ayrıca Prof. Dr. Mehmet AKGÜL ve Doç. Dr. Hayri ERTEN hocalarımla katkıları ile görüşme sırasında irdelenecek sorular/konular listesi oluşturuldu. Soruların hazırlanmasında bilimsel araştırma teknikleri, nitel araştırma yöntemleri ile ilgili eserlerden ve görüşme tekniği kullanılarak yapılmış olan çeşitli çalışmalardan da istifade edildi. Sorular, derinlemesine bilgi elde etmek amacıyla açık uçlu olarak hazırlandı .

Görüşme esnasında sorulacak soruların görüşülen bireyler tarafından kolayca anlaşılabilmesi için bu soruların mümkün olduğu ölçüde açık ve belirgin bir biçimde ifade edilmesi gerekmektedir. Karmaşık, anlaşılması güç veya yanlış anlamaya neden olabilecek sorular, veri toplama sürecinde önemli sorunlara yol açabilir ve sonuçta etkili ve verimli bir görüşmenin gerçekleşmesini engelleyebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 128). Bu nedenle hem sorular hazırlanırken hem de hazırlandıktan sonra araştırma tekniğinde uzman kişilerin, İlçe Müftüleri, din görevlileri, DKAB öğretmenleri ve bu konularda çalışma yapmış kişilerin görüş ve önerilerinden faydalanıldı; bu bilgiler ışığında gerekli düzeltmeler ve değişiklikler yapılarak görüşme formuna son şekil verilmeye çalışıldı.

6.2.2. Ön Deneme

Hazırlanan soruların özellikle anlaşılabilirlik düzeyini kontrol etmek ve uygulamada karşılaşılabilecek sorunları önceden belirleyebilmek amacıyla ön deneme yapıldı (Sayan, 2003: 108).

Çalışmamız evrenini oluşturan Ulu Camii, Fuat Yağcı ve Lâtifiye (Abdullatif) Camilerinden ikişer olmak üzere toplam 6 cemaat üzerinde pilot uygulama gerçekleştirildi. Ön uygulama neticesinde görüşmeye uygun düşmeyen veya görüşme ile arzu ettiğimiz ayrıntılı bilgilerin elde edilmesine engel olan kişisel bilgiler başta olmak üzere görüşme formuna uygun düşmeyen bazı sorular çıkartılmış; yeterince anlaşılmayan veya sorulduğunda yanlış anlama durumu olabileceği bazı sorular yeniden gözden geçirilmiş, (EK-1) sorular listesi oluşturulmuştur. Ayrıca görüşülen bireylerin özelliğinin, bilişsel düzeylerinin, sosyo-kültürel yapının dikkate alınması sebebiyle de aynı sorular, akademik ve teknik bir dilden ziyade, görüşülen bireye uygun ifadelerle (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 128) (EK-2)'deki gibi tekrar yazılmış ve görüşmeler (EK-2)'deki sorular rehberliğinde yapılmıştır.

6.2.3. Uygulama

Çalışmanın daha rahat ve sağlıklı gerçekleştirilebileceğini düşündüğümüz en uygun zamanın Mardin açısından Mart, Nisan ve Mayıs 2011 ayları olduğu kanaatiyle

genellikle hafta sonları olmak üzere bu aylar içerisindeki diğer günlerde (EK-2) görüşme formu ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Görüşmelere genellikle Ulu Camii, Fuat Yağcı ve Lâtifiye (Abdullatif) Camilerinde öğle ve ikindi namazlarını cemaatle kıldıktan sonra başlanmıştır. Namazlardan sonra cemaatten herhangi birisinden izin alınarak, şahsım ve yapacağım çalışma hakkında bilgi vererek kendisi ile sohbet etmek istediğimi ifade ettim. Görüşme taleplerine çoğunlukla olumlu cevap verildi. Görüşmeler genellikle cami içinde imam odasında yapıldı. Cemaatin talepleri doğrultusunda ev veya işyerlerine davet edilip de buralarda yaptığımız görüşmeler de oldu.

Görüşmeler nedeniyle kendilerine herhangi bir zarar gelmeyeceği, görüşmenin kaydedilmesinin tamamen izinlerine bağlı olduğu gibi ifadelerle görüşmenin, görüşülen birey açısından daha rahat geçmesini sağlayacak adımları attık (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 135). Görüşmelerin 8 tanesini kayıt cihazı ile kaydettik, 12 tanesini ise not alma yoluyla gerçekleştirdik. Kayıt yaparken sözel olmayan davranışların not edilmesine de çalışılmıştır.

Görüşmenin başlangıcında görüşülen bireyi konuşmaya teşvik etmek ve görüşmeci ile iletişime açık bir süreç oluşturmak için “ *İlk defa camiye nasıl gittiniz?, Çocuk olduğunuz zaman camide bir hatıranız yok mu?, Mardin’de aklınıza gelen ilk cami hangisidir, neden?, Mahallenizde cami olmazsa kendinizi nasıl görürsünüz?..*” gibi sohbet tarzında olan ve kolay sorularla giriş yapıldı.

Görüşme, görüşmeci ile görüşülen birey arasında veri toplamak amacıyla yapılan bir iletişimdir. Çok iyi hazırlanmış bir görüşme formu, etkili bir görüşmenin gerçekleşmesi için gereklidir; fakat yeterli değildir. Görüşme boyunca bilinçli bir şekilde süreci kontrol etmek ve görüşülen bireyin verdiği yanıtlara göre birtakım önlemler almak gerekebilir. Görüşülen kişinin girdiği gereksiz ayrıntılar ya da anlattığı ilgisiz olaylarla bu amacın dışına çıkması mümkündür. Bu tür durumlarda araştırmacının olumsuz bir tepkiye yol açmayacak bir şekilde ve nazik bir tonda, görüşülen bireye müdahale etmek gerekebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 141-142). Biz de özellikle hac ve umre ibadeti için Mekke ve Medine şehirlerine veya ziyaretler için başta İstanbul olmak üzere ülkemizin farklı şehirlerinde gidip oralarda karşılaştığı

olumlu-olumsuz örnekleri anlatmaya çalışanlara müdahale ettik. Görüşme sırasında anlaşılmayan, cevabı verilmeyen sorular farklı şekillerde katılımcılara yeniden sorulmuş, imkânlar dahilinde bütün sorulara cevap alınmaya çalışılmıştır. Görüşme esnasında cevabı verilen sorular ise atlanmıştır. Yaklaşık birer saat süreceğini tahmin ettiğimiz görüşmeler, istisnai durumlar hariç planlanan süre içerisinde bitirilmiştir. Araştırma sürecinde yapılan tüm görüşmeler bizzat tarafımdan yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

6.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmamızın temel veri toplama aracı, görüşme tekniğidir. Çünkü bu yöntem, görüşülen kişinin konu hakkındaki düşüncelerinin, deneyimlerinin, tutumlarının derinlemesine elde edilmesine imkân tanımaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 119). Görüşme aynı zamanda görüşmeciye büyük hareket ve yargı serbestisi verdiği gibi, esnek, kişisel görüş ve yargıların kökenlerine inmeyi sağlayan bir yöntem olmaktadır (Aktaran: Karabulut Yalçın, 2010: 26).

Bir başka veri toplama aracı ise gözlemdir. Mardin’de görev yaptığımız süre içerisinde ve özellikle görüşme esnasındaki gözlemlerimizi, katılımcıların verdiği cevapların yaşanan gerçekliğe uygunluğunun denetlenmesinde ve katılımcıların jest, mimik, ses tonu gibi tepkileri dikkate alınarak verilerin analizi sırasında başvurulmuştur.

Görüşme uygulaması tamamlandıktan sonra verilerin çözümlenmesi için ilk olarak görüşme kayıtları dinlenerek sorulara verilen cevaplar tek tek incelendi. Kayıt cihazı ile kaydedilen görüşmeler, yine kayıt esnasında alınan notlarla birlikte titiz bir şekilde ve mesai arkadaşım İsmail KURTOĞLU’nun özverili çalışmaları sonunda yazılı veriye dönüştürüldü. Not olarak yaptığımız görüşmeler ise, görüşme esnasında aldığımız notlar, yaptığımız kısaltmalar, rumuzlar da yazılı veri haline getirildi.

Verileri çözümleme ve yorumlama aşamasında öncelikle görüşme formundaki açık uçlu sorulara verilen cevaplardan elde edilen veriler, kendi içinde anlamlı bir bütün oluşturan bölümlere ayrılmıştır. Bu bölümler, “Araştırmanın Amacı ve Önemi” içinde belirtilen başlıklar altında, tekrar sayılabilecek ifadeler ayıklanarak bir araya

getirilmiştir. Görüşmede sorduğumuz sorular ile alınan cevaplar daha belirgin olması için italik yazı ile yazılmıştır. Elde edilen bulgular yorumlanmış ve bir takım sonuçlara ulaşılmıştır. Son olarak da elde edilen bulgular ve yorumlar gerekçeleriyle beraber rapor edilmiştir (Karabulut Yalçın, 2010: 28).

Ayrıca görüşülen bireyler ile rahat bir iletişim oluşturmak amacıyla kişisel bilgileri sormadığımız gibi verilerin kullanımı esnasında da görüşme esnasında zikredilen isim ve kişisel bilgileri kullanmadık. Görüşme yaptığımız cemaat için “Görüşülen, bilgi alınan birey”in kısaltılmışı olan “G” harfini kullandık. Verilerin analizinde görüşme sırasına göre G1, G2, G3... şeklinde kısaltmalardan faydalandık.

BİRİNCİ BÖLÜM

MARDİN İLİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1.1. MARDİN İSMİNİN KAYNAĞI

Mardin kelimesinin kaynağı konusunda kesin bilgiler bulunmamakla birlikte bir çok rivayet mevcuttur. Süryani kaynaklarında şehrin en eski ismi, Ardobe (Dolapönü, 1972: 16) veya “Kale” anlamında “Merdo”nun çoğulu olan ve Mardin’in yerli halkı tarafından halen kullanılan “Merdin” dir (Akyüz, 1998: 17).

İslam öncesi dönemde Mardes ve Marde şekillerinde geçen Mardin, bütün Arap tarih ve coğrafya kaynaklarında “inatçı, dik kafalı, serkeş, başkaldıran; cin, dev; yüksek şey” gibi anlamlara gelen Arapça 'merede' fiilinden türetilmiş olan 'marid' kelimesinin çoğulu olan ‘Maridin’ şeklinde kaydedilmiştir. Modern araştırmacılar ise Mardin kelimesinin savaşı bir kavim olan Mardeler ile ilgili olduğunu, Mardeler’in Sasani hükümdarı Erdeşir (226-240) tarafından buraya yerleştirildiğini ileri sürerler (Akbulut, 1997: 64; Aktaran: Çevik, 2006: 84).

Kaynaklarda Mardin’in ismi ile ilgili ayrıntılı bilgiler böyle olmakla birlikte Mardin’in yerli halkı tarafından halen kullanılmı ise “Merdin” dir. “Ardobe” ismine ise bazı otel ve işyerlerinin tabelalarında rastlamak mümkündür.

1.2. MARDİN’İN TARİHİ

Mardin ile ilgili olarak bu güne kadar yapılan prehistorik (tarih öncesi) ve arkeolojik araştırmalar, Mardin bölgesindeki yerleşmelerin insanlık tarihi kadar eski olduğunu, bölgenin bir çok medeniyete ve uygarlığa beşiklik ettiğini ortaya koymaktadır.

Dünya coğrafyasında hayatın ilk belirtilerinin bulunduğu havza, Mardin’in bu günkü coğrafi sınırlarını kapsayan Mezopotamya havzasıdır. Yazılı tarih öncesi

dönemlere ait bilgi kaynakları özellikle arkeolojik veriler, Fırat ve Dicle nehirleri arası olarak kastedilen bu havzada M.Ö.8000-7000 yılları arasında yörede (Turabdin ve Sincar Dağları arasında) yaşamın olduğunu kanıtlamaktadır. Köy yerleşimi olarak tanımlanan Halan, Kermez Deri, Nemrih, Tel Mağzaliye, Cemi ve Ayn Malaha gibi höyükler bunu doğrular nitelikteki bulgulardır (Aktaran: Aydın, 2007: 25). Mardin şehir merkezinin güneyine uzanan Zergan vadisinde Kızıltepe ilçesinin 10 km. kuzeyinde Erikli köyünde bulunan bir höyükte (Gire Alımışmiş) Halaf keramiği tesbit edilmiştir. Mardin ve çevresini (M.Ö.5000-4400)'de büyük ölçüde etkisi altına alan kültür ise Halaf kültürüdür.

Mardin çevresinde insan yerleşimine ilişkin ilk izler güneydeki ova üzerinde bulunan Girharrin Girbunas, Gir Herzem, Gir Korriye, Girnavaz Höyükleridir. Mardin'e yakınlığı dolayısıyla da en önemlisi Girharrin höyüğüdür. Höyük, Mardin kent merkezinin 11 km güneydoğusunda, Mardin ile Nusaybin arasındaki karayolunun batısında yer alan Ortaköy'ün merkezinde bulunmaktadır (Aydın, 2007: 26).

Eski Doğu tarihine göre ilk Mardin ve çevre medeniyetinin M.Ö. 4500–3500 yıllarda Subariler zamanında yapıldığı ve Subarilerin Mezopotamya'da yaşadıkları bilinmektedir. Bu kanaati 1911–1929 yıllarda o arazide kazı yapan Alman arkeologu Baron Marvan Oppenheim de tastik etmiştir (<http://www.mardin.gov.tr/turkce/tarihi/tarihcetarihdekiyeri.asp>, Erişim Tarihi:19.11.2009).

Arkeolojik verilere göre Mardin çevresi Sümer ve Akad dönemlerini müteakip M.Ö. III. binin sonlarına doğru, İran'ın batısından gelerek Mezopotamya'nın kuzeyindeki dağlık bölgeye yayılan ve kültürel bakımdan farklılıkları olan Hurrilerin eline geçmiştir. Bazı bölgelerde şehir devletleri şeklinde örgütlenen bu topluluk (M.Ö.1550-1275) tarihleri arasında yerini yaklaşık iki yüz elli yıl sürecek Mittani hakimiyetine bırakacaktır. Bugün, Nusaybin'in 4 km. kuzeyinde, Çağçağ nehrinin oluşturduğu vadinin girişinde yer alan Girnavaz bu kültürün en önemli merkezlerinden birisidir (Cöhce, 2006: 4).

Mardin, M.Ö. 1400'lü yıllarda Anadolu kökenli Hitit Uygarlığı ile de tanışmıştır (Erdem, 2006: 401). M.Ö. XIII. Yüzyılın başlarında Asurlular tarafından ele geçirilen

bölge, zaman zaman kaybedilse de M.Ö.VIII. yüzyılın sonlarında kesin olarak Asur egemenliğine girmiştir (Aydın vd., 2000: 41; Cöhce, 2006: 4).

M.Ö. 7. asırda güneybatıdan gelen Aramiler, Mardin'e yerleşerek yeni bir sosyo-kültürel gelişmeye zemin hazırladılar. Bu dönemde Bozkır Kültürüne bağlı İskit, Kimmer ve Med istilaları, yörenin etnik ve kültürel çehresini değiştirmiştir (Aktaran: Erdem, 2006: 401).

M.Ö.662'de Kimmerleri takiben Kafkasları aşırıp Gence merkez olmak üzere büyük bir devlet kuran Saka boylarından Goglar/Gökler'in hızla güneye inmeye başlamasıyla Mardin çevresine gelirler. Ancak, Sakalar bölgede uzun ömürlü bir siyasî teşekkül meydana getiremeyecek ve yirmi sekiz yıllık bir hâkimiyetin sonunda Med hükümdarı Kiyaksares (M.Ö.625-585) tarafından ortadan kaldırılacaktır. M.Ö. 612 yılında Nusaybin'i yağmalayarak tahrip eden Babilliler, iki yıl sonra Harran'da Medlerin desteğiyle Asurlulara son darbeyi vururken, Mardin çevresi de müttefiklerin eline geçecek ve yörede tesis edilen İranlı hâkimiyeti, M.Ö.539'dan itibaren önce Medler, sonra da Persler eliyle Makedonyalıların Doğu Akdeniz çevresine hâkim olduğu M.Ö. 331 yılına kadar devam edecektir (Aktaran: Cöhce, 2006: 5).

Büyük İskender, Mısır'ı aldıktan sonra Mezopotamya'ya gelip İran'a gitmek için Mardin'den geçer. Buraları da istila eden İskender M.Ö. 323'te komutanları arasında devlet pay edilir (M.Ö. 311). M.S. 249'da Roma egemenliğine giren Mardin 20 Aralık 640 yılında Hz. Ömer'in kumandanlarından İyas Bin Ganem tarafından İslam ordularınca sulhen fetholunmuştur. Mardin ve çevresi, 692'de Emeviler'in, 824'te de Abbasilerin egemenliğine girmiştir. 885-978 yılları arasında Mardin yöresinde hüküm süren Hamdanilerin kaleyi kesin olarak zaptedişleri 895 yılıdır. 990 yılında ise Mardin'i Mervaniler ele geçirir. 1089 da Mervaniler Devleti, Nusaybin'de Selçuklulara yenilerek onların egemenliğine girer. Büyük Selçuklu Devletine tabi bir Türkmen hanedanı olan Artuklulardan İl Gazi Bey Mardin'i 1106 da ele geçirerek devletin başkenti yapar. Bu devletin 303 yıllık egemenliyi olmuştur. 1409 yılında Karakoyunlu, 1430 yılından itibaren ise Akkoyunlu egemenliğine girmiştir. Mardin Akkoyunlu döneminde, Artuklular dönemi hariç tarihinin en parlak dönemlerinden birini yaşamıştır. Mardin'i 1508 de Safeviler ele geçirmişlerdir. Mardin'in Osmanlı yönetimine geçmesi Mısır

seferini düzenleyen Yavuz Sultan Selim tarafından 1517 yılında gerçekleşmiştir (Aydın, 2007: 27-29; Erdem, 2006: 402-406; Gürbüz, 2006: 301-302).

Kurtuluş savaşında Mardin, Türkiye Cumhuriyetinin arazisi olarak kalmıştır. Belgelere dayanarak yapılan bir araştırmada İngilizlerin işgal teşebbüslerinin 23 Mart-25 Mayıs 1919, Fransızların ise 9 Ocak 1920 tarihi olduğu dile getirilmiştir. Geçen yıllara kadar her yılın 21 Kasımında , “Kurtuluş Günü” diğer ifade ile ”Kahramanlık Günü” kutlanmıştır. Ancak araştırmalarda 21 Kasımında herhangi bir işgal girişimi olmadığı görülecektir (Ölçen, 2006: 663).

20 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 89. maddesi gereği bakanlar kurulu kararı ile 63 İl'den biri de Mardin'dir. Mardin İl haline getirildikten sonra merkez ilçe ile birlikte Cizre, Derik, Gercüş, Midyat, Nusaybin, Savur ve Resülayn (Ceylanpınar) ile birlikte 8 ilçeden oluşmuştur. 1931'de Kızıltepe ilçe haline getirilirken Ceylanpınar Urfa'ya bağlanmıştır. Bu tarihte, Mazıdağı Derik'e, Dargeçit Midyat'a, Hasankeyf Gercüş'e, İdil ve Silopi ise Cizre'ye bağlı nahiye durumunda idiler. 1937 yılında İdil ve Mazıdağı, ilçe yapıp Mardin'e bağlandıklarından ilçe sayısı 10'a yükselmiştir. 1953 yılında Savur'a bağlı Maserti Nahiyesi Ömerli adıyla; 1960 yılında da Cizre'ye bağlı olan Silopi, ilçe haline getirilerek Mardin iline bağlanmıştır. Mardin'in 1990 yılında idari bölünüşü değişerek 8.891 kilometrekareye düşürülmüştür. Cizre, İdil ve Silopi ilçeleri 16.05.1990 tarih ve 3647 Sayılı Kanunla kurulan Şırnak iline; Gercüş İlçesi Hasankeyf ile beraber Batman'a bağlanmıştır. Aynı tarihte merkeze bağlı Yeşilli Beldesi ile Midyat'a bağlı Dargeçit Bucağı ilçe haline getirilmiştir. 2000 yılı genel nüfus sayımı itibariyle Mardin'de ilçe sayısı Merkez ilçe dahil 10'dur (Aydın vd., 2000: 370; Aydın, 2007: 40).

1.3. COĞRAFİ KONUMU

Mardin, Mardin-Midyat eşiğinin güney batı yamaçlarından biri üzerinde, Yukarı Dicle havzasını el-Cezîre ovasına bağlayan en elverişli geçit yerinde kadim yollara hâkim bir konumda kurulmuştur (Çevik, 2006: 65). Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Dicle ve Fırat Havzalarında yer almakta olup, 8891km² yüzölçümüne sahip

Doğuda Şırnak ve Siirt, Batıda Şanlıurfa, Kuzeyde Diyarbakır ve Batman, Güneyde Suriye Arap Cumhuriyeti topraklarıyla çevrilidir. Coğrafi konumu itibariyle Güneydoğu Anadolu Bölgesi 36 55 - 38 51 Kuzey Enlemleri ve 39 56 - 42 54 Doğu Boylamları arasında yer alır (<http://www.mardin.gov.tr/turkce/cografya/cografya.asp>, Erişim Tarih: 19.11.2009). Merkez ilçe, Dargeçit, Derik, Kızıltepe, Mazıdağı, Midyat, Nusaybin, Ömerli, Savur, Yeşilli olmak üzere 10 ilçe Mardin iline bağlıdır.

1.4. EKONOMİK DURUMU

İl'deki ekonomik faaliyetlerin başlangıç tarihinin, en az yerleşme tarihi kadar eski olduğu tahmin edilmektedir. Mardin, verimli yukarı Mezopotamya ovasının varlığı nedeniyle tarihi boyunca tarım ağırlıklı bir ekonomik yapıya sahip olmuştur. Şu anda da bu yapı henüz değişmemiştir (Bakır, 2006: 106; Aydın, 2007: 1, 52, 70).

1.4.1. Tarım

Mardin, ekonomisinin temeli tarım ve hayvancılığa dayanan bir ilimizdir (GAP-GİDEM, 2007: 1). Tarım, önceden olduğu gibi il ekonomisinin temel sektörü olma niteliğini halen sürdürmektedir. Tarım hasılası içerisinde en önemli payla buğday, arpa, mercimek, üzüm, kiraz, pamuk önemli bir yer tutmaktadır (Aydın, 2007: 81).

Mardin'de tarım alanlarının fazlalığı, bitkisel üretim açısından önemli bir avantajdır. Mardin'in yüzölçümü 8.891 Km² olup, bunun % 43' ü tarım alanı, % 13'ü Orman ve Fundalık, %13'ü Çayır-Mera , % 31'i tarıma elverişsiz alanları oluşturmaktadır. İl toplam tarım arazisinin % 47.5'i sulamaya elverişli olup bunun da % 28.3'ü sulanabilmektedir. Tarım arazisi sulamalarının yaklaşık % 78.8'i devlet sulaması, % 23.2'si de halkın kendi imkanları ile sulaması şeklinde gerçekleşmektedir. GAP kapsamındaki sulama projelerinin tamamlanmasından sonra il genelinde sulama yapılan tarım arazisinin yaklaşık 175.000 hektara ulaşması beklenmektedir. Çayır-mera, orman ve fundalık alanları Türkiye geneline göre daha az olmasına karşılık, tarım dışı araziler ve tarıma elverişli araziler oransal olarak Mardin' de daha fazladır (Aktaran: Aydın, 2007: 83).

Son yıllarda yağışların yıllık toplamının azlığı ve mevsimlere göre dağılışındaki dengesizliği ayrıca GAP projesinin bitirilememiş olması nedeniyle, ilde kuru tarım sistemi hakimdir. Bitkisel üretim tahıllar üzerinde yoğunlaşmış olup, tahıl yetiştirmede; Tahıl (+) ikinci ürün ekim sistemi uygulanmaktadır (Aydın, 2007: 84).

Geniş, sulanabilir ve verimli araziler; farklı ürünlerin üretimine uygun iklim yapısı; tarım alanlarının bölünmemişliği, düşük işgücü maliyetleri (GAP-GİDEM, 2007: 95-96) ayrıca İlin tarihi süreç ve coğrafi yapısı gereği uzun bir süre daha tarımın öncelikli sektör olma durumunu devam ettireceği tahmin edilmektedir (Aydın, 2007: 70).

Özellikle Kızıltepe ovasında son birkaç yıldır seracılık faaliyetleri ile birlikte dört mevsim sebze üretiminin yapılması, tarımın öncelikli sektör olma durumunun devam edeceğinin en önemli göstergelerinden biridir.

1.4.2. Hayvancılık

Mardin’de, hayvancılık bitkisel üretimin yanında önemli bir faaliyet kolu olup, halkın başlıca geçim kaynaklarındadır (Aydın, 2007: 97; GAP-GİDEM, 2007: 1). Ayrıca sahip olduğu büyükbaş hayvan varlığı açısından Mardin, Türkiye’de sıralamaya girmektedir. İlde büyükbaş hayvan yanında küçükbaş hayvan da yetiştirilmektedir. Bölgedeki koyunların çoğunu yerli koyun ırkı olan Ak karaman, bir kısmını da ivesi ırkı olan koyunlar; keçilerin ise tamamına yakını yerli ırk olan kıl keçisi oluşturur. Mardin’in orta ve kuzey kesimleri engebeli olduğundan, genel olarak "Mardin Eşiği" adı verilen bu bölgede hayvancılık yapılmaktadır. İlde mera hayvancılığı şeklinde başlayan, yerleşik köylüler ve göçer aşiretlerce gerçekleştirilen hayvancılık faaliyeti, yavaş yavaş besi hayvancılığına dönüşmeye başlamıştır (Aktaran: Aydın, 2007: 97).

Mardin’de, hayvancılık faaliyetlerinde yıllar itibariyle genel olarak bir düşüş söz konusudur. Son yıllarda hayvan varlığındaki azalmanın, çayır ve meralardaki azalma ile yakın ilişkisi olmakla birlikte, 1980’li yıllardan sonra yörede meydana gelen olaylar ve güvensizlik nedeniyle kırsal kesimden kentlere hızlı göçle bir paralellik gösterir. Çünkü; kırsal kesimde yaşayan insanların başlıca geçim kaynağı hayvancılıktır. Yurtiçi ve yurtdışına hayvan ihraç eden bir konumda olan Mardin artık ithalatçı konumuna gerilemiştir (Aktaran: Aydın, 2007: 97-98).

2008 yılındaki kuraklık sebebiyle bölgedeki küçükbaş hayvan sayısının ciddi bir şekilde azaldığını görevimiz dolayısıyla köylere yaptığımız ziyaretlerde bizzat vatandaşlardan öğrendik. Ancak 2011 yılındaki yağmurların istenilen seviyede olması, tarım ve hayvancılık alanındaki teşviklerin Mardin'deki hayvancılığın canlanması için iyi bir başlangıç olacağını ümit etmekteyiz.

1.4.3. Ticaret

Mardin coğrafi konumuyla; Diyarbakır-Musul-Halep İpek Yolu güzergahındaki yoğun ticaret yolları üzerinde insanların ve her türden malın buluşma, değiş-tokuş ve kervanların konaklama yeriyle önemli bir “Bölgesel Merkezdir” (Yuvalı, 2006: 32; Belli, 2006: 185; Ateş, 2006: 844; Aydın, 2007: 127).

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin diğer illeri gibi Mardin'de de iç ticaret ağırlıklı olarak tarıma dayanmaktadır. 1980'li yıllardan önce yasa dışı yollarla sınır ticareti yaygınken 1980'den sonraki dönemde Türkiye'nin dışa açılması, kaçak giren malların resmi yollarla daha ucuza girmesi gibi nedenlerle kaçak yollarla sürdürülen ticari faaliyetler büyük ölçüde ortadan kalkmıştır (Aydın, 2007: 128).

2000 'li yıllardan sonra Mardin'de temel gıda maddelerinin büyük çoğunluğu ile dayanıklı tüketim mallarının hemen hemen tamamı başta Gaziantep ve Adana illerinden temin edilmektedir. İlde, oldukça gelişmiş durumda olan gümüş el sanatlarına yönelik faaliyetlerin “telkârî” yanı sıra yöreye özgü ve genelde evlerde kurulu tezgahlarda üretilen halı, kilim gibi el sanatları ile Oltu taşı işlemeciliği yapılmaktadır. Büyük yatırım ve sermaye gerektirmeden yapılan el sanatlarına yönelik ürünlerin üretilmesi ve pazarlanması, ticari hayata canlılık kazandırmakla birlikte bu sanatların gelişimine de katkıda bulunmaktadır (Aydın, 2007: 129-130).

Tarihi İpekyolu üzerinde bulunan Mardin, gerek diğer illere gerekse de Ortadoğu'ya yakın sınır illerinden birisi olması sebebiyle yurtdışına yönelik ticaret açısından oldukça önemli bir konumdadır. İlden ihraç edilen ürünlerin başında çimento, kireç, asbest boru, plastik ev eşyaları, sebzeler, kök ve yumru bitkiler, meyveler, kabuklu yemişler, bisküviler, hububat, hayvansal ve bitkisel yağlar gelmektedir. İhracat genellikle Fransa, Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Nahçıvan, Kazakistan, Özbekistan,

Kırgızistan, Irak, Kuveyt, Dubai, Beyrut ve Suriye'ye yapılmaktadır. İle dönük en fazla ithal edilen ürünler arasında Lineer Alkil Benzen (Lab), muhtelif hırdavat malzemesini görmekteyiz. Birleşik Arap Emirlikleri, Çin, Suriye, Irak, Kuveyt ve Dubai İl'e yapılan ithalatta ön sıralarda yer alır (Aydın, 2007: 131).

Ortadoğu'ya yakın sınır illerinden birisi olması Mardin'de sınır ticaretinin canlanmasına imkan sağlamıştır. Mardin'de sınır ticaretinin gelişimini 1980 ve öncesi yoğun olarak kaçak yapılan dönem ve 12 Eylül 1980 sonrası dönem şeklinde iki döneme ayırmak mümkündür. 1980 öncesi dönemde Mardin idari sınırları içerisinde bulunan ilçeler öteden beri ticaretlerini komşu ülkeler olan Suriye ve Irak'la kaçak yollarla yapar, canlı hayvan, halı, şal, gümüş ve bakır işleri satarak gelir sağlardı. 12 Eylül 1980 den sonra alınan önlemler ve Suriye ve Irak hükümetlerinin konuya gösterdikleri ilgi sonucu olarak bu tür ticarete ilişkileri büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. 1980'lere kadarki sınır kaçakçılığı ve Nusaybin-Kamışlı sınır kapısındaki ticaret de bölgeye büyük bir hareketlilik getirmekteydi. Nusaybin sınır ticareti ve yabancı mal çeşidi bulundurma açısından Kilis'ten sonra en büyük cazibe merkeziydi. 1980-2000 yılları arasındaki dönemde bölgede yaşanan terör eylemleri ve Irak ambargosu nedeniyle Mardin ekonomisi genel olarak zarar görmüştür. Sınır ticareti de bundan oldukça etkilenmiştir (Aydın, 2007: 132-133).

Sınır ticareti il ihtiyaçlarının karşılanmasının yanında ilin sanayi ve ticari gelişimine katkı sağlamaktadır. Sınır ticaretinin gelişmesi paralelinde o alanda faaliyet gösteren tacirlerin yanı sıra ekonomik çarpan etkisiyle nakliyeciler, tamirciler, hizmet sektöründe faaliyet gösteren esnaf ve küçük sanayi sitelerinde faaliyette bulunan esnafların ticari hayatına canlılık getirmektedir. Sınır ticaretinin yoğun olarak yürütüldüğü dönemlerde bu ticaretin piyasa fiyatları üzerinde düzenleyici etkileri görülmektedir (Aydın, 2007: 134).

Komşu ülkemiz Suriye'deki karışıklıkların, Nusaybin sınır ticaretini ve sınırdan sağlanan ekonomik hareketliliği iyice yavaşlatacağı tahmin edilmektedir.

1.5. İDARİ YAPI

Mardin, 20 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 89. maddesi gereği bakanlar kurulu kararı ile 63 İl'den biri olmuştur. Mardin İl haline getirildikten sonra merkez ilçe ile birlikte Cizre, Derik, Gercüş, Midyat, Nusaybin, Savur ve Resülayn (Ceylanpınar) ile birlikte 8 ilçeden oluşmuştur. 1931'de Kızıltepe ilçe haline getirilirken Ceylanpınar Urfa'ya bağlanmıştır. Bu tarihte, Mazıdağı Derik'e, Dargeçit Midyat'a, Hasankeyf Gercüş'e, İdil ve Silopi ise Cizre'ye bağlı nahiye durumunda idiler. 1937 yılında İdil ve Mazıdağı, ilçe yapıp Mardin'e bağlandıklarından ilçe sayısı 10'a yükselmiştir. 1953 yılında Savur'a bağlı Maserti Nahiyesi Ömerli adıyla; 1960 yılında da Cizre'ye bağlı olan Silopi, ilçe haline getirilerek Mardin iline bağlanmıştır. Mardin'in 1990 yılında idari bölünüşü değişerek 8.891 kilometrekareye düşürülmüştür. Cizre, İdil ve Silopi ilçeleri 16.05.1990 tarih ve 3647 Sayılı Kanunla kurulan Şırnak iline; Gercüş İlçesi Hasankeyf ile beraber Batman'a bağlanmıştır. Aynı tarihte merkeze bağlı Yeşilli Beldesi ile Midyat'a bağlı Dargeçit Bucağı ilçe haline getirilmiştir. 2000 yılı genel nüfus sayımı itibariyle Mardin'in ilçe sayısı; Merkez İlçe, Dargeçit, Derik, Kızıltepe, Mazıdağı, Midyat, Nusaybin, Ömerli, Savur ve Yeşilli ilçeleri olmak üzere 10'dur (Aydın vd., 2000: 370; Aydın, 2007: 40).

1.6. DEMOGRAFİK YAPI

Bilindiği gibi yerleşim yerlerinin sahip oldukları maddi ve manevi zenginlikler, bunlardan yararlanma şekilleri, ekonomik ve sosyal yapı gibi illerin özel şartları; nüfus yapısı, hareketliliği ve demografik değişim üzerinde önemli ölçüde etkili olur (Aydın, 2007: 44). 31.12.2010 tarihli Mardin'in “ *cinsiyete göre il/ilçe merkezi, belde/ köy nüfusu ve nüfus yoğunluğu*” şu şekildedir :

Mardin'in ilçeleri ile beraber toplam nüfusu, erkek: 371 019 ve kadın: 371 019 olmak üzere 744 606'dır. Mardin il ve ilçe merkezleri toplam nüfusu, erkek: 215 376 ve kadın: 213 523 olmak üzere 428 899'dur. Mardin'in belde ve köyler toplam nüfus, erkek: 155 643 ve kadın: 160 064 olmak üzere 315 707'dir. Nüfus yoğunluğu ise 85'tir. 31 Aralık 2010 tarihli Mardin'in yıllık nüfus artış hızı ise (% 9,11)'dir (<http://www.tuik.gov.tr/OncekiHBArama.do?islem=postmyChoice> Erişim Tarihi: 31.10.2011).

1.7. ETNİK YAPI

İlde etnik yapı heterojen bir yapı arz etmektedir. Araplar, Kürtler, Türkler başta olmak üzere Süryaniler, Yezidiler ve Becırmaniler gibi farklı etnik grupları barındıran Mardin’de her milletin herhangi bir müdahaleye maruz kalmadan kendi lisanını konuştuğunu, kendi din ve mezhepleri üzerinde rahatlıkla ibadetlerini yapabildiklerini görmek mümkündür (Çetin, 2007: 264; Yılmaz, 2009: 53-54). Mardin’i diğer yerleşim yerlerinden farklı kılan özelliklerinin başında - bunca farklılığa rağmen - insani ortak değerlerde birlikte yaşamalarıdır.

1.8. DİN

Din, kültürün en etkili ve ana unsuru olup (Sayan, 2003: 29) bütün zamanlarda ve bütün toplumlarda daima kendisiyle karşılaşılacak evrensel bir olgudur. İnsanları hem içten hem dıştan kuşatan, kucaklayan ve yönlendiren; onların düşünce ve davranışlarında kendini gösteren bir disiplindir. Mukaddes duygu, ortak şuur ve vicdan etrafında birleştiren bir aktör olan din, toplumları yükselten, onların gelişmesini sağlayan medeniyet mimarı ve en önemli bir kurumdur (Tümer, 1994: 317).

Din, toplumun ürettiği değerlerde de daima kendisini gösterir. Mimari yapılar, sanat eserleri ve edebi ürünlerde; yer ve kişi isimlerinde, örf, adet ve geleneklerde, sosyal, kültürel ve turistik alanlarda hep dini temeller, referanslar, deyimler, anlayışlar göze çarpar (Tümer, 1994: 318). Artuklular’ın Mardin Ulu Cami minaresine kufi yazısıyla işlediği kelime-i tevhit lafzı ile aşere-i mübeşşere’nin isimleri (Akkanat, 2009: 61) mimari yapılar ve sanat eserleri üzerindeki din izinin sadece bir örneğidir.

Birçok alanda olduğu gibi toplumsal olaylar üzerinde ve fertlerin eğitiminde dinin belirleyici bir gücü vardır (Tümer, 1994: 318). “İslâm’ın başka sistemlere üstünlüğü, inananlar için hem dünya hem de ahiret sorumluluğu ve müeyyidesi getirmiş olmasıdır” (Kandemir vd., 2001: 2/209). Sağlıklı bir toplum yapısı oluşturup insani ilişkileri en mükemmel şekilde düzenlemek isteyen İslam Dini, inananları bu konularda eğitime tâbi tutmuştur. Çünkü Allah Teâlâ, insanın yaratana, kendisine, insanlara ve tüm canlı-cansız varlıklara karşı nasıl davranması gerektiğini belirlemiştir (Okumuşlar, 1999: 44).

Kişilerin kabiliyet, yetenek ve ihtiyaçları kültürel farklılıklara göre şekillenip beslense de (Tavukçuoğlu, 1990: 426) Mardin’de Müslümanlar, sağlıktan-hastalığa, nişana-düğüne kısaca doğumdan-ölüme kadar hayatın tamamını dinin sınırları, referansları çerçevesinde yaşar, yaşamaya çalışır. Bu sebeptir ki; kültürel unsurların her birinde, az ya da çok dinin etkisini görebiliriz. Şimdi de bu unsurların belli başlılarını kısaca ele alalım:

1.9. DİL

Mardin’de kullanılan dil yani yerel ağız, diğer illere göre oldukça değişik özellikler gösterir. Duygu, düşünce ve isteklerini bildirmek için Arapça ve Süryanice konuşan yöre insanının sayısı oldukça yüksektir. Ancak, özellikle kırsal kesimde, Türkçe’den bazı kelime ve sesler almış, dil kuralları değişime uğramış, kitabî Arapça’dan oldukça uzak bir Arapça yaygındır (Güleç, 2007: 4).

Süryaniler, Yezidiler, Müslüman olan Kürtler, Mihalmiler (Araplar) ve Becırmaniler gibi farklı etnik grupları barındıran Mardin’de her milletin herhangi bir müdahaleye maruz kalmadan kendi lisanını konuştuğunu, kendi din ve mezhepleri üzerinde rahatlıkla ibadetlerini yapabildiklerini görmek mümkündür (Çetin, 2007: 264; Yılmaz, 2009: 53-54).

İster etnik çeşitlilik olsun, isterse dinsel renklilik olsun şu bir gerçektir ki; Mardin tüm bunları içerisinde harmanlayan, her kimliğin hayat bulduğu, rahatlıkla kendisini ifade edebilmesine imkan tanıyan bu yapısını, dün olduğu gibi bugün de sürdürmektedir (Yılmaz, 2009: 54).

Kültürle kesintisiz bir etkileşim içerisinde bulunan din, dil, edebiyat gibi unsurlar, Mardin’in hem dini hem de etnik yapısının çeşitliliği nedeniyle bu bölgede yer edinmiş ve günümüze kadar da hayatiniyetini devam ettirmiştir (Yılmaz, 2009: 61).

Şu bir gerçektir ki; dil, insanların sadece duygu, düşünce ve isteklerini ifade aracı değil aynı zamanda sosyo-kültürel işlev açısından da vazgeçilmez bir öğedir. Hatta bu anlamda kültürün aynasıdır. Diller, pek çok açıdan toplumların kültürlerini yansıtır.

Antropologların farklı toplumları incelerken yerel dili öğrenmenin önemine dikkat çekmeleri ve bu konudaki gayretlerinin nedeni budur (Aktaran: Çetin, 2007: 263-264).

Mardin'in çoğunluğunu oluşturan Araplarda dil, kendi ifadeleri ile şu şekildedir. Orta yaş ve üstü Arap kökenli vatandaşlar, Arapça'nın kendilerinin ana dili olduğunu, ilkokula gidene kadar Türkçe bilmediklerini ve Arapça konuştuklarını söylemektedirler. Fakat son yıllarda bu durumun değiştiğini, iletişim araçları vasıtasıyla çocukların ilkokula gitmeden Türkçe'yi öğrendiklerini ve ana dillerinden de gittikçe uzaklaştıklarını belirtmektedirler. Hatta son yıllarda birçok Arap çocuğunun ana dilleri olan Arapça'yı bilmediğini de söylemek mümkündür (Yılmaz, 2009: 61).

Şimdi de bu kültürel yapının çeşitliliğini görüntülemek amacıyla dile dair öğelere kısaca değinelim. Ancak şunu da hemen ifade edelim ki bu dile dair öğelerin tamamında az veya çok Arapçanın, Kürtçenin ve Türkçenin yer aldığı daha doğru bir ifade ile iç içe geçtiği görülecektir:

1.9.1. Atasözleri

“ ‘amar u ‘elle, rah u helle” (Bina yaptı yükseltti, başkasına bıraktı gitti.)

“Tıṣahab ‘el ne‘ce, bıṣen tıṣabbî il ḥaruf.” (Koyuna iyi bak ki kuzusu semiz olsun.)

“Zeyyın il ‘ud tı‘ud, felltu tika‘ imut” (Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ olur.)

“Êze ekelte rahıt, u êze ta‘amta fehıt” (Yersen biter, dağıtırsan tezayüd eder.)

“il hellef me met” (Halef bırakan ölmez: ölmek istemeyen ölmez bir eser bıraksın.)

“il feqir melu refiq, il vakı‘ melu sediq” (Fakirin ve düşenin dostu olmaz.)

“Tasêy karra iççengır” (Tas bir kez dahi yere düşse ses çıkarır.)

“Zaman il evvel, it hevvel” (Eski zaman göç etti gitti.)

“il berd derd, u defe ‘efe” (Soğuk derttir, sıcak afiyettir.)

“il hitan lıhın zen” (Duvarın kulağı vardır.)

“Il veled fêkıt il beytvê” (Çocuk evin meyvesidir/neşesidir.)

“Lı sereq, rohu hereq” (Çalan kendini yakar.)

“Ekhl ħefif, nadif” (Hafif yemek sıhhattir.)

“Lı yıc bele siyeh, yık‘ed bele bısat” (Davetsiz gelen yersiz kalır.)

“Yevm bı yevm, urrıızq ‘el Allah” (Gün be gün geçin, rızık Allah’tandır)

“Mel ıl ħesis, îroh fatıs” (Cimrinin malı pisi pisine gider)

“Kıttayr fı rabyıtu îsêh” (Her keklik kendi dağında öter)

“ıl kesel moyta‘ım ‘esel” (Tembellik bal yedirmez)

“ıl puz mo yınqıtı‘ mıl vıc” (Burun yüzden ayrılmaz)

“Sıd ıl beb bıttaha u nem bırraha” (Kapıyı emniyetli kapat, sabaha kadar rahat yat)

“Mel ıl hıkumê, keme mehıl yıtemêvê” (Devlet malı yemek, yetim malı yemek gibidir) **“Sendöq, eyş fı, fı vıstık medböq”** (Kapalı sandığın içinde ne olduğunu kimse bilmediği gibi; insanın içinde de ne olduğu bilinmez.) (Aslan, 2007: 243-246).

“İl ehıl bı ehlu, vı‘l-ğarib ala mehlu” “Yakına sık sık, yabancıya sırası gelince”

“Ez’e ta‘amte şebbi‘, ez’e katelte vecci‘ ” “Yedirdin mi doyur, vurdun mu acıt”

“A‘di mın dudi” “Ağacın kurdu kendindendir”

“ıl ehıl bı ehlu, vıl ğerip ‘ele mehlu” (Yakınlarımızın kıymetini bilmek gerek, canlarımız yakın akrabalarımız, yakın dostlarımız diğer insanlardan farklı olarak özel bir ilgiyi gerektirirler.)

“İştığıl bı qırş, u ihsıb ıl battal” (Bir kuruşa çalış, işsizi kıyas et) (Aslan, 2007: 245; Kula ve Tekin, 2007: 257)

“Kun sediq me‘ Rabbık, ul e‘vec tiqeffi ‘emelu” (Sen Allah’a karşı dürüst ol, üzerine düşeni yap, kötü kişiye gelince: O ettiğini bulacaktır.) (Aslan, 2007: 246; Kula ve Tekin, 2007: 254).

“Qalbi ‘ele veledi, u qalb veledi ‘el hacar” (Ebeveynin çocuk yetiştirmede, büyütmede, korumada ihtimamlı, sevecen ve fedakar olmalarına karşın evladın ebeveyne aynı duygu ve fedakarlıkta bulunmadığını dile getirir.) (Aslan, 2007: 246; Kula ve Tekin, 2007: 255).

Anonim özellik taşıyan, atalardan kaldığı kabul edilen ve toplumun yüzyıllar boyunca geçirdiği gözlem ve denemelerden, ortak düşünce, tutum ve davranışlarıyla dünya görüşünden oluşan, genel kural niteliğindeki kısa, özlü, kalıplaşmış sözler olan atasözlerinin, özellikle Mardin’de kullanılanların ortaya çıkışları ile ilgili bir çalışmaya rastlamasak da bunlardan bazılarının ayet ve hadislerden etkilendiğini veya dini kaynaklardan izler taşıdığını söyleyebiliriz. Örnek olarak şu atasözlerini verebiliriz:

“Mel il hıkumê, keme melıl yitemêvê” (Devlet malı yemek, yetim malı yemek gibidir) atasözünün, *“Mal tahsili için memur tayin ettiğimiz bir kimse, bizden bir işneyi veya ondan daha küçük bir şeyi gizlese, bu hıyanet olur ve o şeyi kıyamet günü getirir.”* (Müslim, İmâre 30) hadisinden;

“Sıd il beb bıttaha u nem bırıraha” (Kapıyı emniyetli kapat, sabaha kadar rahat yat) atasözünün, *“Kapların ağzını örtün. Tulumları bağlayın. Kapıları kapatın ve lambaları söndürün! Çünkü şeytan bağı çözemez, kapıyı açamaz ve kapağı kaldıramaz. Eğer herhangi biriniz, kabının üzerine bir çalı-çırpı parçası koymaktan ve besmele çekmekten başka bir çare bulamazsa, bunları yapsın (Lambaları da söndürsün) Çünkü fâre, içeridekilerin üzerine evi yakabilir.”* (Müslim, Eşribe 96) hadisinden;

“Yevm bı yevm, urrıızq ‘el Allah” (Gün be gün geçin, rızık Allah’tandır) atasözünün, *“Yeryüzündeki her canlının rızıkını Allah üstlenmiştir.”* (Hûd Sûresi 11/6) ayetinden;

“Êze ekelte rahıt, u êze ta‘amta fehıt” (Yersen biter, dağıtırsan tezayüd eder.) atasözünün, *“De ki, Rabbim kullarından dilediğine bol rızık verir; dilediğinden de kısar. Siz başkalarına yardım için ne harcarsanız, Allah onun yerine yenisini verir. O rızık verenlerin en hayırlısıdır”* (Sebe’ sûresi 34/39) ayetinden ve *“Her Allah’ın günü iki melek iner. Bunlardan biri: Allah’ım! Malını verene yenisini ver! diye dua eder. Diğeri de: Allahım! Cimrilik edenin malını yok et! diye beddua eder.”* (Buhârî, Zekât 27) hadisinden;

“İştîğıl bı qırş, u ihsıb ıl battal” (Bir kuruşa çalış, işsizi kıyas et) atasözünün, *“Müslüman olan, kendisine yeteri kadar rızık verilen, Allah’ın kendisine verdiği nimete kanâat eden kimse şüphesiz kurtuluşa ermiştir.”*(Müslim, Zekât 125). ve *“İslâm’ın dosdoğru yoluna ulaştırılan ve geçimi yeterli olup da buna kanaat eden kimse, ne kadar mutludur!”* (Tirmizî, Zühd 35) hadislerinden;

“ıl hellef me met” (Halef bırakan ölmez: ölmek istemeyen ölmez bir eser bıraksın.) atasözünün, *“İnsan ölünce, üç ameli dışında bütün amellerinin sevabı kesilir: Sadaka-i câriye, kendisinden istifade edilen ilim, arkasından dua eden hayırlı evlât.”* (Müslim, Vasiyyet 14) hadisinden;

“Mel ıl hësis, îroh fatıs” (Cimrinin malı pisi pisine gider) atasözünün, *“Onlar verdikleri zaman israf etmezler; cimrilik de etmezler; ikisi ortası bir yol tutarlar.”*(Furkân sûresi 25/67) ve *“Eli boynuna bağlıymış gibi cimri olma! Elini büsbütün açıp israfa da kaçma!”* (İsrâ sûresi 17/29) ayetleri ile *“Veren el, alan elden üstündür (unutma)”*(Müslim, Zekât 97) hadisinden izler taşıdığını ifade edebiliriz.

1.9.2. Deyimler ve Özdeyişler

Anlatımı güzelleştirmek, savunulan fikir ve düşüncüyü daha etkili kılmak üzere her dilde kalıplaşmış bazı sözler bulunur. Atasözleri, dua ve temenni cümlecikleri, deyimler ve özdeyişler vb. bu tür kalıplaşmış sözler arasında dilin bünyesinde en sık rastlanılanlar ise atasözleri ve deyimlerdir.

Atasözleri ile ilgili bazı bilgileri paylaştıktan sonra şimdi de Mardin’de kullanılan Deyimler ve Özdeyişlerden bazılarını paylaşalım:

“Vır ıccarra dengire lı barra” (Hem “boşver” hem de “bir kulaktan girer ötekenden çıkar” anlamında kullanılır.)

“Eyş şığıl isse‘leb fissöq” (Tilkinin çarşıda ne işi var?) Yani onu hemen avlayı verirler (Aslan, 2007: 247).

“ıl bınt keme ıl ziyarayê” (Kız kısmı ziyaret gibidir: Çok gelip gideni, isteyen olur, ayrıca kutsal ziyarete benzetilir. Bundan dolayı aleyhlerinde konuşup iftira atma, mutlaka çarpılır/belanı bulursun, anlamına da gelir).

“**İl menfe‘e li hitta fı mihhu ıdzağırıru, li hitta teht sequ tıgabırıru**” (Menfaati kafasında taşıyan alçılır, menfaati ayağının altına alan yükselir).

“**Mın şeq, verdê, tıkfe**” (Bir daldan bir gül yeter.) Bir evden bir gelin almak yeter anlamında kullanıldığı gibi, kanaatkar olunması gerektiğini de vurgular.

“**Î lı ‘arafna rohna, qazayna ‘ımırna**” (Kendimizi tanıyana kadar, ömrümüz geçti bitti) Yani neyin ne olduğunu öğrenene kadar hayat sermayemiz tükendi (Aslan, 2007: 246-247).

1.9.3. Maniler

Mardin’de, eski canlılığını korumasa da özellikle düğünlerde vb. toplantılarda mani söyleme geleneğinin canlılığını koruduğu görülmektedir. Örnek olarak:

Kara kara kazanlar	Kale kaleye bakar
Kara yazı yazanlar	Urfa Mardin'e bakar
Cennet yüzü görmesin	Öyle sevdim o yarı
Aramızı bozanlar	Her bakışı can yakar *

Masa üstünde pekmez	Ben bir kara dilberim
Bu pekmez bana yetmez	Yuvarlanır giderim
Şu gavurun kızları	Çok söyleme kaynana
Taksisiz gelin gitmez	Oğlunu alır giderim

Cizre çevresi bağlı	Ok değmiş yaram sızlar
Kuzey batısı dağlı	Dağlanan yürek cızlar
Bu zamanda hiç kimse	Ben âşğın halinden
Yar sevmez gözü bağlı	Anlamam yara sızlar (Güleç, 2007:3).

* Değişik mani örnekleri için bk.: <http://www.mardin.gov.tr/turkce/yasayantarihmartin/dilededebiyat.asp>

1.9.4. Tekerlemeler

Sözlü edebiyatımızın en önemli kaynaklarında biri olan tekerlemeler, Mardin’de geçmiş yıllardan günümüze kadar dilden dile söylenerek az da olsa varlığını devam ettirmiştir. Bundan sonra da gayretli vatandaşlarımız tarafından devam ettirileceğine inanıyoruz. Tekerlemelerde Arapça ve Kürtçe ifadeler iç içedir. Örnek olarak aşağıdaki tekerlemeleri gösterebiliriz:

Ekil zibde mi’t-taka (Dolabın içinden tereyağı yedim);

Mişko mişko mişkilla (Fare fare farella);

Tedberike Abdulla (Abdullah’ın cebine girmiş);

Abdulla bire Fate (Abdullah Fatma’nın kardeşi);

Keççik ani civate (Kızlar getirdi toplantıya);

Ne yekki ne dıddoye (Bir iki tane değil);

Serkan iken sısoye (Üç tane dört tane sayısız) (Yılmaz, 2009: 66).

1.9.5. Dua-Beddualar

Mardinliler sevdikleri kişilere - muhatabı da dikkate alarak - Arapça veya Türkçe olarak dua ederler. Bu dua ve temenniler ilk karşılaşmada olduğu gibi ayrılırken de tekrar edilir. Bunlara örnek olarak:

“Allah yıstırna mın belevet ıddınyê” (Allah bizi dünya belalarından korusun).

“Allah yıveffıqık, u yıtavvıl ‘ımrık” (Allah seni muvaffak kılıp uzun ömürler versin) (Aslan, 2007: 248).

Bedduaya örnek ise:

“Allah le yihelliluyê” (Allah kötülüğünü cezasız bırakmasın).

“Maqsufıl ‘ımr, medfun iccen” (Ömründen ve canından ol) (Aslan, 2007: 248).

Ayrıca “Allah rahmet eylesin”, “Allah razı olsun”, “Allah anne-babanı bağışlasın”, “Allah çocuklarını sana bağışlasın”, “Peygambere komşu olasın” gibi duaları günlük hayatta duymak ve dualara muhatap olmak her zaman mümkündür.

“Allah”, “Peygamber”, “Kur’an” vb. dini kavramların kullanımı, dinin kültürel değerler ve sosyal yaşam üzerindeki izlerini görme açısından önemlidir.

Mardin’de görev yaptığım süre içinde ve görüşme yaptığım zaman diliminde beddua edildiğine şahit olmadığımı; dua örneklerini ise bolca işittiğimi burada ifade etmeliyim..

1.10. GELENEKLER

1.10.1. Doğum Adetleri

Doğum, hayata atılan ilk adımdır. Her doğum, ailenin sayısını artırır. Akriba-aşiret ilişkilerinin çok sıkı olduğu Mardin’de sayı artışı, çok önemlidir. Bu nedenle her aile mutlak çocuk -özellikle erkek- sahibi olma arzusu taşır. Ailelerin çok çocuklu olması bunun en güzel belirtisidir.

Bir kadının erkek çocuk dünyaya getirmesi, evliliğinin devamı açısından çok önemlidir. Çünkü erkek çocuğu olmayan kadın üzerine kuma gelme ihtimali yüksektir. Hatta akrabaları tarafından kocasına ikinci bir eş için baskı yapılır. Bu nedendir ki; çocuğu olmayan aileler, çocukları olsun diye türbelere-yatırlara gider, adak adarlar. Orada genel olarak, oğlak veya horoz keserler. Türbede namazlar kılınır, dualar yapılır. Yatacak yer var ise gece orada kalınır. Geceleyin rüyada veya uyanıkken yatırdan müjdeli haber beklenir. Ancak son yıllarda bu tip anlayış ve uygulamalarda bir azalmanın olduğu görülmektedir.

Doğum sonrasında aile ve akrabalar, hayırlı olsun hediyelerle giderler. Çocuğun adı konulmuştur. Sağ kulağına ezan okunur, sol kulağına ismi söylenir. Çocuğa ad konulurken ailede vefat etmiş birinin adı verilir. O ad yaşatılmaya çalışılır. Ayrıca çocuğun doğduğu ay ve gün belirli ay ve gün ise o ad ve gün ile adlandırılır. Bunlardan başka peygamber isimleri, Allah'ın sıfatları ve dini büyüklerin isimleri ile de çocuklar adlandırılmaktadır.

Kırk güne kadar çocuk, cin çarpmasın diye yalnız bırakılmaz. 40 gün geçince kırk çıkarıcı kadınlar tarafından ateşte bal mumu eritilir. Bu işlem bal mumunun altı dümdüz

olana kadar devam eder. Dümdüz yapılmasının sebebi çocuğun sapasağlam olması içindir. Çocuğun üzerinde gezdirilen bal mumu, daha sonra bir beze bağlanır ve evin yüksek bir yerinde saklanır. Bu işlemi yapan kadına bir miktar para veya eşya verilir.

Çocuğun sünneti, doğumun ilk haftasında yapılır. Fakat bu gelenek yavaş yavaş değişmektedir. Sünnet için tören yapılmayıp yakın akrabalar davet edilir, yemekler yenir. Çocuk sünnet edildikten sonra kendisine akrabaları tarafından para verilir. Ertesi günden itibaren hayırlı olsun hediyeyle gelinir.

1.10.2. Kirvelik

Mardin’de çocukla ilgili geleneklerin en köklüsü kirvelik kurumudur. Ailelerce en uygun görülen kişi, kirve seçilir. Düğünün tüm hazırlıklarını kirve üstlenir. Hediyelerin en büyüğünü kirve verir. Çocuğun yetişmesinde, erginliğinde, evlenmesinde de kirvenin görevi sürer (Güleç, 2007: 2). Aileler arası yakınlaşmada da önemli bir görev icra eden kirvelik geleneğine günümüzde pek rastlanılmamaktadır.

1.10.3. Asker ve Hacı uğurlama

Asker adayları, gidişlerine yakın bir zamanda akraba ve komşuları tarafından davet edilir. Son gece askere gidecek kişinin evinde toplanılır. Kadınlar hediyelerle gider. Askerlere akrabaları tarafından uğurlanırken harçlık verilir. Asker adayları, herkesle tek tek vedalaşır. Sağlıkla selamete dönmeleri için arkalarından su dökülür. Asker dönüşü yine hoş geldine hediyelerle gidilir.

Hacıların uğurlamasında da benzer uygulamalar yapılır. Davet ve hediyeleşme olmazsa olmazlar arasındadır. Hacca gidecekler törenle uğurlanır ve törenle karşılanır. Hacdan dönenler ziyaret edilir, elleri öpülür. Hacılar da ziyaretçilere hacdan getirdikleri hurma, misvak, tesbih, zemzem suyu vb. hediyeler takdim eder.

Asker uğurlamada Anadolu’da gördüğümüz davul zurna eşliğinde yöresel oyunlar oynanarak, arabaların klaksonları eşliğinde kalabalık bir halk kitlesi tarafından neşeyle gerçekleştirilen törenler Mardin’de de aynen yapılmaktadır. Hacı uğurlamada cami önünde ezan okutma geleneği, Mardin’e has bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.10.4. Ölüm Adetleri ve Taziye

Mardin’de, ölüm haberini alan akraba veya komşular tüm işlerini bırakır ve cenaze evine yardıma giderler. Camiden veya Belediye hoparlöründen ölüm haberi verilir, cenazenin namaz ve defin saati söylenir. Cenazeyi bekletme gibi bir adet olmadığından aynı gün içinde hemen yıkanır ve bekletmeksizin camide veya mezarlıkta cenaze namazı kılınır.

Herkes, son görev olarak ölünün özerine birkaç kürek toprak atmak için birbiri ile yarışır. Mezar toprakla kapatıldıktan sonra imam telkin-i meyyit’i okur. Üç gün süreyle her gün ikindi namazını müteakip mezarlığa yasin ve dua okumaya gidilir.

Ölünün sağlığında yapamadığı veya eksik bıraktığı ibadetler için imam tarafından ıskatı çıkarılır (Güleç, 2007: 2). İmama ıskat için çıkarılan para veya maldan bir miktar alması teklif edilir. Üçüncü günde ölünün ruhu için mevlid-i şerif okunur. Okunan mevlit, Mardin bölgesinin etnik yapısına göre daha çok Arapça (Mevlid-i ibn-i Hacer) ya da Kürtçe (Hasan et-Tûsî ve Haydarî mevlidi) mevlittir (Yılmaz, 2009: 67). Mevlitten sonra gelenlere çörek ekmeği takdim edilir. Bir yılını doldurunca yine mevlit okutulur. Çörek ekmeği aynı şekilde tekrar dağıtılır. Dileyen mevlit yemeği de verir (Güleç, 2007: 3). Mevlit yemeğinin sabit bir menüsü yoktur.

Taziyelerde bay ve bayanlar ayrı mekanlarda bulunur. Taziyelerde gelenlere üzüntüyü simgeleyen mırza denilen bir çeşit kahve ikram edilir. Taziye sahipleri üç veya beş güne kadar yemek işleriyle uğraştırılmaz, yemekler yakın akraba tarafından sırasıyla yapıp taziye yerine getirilir. Her bir gün üç öğün yemeği aynı kişiler yapar. Yemeği yapan kişilerin ileride taziyeleri olursa bu taziye sahipleri durumları müsait ise bir günlük yemeği üstlenirler. Başsağlığı için gelenler üç güne kadar fatiha okurlar. Üçüncü günden itibaren ise ancak yeni gelen olursa fatiha okunur. Taziyelerde genellikle fatihayı varsa imam okur ve ölü yakınlarını teselli amacıyla dini sohbet yapar.

Taziyelerde kadınlar da imadede adeti vardır (Güleç, 2007:2). Sesi ve becerisi olan kadınlar ağıtlar yakar, etrafındaki kadınlar da ağlaşırlar. İmadedeyi kadınlar gönüllü olarak yaparlar.

Ayrıca kadın ve erkekler, taziye boyunca zaruri durum haricinde yıkanmaz, elbise değiştirmez. Erkekler sakal tıraşı olmaz, kadınlar taktıkları altın kolye, bilezik vs. çıkarır, renkli ve süslü başörtüleri sadeleriyle değiştirirler. Beyaz elbiselerin yerini siyah veya koyu renkler alır. Uzunca bir süre televizyon seyredilmez, müzik dinlenmez. Ölünün çıktığı sokakta düğün sünnet vs. gibi törenler yapılmayarak bir süre ertelenir. Eğer mutlaka yapılması gerekiyorsa da sessizce yapılır.

1.10.5. Bayram ve Hasta Ziyaretleri

Kadınlar, bayram sabahı güneş doğmadan mezarlıklara gider ve orada bulunan çocuklara şeker dağıtır, mezarlığa güneş doğmadan ulaşırsa ölülerin kendilerini göreceklerine inanırlar. Bayram namazından sonra erkeklerin mezarlıkları ziyaret edecek olması da kadınların, mezarlığı güneş doğmadan önce ziyaret etmelerinin diğer bir nedenidir. Kadınlar, hem kendi mezarlıklarını ziyaret eder hem de yakın akraba ve üzerinden başka bir bayram geçmemiş ölülerin mezarlıklarını ziyaret ederek Fatiha ve Yasin surelerini okurlar. Erkekler de bayram namazından sonra mezarlığa gelip Yasin okurlar. Vefat etmiş yakınlarının mezarlarını ziyaret ederler.

Bayramlaşmaya herkes öncelikle kendi ailesinden başlar. Yakın akraba ve komşular ziyaret edilip bayramları kutlanır. Ev sahipleri, gelen misafirlere şeker ve kolonya takdim ederler. Ardından üzerinden henüz başka bir bayram geçmemiş ölülerin evleri ziyaret edilir ve Fatiha okunur, bayramları da kutlanır. Burada da şeker ve kolonya ikramı vardır. Fakat bu evlere bayram sevinci yerine tekrar yas hakim olur.

Bayramlarda çocuklar, daha bir sevinçlidir. Sabah erkenden kalkıp yeni alınan elbiseleri giyen, mezarlıklardan başlayıp, dolaşabildikleri kadar ev dolaşan çocuklar şeker toplama yarışına girerler. Mardin'de çocuk olmak ve çocuk olarak bayramları yaşamak tarifsiz bir mutluluktur.

Bayram günlerinde evlerde bazen sigara da ikram edilmekte. Bayram günlerinde çocuklara da sigara kullanma konusunda izin verilmektedir. Ancak öğretmen ve din görevlilerinin duyarlı girişimleri sonucunda hem sigara ikramının, hem de çocuklara bayram günlerinde zararlı alışkanlıkla müsaade edilmesi uygulamasının büyük oranda kaldırılmakta olduğunu söyleyebiliriz.

Değişik inançtaki toplulukların yüzyıllarca bir arada yaşamanın uyumuyla dinî bayramlarda birbirlerini kutladıklarını da burada analiz (Güleç, 2007:2). Mardin’de bayramlar kadar hasta ziyaretlerine de büyük önem verilir. Ziyaret edilecek hastanın evine hediyelerle gidilir. Geçmiş olsun dileklerinde bulunulur, şifa bulsun diye dua edilir, hastaya ve yakınlarına moral verilir.

1.11. NİŞAN-DÜĞÜN

Mardin’in evlilik ve düğün adetlerinde, dinsel ve töresel yapı etkili olmaktadır. Yörede farklı toplumsal kesimlerden, inanç topluluklarından gençlerin birbirleri ile evliliğine pek rastlanmaz. Görücülük, başlık ve büyük harcamalarla yapılan geleneksel düğünler günümüzde de devam etmektedir (Çağdaş ve Özkan, 2007: 366-367).

Kızların evlilik çağı, ergenlik dönemine girmeleriyle başlarken; erkekler 18–20 yaşlarında evlenir (Aktaran: Çağdaş ve Özkan, 2007: 367). Evlilik çağına ulaşan gençleri evlendirmeye karar veren aileler, uygun bir eş bulabilme arayışına girerler. Beğenilen ve oğullarına alınması kararlaştırılan kızın, ailesinden istenmesine gidilmeden önce kız tarafının evliliğe sıcak bakıp bakmadığını öğrenmek üzere hatırı sayılır, her iki aileyi de tanıyan genelde orta yaşlarda bir kadın, kız evine gönderilir. Elçinin haberi olumlu ise birkaç dost aile ile birlikte kız evine gidilir. Kız istenir, istekler (Başlık parası, mehir, eşya vs.) kararlaştırılır ve söz kesilmiş olur. Kısa bir dua ile beraber Fatıha okunur. Ağız tadı olarak oğlan tarafın getirdiği tatlılar yenir. Nişan tarihi belirlendikten sonra kalkılır (Çağdaş ve Özkan, 2007: 367).

Nişan, kız evinde yapılır. Nişana kadınlar, varsa genç kızları ile birlikte katılır. Damat adayının birinci derece yakını haricinde erkekler davet edilmez. Nişan töreninin tüm masrafları, erkek tarafına aittir. Nişanda, kız ve oğlan tarafının birbirlerine bohça değiş tokuşu vardır. Kız tarafı, damat için takım elbise hazırlar, erkek tarafı da aynı şekilde kız için tam takım elbise ve nişan için gerekli diğer eşyaları alır. Nişanda kadınlar, kendi aralarında eğlenirler. Bu arada yüzükler ve takılar takılır, şerbet ikram edilir. Nişan töreninden sonra düğün tarihi belirlenir ve hazırlıklara başlanır (Çağdaş ve Özkan, 2007: 367-368).

Düğünler, genelde cuma günü başlar. Cumartesi günü kına yakılır. Kınaya, damat tarafında başlanır, birkaç saat sonra gelin evine gidilir. Gelin, kırmızı renk gelinlik veya aynı renkte elbise giyer. Gelinin kınası yakılmadan kaynana gelinin avucuna altın koyar, gelin avucunu açar ve gelinin kınası yakılır. Kız evinde biraz eğlenildikten sonra damat tarafına geri dönülür ve damada kına yakılır. Kına geç saatlere kadar sürer. Ertesi gün yemekler yapılır. Yemekler hazırlanırken düğün eğlencesi de devam eder (Aktaran: Özkan vd., 2007: 392).

Düğün günü, damat tıraş edilir. Öğle vaktine doğru Mevlid-i şerif okunduktan sonra düğün yemeğine (velime) geçilir. Bu arada oyun oynama -genellikle halay çekme-işine ara verilir. Yemekler yenildikten sonra damat tarafı gelini almaya gider. Gelinin yakınları, gelini bir odaya kapatır. Kapıda gelinin kardeşi veya yeğeni bekleyip hediye ister. Damat tarafının maddi durumuna göre istenen hediye -para- verildikten sonra kapı açılır. Gelinin abisi veya amcası gelinin beline kırmızı kurdele bağlar ve duvağı kapatır. Gelinin duvağı kapatılırken Kuran-ı Kerim okunur ve dua edilir. Anne-babası ve yakınları ile vedalaşan gelin, büyüklerin ellerini öptükten sonra damat tarafına götürülür. Damadın evine gelindiğinde gelin hemen arabadan inmez, para ister. İstenilen para verildikten sonra arabadan iner. Gelinin eline kırması için süslenmiş bir testi verilir. Gelin testiyi bir vuruşta kırdıktan sonra içeri girer (kırılan testinin uğur ve bereket getireceği düşünülmektedir). Damat da düğüne katılanlar üzerine para ve şeker atar ve düğün bu şekilde sona erer (Özkan vd., 2007: 392; Çağdaş ve Özkan, 2007: 369).

Cuma sabahı, sabahiye günüdür. Gelin, kayımbaba ve kayınvalidenin ellerini öper. Anne baba tarafından geline hediye verilir. Bu hediye genelde altından oluşur. Düğünde takı takamamış olanlar sabahiye günü gelerek, hediyelerini verirler. Bir hafta sonra damat ve gelin, gelinin babası tarafından yemeğe davet edilir. Bunlarla beraber diğer yakın akrabalar (hem damat hem gelin tarafını) yemeğe davet edilir. Bir hafta sonra damat tarafı da aynı daveti yapar.

Farklı kültürleri ve çeşitli renkleri içinde barındıran Mardin yöresi düğün adetleri, ekonomik sebepler ve teknolojik gelişmelerle değişikliğe uğramış ve düğün törenleri eski özelliklerini yitirmeye başlamıştır. Bu kültürel değerler yaşatılmalı ve yok olmadan gelecek kuşaklara aktarılmalıdır (Çağdaş ve Özkan, 2007: 365).

1.12. EL SANATLARI

Yöresel el sanatlarına ait verilere bakıldığında; Mardin’de köklü bir el sanatları geleneği olduğu anlaşılmaktadır. Mardin’de el sanatları, faaliyet türü olarak 61’dir. Bu el sanatlarını şu şekilde sıralayabiliriz: Halıcılık, Kilim Dokumacılığı, Şal Topik (Şırnak Halı) Dokumacılığı, El Örgü İşleri, Heybe Yapımı, Çanta Yapımı, Çul, Çuval, Keçecilik, Debbağcılık, Sedef Kakmacılık, Oya İşleri, Nakış İşleri, Yorgancılık, İp – Urgan İşleri, Çiçek Yapımcılığı, Sineklik Nazarlık Yapımcılığı, Sepetçilik, Hasırcılık, Sap Örucülüğü, Süpürge Yapımı, Baston-Asa, Semercilik, Eyer, Kaşıkçılık, Pencere Çerçevesi, Dolap, Konsol, Yazı Takımı, Sehpa, Kuran Muhafazası, Mihrap, Minber, Tavla, Tesbih, Takunya, Beşik, Dokuma Tezgahı, Döven, Kağrı, Saban, Altın İşlemeciliği, Gümüş İşlemeciliği, Bakır İşlemeciliği, Mermer Taşı İşlemeciliği, Oltu Taşı İşlemeciliği, Süs Taşları İşlemeciliği, Değirmen Taşı Yapımcılığı, Kehribar, Dibek, Dokumacılık, El örgü İşleri, Oya, Dantel, Nakış, Yorgancılık, Çiçek Yapımcılığı, Çanak, Çömlekçilik, Minyatür, Halk Resmi (Koçoğlu, 2006: 83-89; Aktaran: Aydın, 2007: 110-112; Noyan, t.y.: 122-123).

Farklı medeniyetlerin izlerini taşıyan yöresel nadide el sanatları maalesef yok olmakta. Özellikle telkari, bakırcılık, marangozluk ve buna benzer birçok el sanatları mamullerinin yerini daha ucuza mal edilen fabrika ürünleri aldığından bunların bir kısmı günümüzde ne yazık ki kaybolmak üzeredir. Yeni neslin de ata mesleği olan bu sanatları devam ettirmemesi her geçen gün el sanatlarının önemini yitirmesine sebep olmaktadır (Koçoğlu, 2006: 82-84; Aydın, 2007: 114). Kaybolmak üzere olan el sanatlarının geliştirilmesi ve istihdama katkı sağlaması amacıyla gerek resmi ve gerekse de sivil toplum kuruluşlarınca korunması ve yaşatılması için desteklenmesi gerekmektedir.

Ülke genelinde ve genellikle yörede yaşanan işsizlik oranı ve işsizliğin getirdiği sosyal problemler göz önüne alındığında yörede güçlü bir alt yapısı bulunan bu el sanatlarının özellikle gümüş işlemeciliği (telkari, kalemkârlık, Güverse ve Kazazlık gibi teknikler) geliştirilmesi ve yaşatılması için ciddi yatırımların yapılması gerekmektedir (Aydın, 2006: 871).

1.13. MUTFAK

Mardin'deki kültürel zenginlik, kendini yemeklerde de gösterir. Aynı şekilde Mardin, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin iklim, sosyal ve iktisadi yapısıyla benzerlik gösterdiği gibi Güneydoğuya has yemek kültürünü de içinde barındırmaktadır. Mardin'de yemek kültürü, çoğunlukla et ve baharat üzerine kuruludur. Mutfaqlarda kısmen sebze yemekleri yapılırsa da bunların içinde mutlaka et ve baharat tercih edilmektedir. Et yemeklerine bağlı olarak şehriyeli bulgur pilavı sofranın değişmez unsurları arasındadır (Yılmaz, 2009: 67).

En yaygın özellik gösteren bazı yemekleri ise; kaburga dolması, işkembe dolması (kibe), çiğ köfte (acın), kızarmış içli köfte (irok), haşlanmış içli köfte, mercimekli köfte (bello) (Güleç, 2007: 5; Yılmaz, 2009: 67). Kısır, Köfte ve dolmalar yaygın yemek türleridir. Goşt u gırar (et ve bulgur pilavı) ise misafirlere sunulan ana yemeklerdendir (Yılmaz, 2009: 67). Çoban çorbası (lebeniye), mevlit çöreği, Mardin pastırması, kavurma ve zerde ilk akla gelen yemek çeşitleridir* (Güleç, 2007: 5). Yemeklerden sonra içilen “mırra” acı kahveyi de anmadan geçmeyelim.

1.14. TURİZM

Mardin, tarihsel süreç içerisinde bir çok medeniyete ev sahipliği yapmış ve bu süreç içerisinde bir yerleşim merkezi niteliğinde olmasından dolayı oldukça renkli bir kültürel yapıya sahiptir. Günümüzde bu uygarlıklara ait bir çok yapıyı içerisinde barındırmaktadır. Kültür bakanlığınca bu medeniyetlere ait Mardin merkezde 353 adet taşınmaz kültür varlığı tescil edilmiştir (Aktaran: Aydın, 2007: 139).

Mardin'de çok zengin bir turizm potansiyeli bulunmasına rağmen bu potansiyelin iyi değerlendirilemediği ve turizm faaliyetlerinin -son yıllarda birazcık kıpırdanma olsa da-henüz istenilen düzeyde olmadığını söyleyebiliriz.

Mardin ilinde 2 adet belediye belgeli, 5 adet de turizm işletme belgeli olmak üzere toplam 7 adet konaklama tesisi bulunmaktadır. Bu tesislerin yetersizliği ortadadır. İldeki

* Yemek çeşitleri ve tarifleri için bk.: <http://www.mardin.gov.tr/turkce/yasayantarihmartin/geleneksel-yemekler.asp>

sosyal ve kültürel yaşantıyı harekete geçirebilmek ve turizm potansiyelini artırmak amacıyla konaklama tesisleri dışında lokanta ve dinlenme tesisi türü yerlerin işletmeye açılması da önem taşımaktadır (Aydın, 2007: 144).

Kültür bakanlığınca Mardin merkezde tespit edilen kültür varlıklarının tamamını burada zikretmek çalışmamızın boyutlarını aşacaktır. Bu sebeple özellikle Artuklular döneminden miras kalan cami, medrese ve külliye gibi İlin Kültür ve İnanç turizmine ışık tutacak belli başlı* fiziksel yapılara Abdulkadir Yuvalı'nın "Artukoğulları Döneminde Mardin'deki Maddi Kültür Unsurları" adlı bildirisinden özet alıntılarla temas edeceğiz (Yuvalı, 2006: 27-35):

Burada zikredeceğimiz eserleri, hem tarihi ve kültürel eser olarak hem de üçüncü bölümde ele alacağımız camilerin sosyo-kültürel hayata etkileri bölümüne giriş olarak ana hatları ile ele alacağız.

1.14.1. Tarihi ve Kültürel Eserler

1.14.1.1. Külliye

1.14.1.1.1. Eminateddin Külliyesi

Mardin şehrinin Maristan veya Mesken mahallesinde cami, namazgah, medrese, hamam ve maristandan oluşmaktadır. Külliyenin unsurları birbirinden farklı yükseklikte inşa edilmiştir. Hamamın batısında cami, kuzeyinde medrese ve caminin doğusunda ise namazgah bulunuyor. Maristanın yerinin tespiti için gerekli olan kalıntı olmamasına rağmen arşiv vesikaları Anadolu'nun ilk darüşşifalarından birisi olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır. Külliyenin Artuklulardan Necmeddin İlgazi zamanında tamamlanmış olduğu bilinmektedir.

* **Geniş bilgi için bk.:** Koçoğlu, Yusuf (2006). Mardin İli'nin Turizm Potansiyeli. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.; Aydın, Abdürrauf (2007). Mardin İlinin İktisadi Ve Sosyal Açından Gelişimi (1950-2000). Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Yaşa, Recep (1995). Mardin'de Türk İskânı (XII-XIII. Yüzyıl). Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

1.14.1.1.2. Cami El-Asfar (Necmeddin) Külliyesi

Mardin'de Eminateddin Külliyesi yakınında inşa edilmiştir. Mardin'deki ilk Artuklu yapıları arasında bulunmaktadır.

1.14.1.2. Camiler

İslâm'ın ilk dönemlerinde "toplayan, bir araya getiren" anlamındaki caminin görevlerinin çok geniş olduğu görülmektedir. Müslümanlar bu anlayışın sonucu olarak camiye ibadet edilen, ilim öğrenilen, siyasî ve sosyal meselelerin görüşülüp karara bağlandığı, ordu karargâhı, elçilerin kabul edilip siyasi ve diplomatik görüşmelerin yapıldığı bir makam olarak kullanmışlardır. Camilerin o dönemlerde müslümanların dinî ve dünyevî işlerinin yürütülmesinde ne derece bir önceliğe sahip olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Fakat ilerleyen dönemlerde coğrafi sınırların genişlemesi, çeşitli toplulukların İslâm'a girmesi ve değişen şartlar, cami ve mescitlerin başlangıçtan beri üstlendikleri bazı fonksiyonlarını tamamen veya kısmen diğer kurumlara bırakmasını zorunlu kılmıştır.

İslâm'ın yayılmasıyla birlikte camilerin sayısında da bir artış yaşanmıştır. Adeta camiler yerleşim merkezlerinin teşekkülünde belirleyici bir rol oynamışlardır. Mescid-i Nebevi örneğinde görüldüğü gibi yeni kurulacak olan yerleşim merkezlerinde önce cami yeri tespit edilmiş daha sonra şehrin diğer kısımları onun çevresine kurulmuştur.

Kurulduğu günden itibaren müslümanların yaşamında önemli bir yere sahip olan camiler, bugün de aynı konumlarını muhafaza etmektedirler. Günümüzde camiler, öncelikle ibadet yeri olma özelliğine sahiptirler. Müslümanlar beş vakit namaz, cuma namazı, bayram ve teravîh namazlarında ibadet maksadıyla camilere gelmektedirler. Özellikle mevlit programlarında ve ramazanlarda okunan mukabelelerde camiler dolup taşmaktadır.

Camiler ibadet yeri olma özelliğinin yanında, din eğitiminin temel konuları olan ilmihal bilgileri, iman, ibadet, ahlâk gibi konularda eğitim yapılan birer yaygın din eğitim kurumudur. Camilerde her yaş ve seviyedeki insanımız dinî konularda bilgilendirilmekte, aydınlatılmakta ve örgün eğitimde öğrendikleri dinî bilgiler pekiştirilmektedir. Camilerdeki Kur'an öğretimi ve yaz aylarında açılan yaz Kur'an

kursları yaygın din eğitimi adı altında camilerde yürütülen din eğitimi etkinlikleridir. Camiler birer yaygın din eğitimi kurumu olduğundan buralarda verilen hutbe ve vaazların, Kur'an-ı Kerim ve dinî bilgiler öğretiminin önemi bir kat daha artmaktadır. İnsanların birbirleriyle kaynaştığı ve toplumsal dayanışmanın temellerinin atıldığı bu mekanlar hakkında Mardin özelinde şunları örnek olarak verebiliriz:

1.14.1.2.1. Mardin Ulu Cami

Mardin şehir merkezindeki ulu cami üzerinde yer alan en erken tarihli çiçekli kufi kitabeye göre XI. yüzyılda yapılmış olmalıdır. Caminin tespit edilebilen 16 kitabesi olmasına rağmen, ilk kuruluşu ve geçirdiği devirler hakkında kesin ve inandırıcı bilgiye ulaşma güçlüğü vardır. En eski kitabesi Selçuklu dönemine ait (XI. Yüzyıl) çiçekli kufi yazıdır. Cami bugünkü şeklini XII. Yüzyılın son çeyreğinde almıştır. Caminin Vakfiyesi Artukoğlu Necmeddin İlgazi adına tanzim edilmiş olup, Ali Emiri'nin vermiş olduğu H. 573 (M.1177) tarihini taşımaktadır. Minaresinin de aynı tarihlerde veya bir yıl önce yapıldığı kayıtlıdır. Bu duruma göre cami ve minare M.1176 yılında tamamlanmış, vakfiyesi ise bir yıl sonra yani H.1177'de tanzim edilmiş olmalıdır. Caminin Akkkoyunlular devrinde onarım gördüğü ve eklemeler yapıldığı anlaşılmaktadır.

Mardinli olup da bu camiyi bilmeyen yoktur. Bilinir olmasında elbette farklı sebepler vardır. Tarihi eser olması, şehrin merkezinde yer alması önemli bir sebep. Ancak Mardin'de yaşayan Müslümanlar için, içinde namaz kılıp Kur'an-ı Kerim ve dini bilgilerin öğrenildiği kısaca yaygın din eğitim merkezi olması en az diğer tanınma sebepleri kadar önemlidir.

1.14.1.2.2. Hızır Camii (Kale Camii)

Mardin kalesi içindedir. Bugün camiinin sadece minare kaidesi ve duvarı orjinaldir. Camii'nin Mardin. Artuklu Beyi Hüsameddin Timurtaş devrinde mevcut olduğu bilinmektedir. Ali Emiri Efendi'nin yayımladığı bir kitabede “ “el-Melikü'l Mansur Necmeddin H. 693-712 (M.1294-1312) yıllarında Mardin'de emîrlik yapmıştır. Buna göre bu cami Artukluların ilk dönemlerinde yapılmış, XIII. yüzyıl sonlarında onarılmıştır.

1.14.1.2.3. Lâtiyye (Abdullatif) Camii

Şehrin Cumhuriyet Meydanı'nın güneyindedir. Cami'nin iki kitabesi var, bunlardan biri giriş portalında dikdörtgen niş içindedir. Bu kitabeye göre, cami Artuklu beylerinden Melik Salih ve Melik Muzaffer'e hizmet etmiş olan Abdullatif tarafından H. 572 (M. 1271) yılında tamamlanmıştır. Minaresi ise 1875 yılında Musul Valisi Gürcü Mehmet Paşa yaptırmıştır. İkinci kitabe ana mekandaki mihrabın doğusundadır.

1.14.1.2.4. Melik Mahmud Camii

Mardin'in doğusunda, Savur kapısına bakan yolun kuzeyinde yer alır. Kesme taştan inşa edilmiştir. Kapının iki yanında yükselen dolgular vardır. Kitabesi bu dolgunun hemen altında bulunmaktadır. Ancak kitabesindeki tahribattan dolayı inşa tarihi kesin olarak tespit edilememektedir.

1.14.1.2.5. Şeyh Çubuk Camii

Cumhuriyet Meydanından Diyarbakır Kapısına giden yolun altında adını taşıyan mahallededir. Yapıldığı tarih kesin olarak bilinmeyen Cami'nin Artuklular döneminde yapıldığını cami ve mescitlerin genel özelliklerinde hareketle söyleyebiliyoruz.

1.14.1.3. Medreseler

1.14.1.3.1. Hatuniyye (Sitti Radviyye) Medresesi

Mardin'in Gül mahallesinde olup, günümüzde camii olarak hizmet vermektedir. Anadolu'nun açık avlulu medreselerinin ilk örneklerindedir. Kitabesindeki kayıtlara göre, H.580 (M. 1184) yılında ölen Kutbeddin İlgazi'nin sağlığında annesi Sitti Radviyye Hatun tarafından yaptırılmıştır.

1.14.1.3.2. Şehidiye Medresesi

Mardin ana caddesi ve caddenin alt tarafındaki yamaçlarda bulunmaktadır. Camii ve minaresi ayaktadır. Mardin'deki Artuklular dönemine ait en büyük medrese olarak bilinir. Camiinin minaresi depremde yıkılmış, 1916-1917'de minare yeniden yapılmıştır.

1.14.1.3.3. Sultan İsa (Zinciriyve) Medresesi

Mardin kalesi yakınındaki medrese, günümüzde müze olarak kullanılmaktadır. Kitabesindeki kayıtlara göre, medreseyi H. 787 (M. 1385) yılında İsa Bin Davud Bin Salih Bin Gazi bin Kara Arslan yaptırmıştır.

1.14.1.4. Kaleler

Mardin ve yöresindeki Artuklular da diğer Türk boylarında olduğu gibi bölgeye geldiklerinde öncelikle mevcut kalelerin onarımı ve şehirleşmeye paralel olarak yeni kaleler inşa etmişlerdir. Özellikle Artuklular, haçlı saldırılarına karşı olduğu gibi kendi aralarındaki mücadelelere bağlı olarak XII-XIII. yüzyıl'da kaleler inşa etmişlerdir. Mardin yöresindeki mevcut kaleler ile kale kalıntıları arasında Mardin Kalesi ve Dara birer tarihi vesikadır.

1.14.1.4.1. Mardin kalesi

Mardin'in hemen göze çarpan başlıca yapısı, şehrin kuzeyindeki tepenin zirvesine kurulmuş olan kalesidir. Mardin'den bahseden kaynakların hemen hepsi şehrin kalesine dikkat çekmişlerdir. Bu kale doğudan batıya 800 m. kadar uzunluğu olan ve genişliği 30 m. ile 150 m. arasında değişen bir alanı işgal eder. Mardin, neredeyse XII. yüzyıla kadar bu kaleyle anılan askeri bir mekanın adı olmuştur. Ortaçağ İslâm kaynakları "Boz Şahin" anlamına gelen *el-Bâzü'l-Eşheb* adıyla maruf olan kalenin Hamdaniler (Hamdan b. el-Hasan) tarafından inşa ettirildiğini konusunda ittifak halindedirler. Kalenin bir kısmını sarp yarlar teşkil etmekte olup, ancak meylin nispeten azaldığı kısımlarda duvar bulunmaktadır. Bugün kalenin güney cephesinin orta kısmında hala ayakta duran bir de kule vardır. Kapısı ise güney tarafında olup tek bir çıkışla şehre bağlandığı anlaşılmaktadır (Aktaran: Cöhce, 2006: 10).

1.14.1.4.2. Dara Kalesi

Kalenin VI. Yüzyıl başlarında Roma İmparatoru Anastasius döneminde Sasanî tehlikesine karşı inşa edilmiştir. Mardin Artuklular döneminde Dara kalesi önemli bir yerleşim merkezi olmasına rağmen daha sonraki dönemlerde kale ve yerleşim merkezi önemini kaybetmiş, zamanla da terkedilmiş olmalıdır.

1.15. FOLKLOR

Mardin halk ürünleri içinde halk oyunlarının özel bir yeri vardır. Mardin, halk oyunları çeşidindeki çokluk, figürlerindeki zenginlik ve incelik bakımından üstün bir milli varlıktır. Bölgede milli oyunlar genellikle “halay” tabir edilir. Düğünlerde, sünnetlerde, insanların bir araya geldiği sevinç günlerinde oynanan bu oyunlar, genel olarak davul ve zurna ile oynanır. Halayın da ağır ve hareketli olanı vardır. Ağır halay oyununa ondan fazla kişi katılır. Kalabalık düğünlerde genellikle ağır halay çekilir. Hareketli halay ise daha az kişinin katılması ile oynanır. Bunlar genellikle bayan ile erkeklerin birlikte veya ayrı ayrı oynadıkları oyunlardır. En çok oynanan halaylar şunlardır: Beri Bası, Biçero, Botanî, Çarışu, Çenbeli Ağa, Çepeku, Cizreye Gittim, Delilo, Hanime, Hırpanî, Hınne, Hurse, Meryeme, Semra, Lorke vb. Yörede seyirlik oyunlara pek fazla rastlanmaz. Düğün ve bayramlarda daha çok müzikli halk oyunları oynanmaktadır. Bazı köylerde oyunlar arasında yüzünü isle karalayıp “Arap” olan bir oyuncu, çeşitli hareketlerle izleyicileri güldürür (Güleç, 2007:3).

1.16. SOSYAL VE KÜLTÜREL ETKİNLİKLER

Mayıs'ın ilk haftasında Hıdır Ellez ve Hassit Merene, Nusaybin Gırnava Anma günleri kutlanır. Ayrıca her yıl 13 Mart'ta Atatürk'ün Mardin'e Gelişi ve 21 Kasım günü ise Mardin'in Kurtuluşu olarak kutlanmaktadır (Aydın, 2007: 142). Araştırmalarda 21 Kasım'da Mardin'de herhangi bir işgal girişimi olmadığı görülmesine rağmen 21 Kasımında "Kurtuluş Günü" yani "Kahramanlık Günü" coşkuyla anılmaktadır (Ölçen, 2006: 663). 2011 yılında bu gün “Onur Günü” olarak kutlanmıştır.

Her yıl düzenli bir şekilde olmasa da Haziran ayının ikinci haftasında Kabala Kültür ve Kiraz Festivali ile Yeşilli Kültür ve Kiraz Festivali düzenlenmektedir (Aydın, 2007: 142).

İKİNCİ BÖLÜM

CAMİLERİN SOSYO-KÜLTÜREL HAYATA ETKİLERİ

2.1. BULGULAR VE YORUMLAR

“Camilerin Sosyo-Kültürel Hayata Etkileri”ne ilişkin yapılan bu araştırmanın bulguları, Mardin merkezinde yer alan Ulu Camii (7 kişi), Fuat Yağcı Camii (7 kişi) ve Lâtifiye (Abdullatif) Camii’ne (6 kişi) gelen, rastgele/seçkisiz örnekleme yaklaşımıyla seçilmiş toplam 20 cemaatin konu ile ilgili görüş ve değerlendirmelerini içermektedir. 20 cemaat ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler, araştırma bulgularının temelini oluşturmaktadır.

2.1.1. Cami, Cemaat ve Din Görevlisi İle İlgili Bulgular

2.1.1.1. Cami İle İlk Buluşma ve Hatıralar

Örneklem grubumuzun cami ile ne zaman tanıştığını tespit ve kendilerini konuşmaya teşvik etmek amacıyla görüşmede sorulan ilk sorular “ *İlk defa camiye nasıl gittiniz?, Çocuk olduğunuz zaman camide bir hatıranız yok mu? ve Mardin’de aklınıza gelen ilk cami hangisidir, neden?*” olmuştur.

“*İlk defa camiye nasıl gittiniz?*” sorusuna G1: “*Abimle beraber gidiyordum Mardin Ulu Camiine. Onlar teravihi kılıyorlardı ben oturuyordum kenarda onları seyrediyorum. İzliyordum öyle. Namaz kılmasını bilmiyordum tabi.*”, G3: “*Vallahi ilk camiye gittim, ben daha çocuktum, köydeydik. Ondan sonra böyle Cuma günleri toplanıyordu bütün köy, toplanıyordu hoş bir şeydi. Teravih meravih olduğu zaman şimdi ki çocuklar gibi böyle heyecanlı heyecanlı güliyorduk. Yani ben çok küçük yaşta camiye başladım*”, G12: “*Küçüklükten beri, yoksa nasıl? Küçüklükten beri ben namaz kılmasını bilmiyordum. Yani yedi yaşından beri namaz kılmasını bilmiyordum. Allah razı olsun bir arkadaşı vardı. Dedi “yahu ben seni camiye götürüyüm, namaz kılmaya Cuma günleri” beraber gittik o Cuma günleri. Adam nasıl yapıyorsa ben de yapıyordum. Yavaş yavaş öğrendik, Allah’a şükür şimdi namazımızı güzelce kılıyoruz.*”,

G15: “Vallahi ilk annemle camiye gittim, kaç yaşında idim bilmiyorum ama teravih namazı olduğunu şuan hatırlıyorum. Çünkü camide benim gibi çocuklar da vardı ve dışarı çok karanlıktı”, G17“Arkadaşım ile birlikte başladık, o vesile oldu bana, öğretti”... Örneklem grubumuzun camiye genellikle 5-10 yaşları arasında dede, anne-baba ve arkadaşlarıyla birlikte gittiği anlaşılmaktadır.

Çocukluk dönemine ait hatıralardan bazıları ise şunlardır. G3: “Şimdi hatıra şöyle: Şimdi ben küçük yaşta fakkalığa (medrese) gittim. Şimdi o zamanki fakkalık da gerçekten de dilencilikti yani. Şimdi kendi köyümde değil Kızıltepe'nin bir köyüne gittim. Orada zaten ben köyümdeyken okuyorduk. Sonra gittik orada sarf - nahive başladık. Sarf - nahive başladıktan sonra şöyle bir beş altı ay orada okudum. Sonra geldim camiye, şimdi o çocukluk döneminde bazı şeyler öğreniyorduk, öğretiyorlardı bize. İşte namazda hareket yapma, işte adım atmayacaksın, işte şöyle yapmayacaksın söylüyorlardı. Şimdi bende köye geldim Cuma namazını kılıyoruz, en arka saftayım. Namaza başladığımızda saf ikiye bölündü kimisi sağda kimisi solda. Baktım birisi geldi yavaş yavaş yanaştı bize. Ben sağ taraftayım, geldi yanaştı. Dedim yavaşça: “Yahu bu namazını boz, tekrar başla!” daha yeni şeydeyiz, benden daha büyüktü, yaşlıydı ve devam ettik. “Baksana yahu” dedi. “Dün gitmiş fakkalığa şimdi bize namazı öğretiyor.” o zaman dedim vallahi hocaların işi çok ağırdır.”, G11 “sarı camide ezan okudum, ikamet yaptım. Şimdi merkezden okunuyor, Çocuklar istese de okuyamayacaklar. üzücü bir şey bu”, G15 “...mahalle camiine gittim yakınımın yanında misafirdim. Camide hocaya dedim hocam burası dağ başı mıdır hiç kimse yok. Hoca da dedi ki belki dağ başı olsaydı çoban gelir, yolcu gelir. Ama şimdi eskisi gibi değil biraz cemaat artmış..”, G20:“Yok, hatırlamıyorum. Vallahi o zamanlara ait hatıram yoktu yani, diyeyim sana belki elli seneden beri, altmış seneden beri kılıyorum. Benim yaşım şimdi yetmiş beş. Yani o zaman o camiler de o kadar yoktu. Çocuklara da o kadar bakmıyorlardı. Şimdi ne imam vardı ne doğru dürüst bir şey vardı.”

Mardin deyince -gerekçeleri ile birlikte- akla ilk gelen camiler şöyledir: G3“ Camiler, hepsi maşallah güzel camiler. Ben 1990'da buraya geldim. Kuba Camii de yoktu. Tabii Cuma günleri de çıkıyorduk yukarı. Ben o zaman Hasan Hoca'nın camiini tercih ediyordum. Ben gidiyordum onun hutbesini dinliyordum...”, G11“Bizim aklımıza ilk önce gelen Şeyh Hamed Zerrar (Şeyh Muhammed ez-Zerrzar) bu yeni yolun orda.

Biz orda otuyorduk. Bize çok yakındı. Babamla gidiyordum devamlı oraya”, G12“Aklıma gelen cami yok. Yenişehir’de bu cami (Fuat Yağcı) vardır ama yukarıda yeni camiler var tabi, Ulu Camii var, Şehidiye Camii, şeyh çabuk camisi, latifiye var”

Hatırlanan camilerin bir kısmı insanların küçükken yaşadığı mahalle camileri olurken bir kısmı da insanların ikamet ettiği mekânlara uzak bile olsa görev yapan din görevlisine göre değişmektedir. Hatta beş dakikalık hutbeyi dinlemek için yarım saatlik yolu yürüyen cemaate de rastladık. Burada camilerin, din görevlilerine göre değerlendirildiğini veya hatırlandığını söyleyebiliriz.

Ayrıca din eğitimi ve öğretiminin küçük yaşlarda yapılmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Zira namaza devam edenlerin, daha çok çocuk yaşta camiye tanıyanlardan teşekkül ettiği görülmektedir. Peygamber (s.a), torunu Ümameyi sırtına alarak camiye girmiş ve namaz kılarken onu kucağında tutmuş, rükûa gittiğinde yere bırakmış, kalkarken onu da kaldırmıştır; namaz esnasında torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in kendisi ile oynamalarına izin vermiştir. Bu sebeple çocuklar namaza ve cemaatle ibadete teşvik edilmelidir. Çünkü çocuklar dinlerini en iyi şekilde bu tip faaliyetlerle tanırlar ve benimserler. Çocuğa bunlar muhakkak yaşatılmalı, kendisine bu sevinç ve coşku halini ikram eden olgunun da kendi dini olduğu vurgulanmalıdır. Dinin, çocuk ve gençlerin kafalarında sevindiren ve kolaylaştıran bir unsur olarak canlandırılması, din eğitiminde son derece önemlidir. Küçük yaşta cami ve cemaatle bu şekilde tanışan çocukların ilerleyen yaşlarda da cami ve dini değerlerle bağlarını devam ettirecekleri beklenir (Dodurgalı, 1996: 224).

2.1.1.2. Caminin Yaşamdaki Yeri ve Önemi

“Mahallenizde cami olmazsa kendinizi nasıl görürsünüz?” şeklindeki bir soru ile camilerin Müslümanların, özel de ise cami cemaatinin hayatındaki yerini tespit etmeye çalıştık. Görüşme yaptığımız cemaat, bu konuda şunları söyledi: *G1“Cami olmasa insan çıplak gibi hisseder”, G2“Cami olmasa vallahi çok perişan oluruz.”, G5 “Düşünmek bile istemiyorum”, G6 “ Evim olmamış, yıkılmış olur”, G11“Yani bir yeri İslam diyarı olabilmesi için birinci şartı camidir. Cami olmasa oraya nasıl İslam diyarı diyebiliriz ki?”, G12“ Güzel bir şey değil, perişan olurduk, nerde kılacağız? Bayram namazı olur, Cuma namazı olur...”, G14 “boş bir karton gibi oluruz”, G19“Nereye*

gideceksiniz yani cami olmasa. Hakikaten bu yeni şehirde Fuat Yağcı Camii yapılmadan önce burası...”, “G20 “Vallahi felakettir, eğer cami olmasa felaketteyiz”.

İnsanlar, camiye evi kadar önemli ve gerekli görmekte; camisiz bir yaşamı tasavvur bile etmemektedirler. Bu ifadelerden camilerin Müslümanlar için ne kadar hayati öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır.

“Birbirinize söz verdiğinizde şu camide buluşalım diyor musunuz?” sorusuna ise bazıları kısaca “ evet bazen oluyor” derken bir kısmı da şu şekilde cevaplar vermiştir: G3“Mesela sen bana misafir geliyorsun. Efendim, nereden bulacaksın? Benim evim de camiye yakındır veya caminin parkına yakındır veya caminin yanındaki hastaneye yakındır, gel orada buluşalım. Şimdi bunlar sabit adreslerdir. Şimdi sana mesela bir mektup gönderirsem ne diyeceğim? Savur Müftülüğü’ne... Adresini yazıyor muyum? Yok, çünkü müftülük sabit adrestir, bilinen bir adrestir. Hükümet konağında... Efendim, ... Bankasının yanı bu da öyle mesela birisi bir şey yaptığı zaman gel işte falan yerde buluşalım. “gel... Parti’nin yanına...” o da aynıdır. Ha cami ha... Parti’nin bilmem neresinde... Bunlar sabit adreslerdir”, G5“Başka yer de olabilir, camide de olabilir”, G12 “Mesela evimizi nereden bileceksiniz? Öğle namazında Fuat Yağcı Camiinde olacağım orada görüşürüz. Adres olarak daha kolay.”, G13“Oluyor, namaz bittikten sonra oturun, konuşacağız biraz”, G16 “Fuat yağcıyı, ulu camiye bilmeyen var mıdır? yabancı insanlar bile biliyor değil mi”?

Görüşmeler esnasında cami cemaati, eskisi kadar olmasa da özellikle dışarıdan gelen misafirler için en merkezi ve tarihi camileri adres olarak vermektedir.

Ayrıca alış-veriş merkezlerinin buluşma yeri olarak kullanımının artmakta olduğunu yine görüşmelerimiz esnasında öğrendik. Camilerin günlük yaşamın herhangi bir yerinde mutlaka yer aldığını ve bundan sonra da yer alacağını söyleyebiliriz.

2.1.1.3. Cemaate Katılım Düzeyi

2.1.1.3.1. Camilerdeki Cemaat Yoğunluğu

“Camiye gittiğinizde kaç kişiyi bulursunuz? Hangi vakitte ne kadar cemaat var?” ve “Cemaat sayısının az kalabalık olmasını ister misiniz, neden?” sorularına:

G1 “Sabah namazında Fuat Yağcı camiinde bir saf oluyor”... Tabikî çok olmasını isteriz. Ramazan ve cumaları hariç diğer günlerde bir saf olur. Bizim cami ramazanda mesela hemen hemen sabah namazında doluyor”, G2 “Şimdi öğlen, ikindi biraz kalabalık fazla oluyor. Yalnız bayram günleri, Cuma günleri kalabalık oluyor”, G7 “Mesela bugün öğlen iki saf... Cemaat iyiydi, fazladır.”, G11 “İşte bazıları diyor “bize yer bırakmıyorlar”. Yahu cemaat gelsin bize yer kalsın. Ama onun alıştığı yer var ya yerini kapıyorlar.”, G14 “öğle, ikindi ve yatsı namazlarında kalabalık oluyor. Kalabalık olması Huzurlu, daha güzel olur, daha neşeli olur. Nerde iki. üç tane namaz kılacak, nerde yüz tane kılacak”, G19 “sabah ve akşam hariç diğer vakitler cemaat çok iyidir. Bu iki vakitte de cemaat var ama o kadar çok değil. Keşke herkes gelebilse. Daha güzeldir, daha neşelidir. Kalabalık daha güzel olur...”

Görüşmecilerin tamamı, cemaatin kalabalık olmasını arzu etmekte ve kalabalık cemaatle kılınan namazların daha güzel olduğunu ifade etmektedir. Gözlemlerimiz de sabah ve akşam namazlarındaki cemaat sayısının diğer vakit namazlarındaki cemaat sayısına oranla az; öğle, ikindi ve yatsı namazlarının ise cemaat sayısı açısından daha kalabalık olduğu şeklindedir.

“En fazla hangi yaştaki insanlar camiye gidiyor, gençler de niçin yaşlılar gibi çok fazla gitmiyor?” şeklindeki sorumuza, genelde camilere 30-35 yaş üstü insanların geldiği ancak son dönemlerde az da olsa gençlerin katıldığı ifade edildi. Bu konu ile ilgili olarak görüştüğümüz kişilerin görüşlerini de özetleyen ilk iki cemaatin anlattıkları şöyledir: G1 “Karışıktır, gençler de var, çocuklar bile var bazen sabah namazında. Maşallah! Ancak yaşlılar daha çok gidiyor... Yaşlının vakti var. Adam nereye gidecek? Zaten camiye gitmese nereye gidecek. Eğer bir de kahveye de gitmiyorsa değil mi? Çoğu cemaat kahveye de gitmiyor. Mesela örneğin ben, kahvede oturmuyorum. Sadece namaz vakitlerine ayarlıyorum kendimi. O zaman çıkıyorum dışarıya. Namazımızı kılıp dönüyoruz yani...”, G2 “bizim zamanımızda geneli yaşlı idi şimdi ekserisi gençtir, daha gençleşiyor. O kadar yaşlı yok, az var yaşlılar. Yani bu cemaat arasında elli kişi ya çıkar ya çıkmaz. Cuma günleri de böyle hep gençtir”.

İfadelerin tamamı birlikte değerlendirildiğinde cemaate katılım hususunda, yaş arttıkça cemaate katılım sıklığının arttığı; gençlerin cemaate katılımlarının daha az olduğu, ancak son dönemlerde gençlerin de cemaate katılma oranlarında artmakta

olduğu söylenebilir. Sadece Mardin merkez camilerindeki cemaatinin değil ülkemizdeki diğer cami cemaatinin genel yapısına bakıldığında –istisnalar hariç- büyük bölümünün yaşlılardan teşekkül ettiği söylenebilir.

Ayrıca camilerin yaşlıların sosyal yaşamda varlıklarını devam ettirmelerinde önemli bir işlev gördüğünü; insanların özellikle yaşlıların yaşamında olmama hali düşünüldüğünde yaşlıların kısa sürede sosyal yaşamdan uzak kalabileceğini ve psikolojik hastalıklarla, çöküntülerle karşı karşıya kalabileceklerini söyleyebiliriz.

Yaşlılara ilgi göstermek, onların hayatla olan bağlarını koparmamalarını sağlayacak, kendilerinin önemsiz olmadığını hissettirecektir. Böylece güven duyguları gelişen yaşlılar daha huzurlu olacaktır. Bu anlamda camilerin, özellikle kimsesiz ve yaşlıların en önemli yaşam alanları olduğunu ifade edebiliriz.

2.1.1.3.2. Camiye-Cemaate Katılma Sebepleri

”Vakit namazlarında cemaate iştirak edip etmedikleri, camiye hangi vakitler geldiği ve cemaate katılma sebepleri” hususunda: *“Her vakit gidemiyorum.”* *“birkaç vakit ancak kılabiliyorum”* diyenler olduğu gibi beş vakit camiye gidenler de vardır. *G2“ Beş vakit de camiye geliyorum. Allah’a şükür bir şey olmazsa, engel olmazsa, hasta olmazsam geliyorum”, G3“Şu anda emekliyim ben. Beş vakit gitmeye çalışıyorum ama çalıştığım dönemlerde bu mümkün değildi beş vakit, birkaç vakit ancak kılabilirdim”, G13“Beş vakit geliyorum. Burada kılmasam başka yerde mutlak surette beş vakit namazımı, emeklilikten sonra, emeklilik çok güzel bir şeydir. İbadet için emeklilik... Yani süper bir şeydir ha!”*.

Beş vakit namaza devam edenlere *“ Niye devamlı camiye gidiyorsunuz, nedeni?”* sorusu yöneltilmiş: *G2“Sevap kazanmak için, cemaatle kılmak daha huzurlu, daha güzel. Cemaat arkadaşlarımızı görüyoruz.”, G17“Ben yalnızım. Daha erken geliyor, avluda oturuyorum, konuşuyoruz. Ezan okunduğu zaman içeri giriyoruz, namazımızı kılıyoruz”, G3“Hem iyidir hem de farzdır, cemaatin oluşması lazım. Cami cemaati en hoş en iyi cemaat, en iyi insanlar genelde”, G3“Vallahi mutluluk hissediyorum”, G7“Bilmiyorum hoşuma gidiyor”* şeklinde cevapların yanı sıra *“sünnettir”, “sevaptır”* şeklinde cevaplar da alınmıştır.

Camilerin ibadet mekanı fonksiyonunun dışında sosyalleştirme ve rehabilite fonksiyonlarını da icra ettiği anlaşılmaktadır.

2.1.1.3.3. Camiye-Cemaate Katılmama Gerekçeleri

“Caminin uzaklığı, din görevlisinin yetersizliği ve cemaatle küslükler”, cemaate katılamamaya ne derece etkili olduğunu görmek ve bunun dışında farklı gerekçeleri tespit edebilmek için öncelikle “*Eviniz camiye yakın olsa devamlı gider misiniz?*” sorusuna deneklerimizin hepsi az veya çok ama mutlaka olumlu yönde “etkiler”, “evet” demişler ancak gerekçeleri konusunda birbirinden farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunlardan bazıları şöyledir: G2“*Etkiliyor biraz, mesela yaşlı olsam gidemem.*”, G13“*Biraz yukarıda bizim bir komşu var “köpeklerden korkuyorum sabah namazına gelemiyorum” diyor*”, G16“*Camiye yakın tabii daha iyidir. Şimdi ezan okunur iki dakikada camiye gelir. Uzak olsa gelemeyecek veya bahane bulacak...*”.

Cemaatin camiye ulaşım profilleri incelendiğinde, genelinin camiye yürüyerek ulaştığı tespit edilmiş ve evlerin camiye yakınlığı cemaate katılımı olumlu yönde etkilerken, uzaklığın da olumsuz etkileyebileceği anlaşılmıştır.

Evlerin camiye yakınlığı veya uzaklığı, camiye-cemaate katılmamızı az da olsa etkiler diyen cemaate “*(Ev alırken, yaparken veya kiralarırken) evin camiye yakın olmasına dikkat eder misiniz, bu hesabı yapar mısınız?*” şeklinde bir başka soru yöneltilmiş ve şu cevaplar alınmıştır: G1“*O zaman kooperatif olarak girdiğimiz için öyle bir seçeneğimiz yoktu. Tabii bu gibi şeyler öncelikli. Okula veya camiye yakın olması...*”, G3 “*...şimdi burası, bu Yenişehir 20 yıllık, 20 yıl önce buralarda bir şey yoktu. Hükümet Konağı 50 yıllık, 50 yıldır temel attılar. Buralar hepsi bomboştu. Sonra ilk bu şehirde ilk olan bina Ortadoğu Sitesi’dir. Kooperatifti, oraya girdik. Çocuğum burada oturuyordu, ben lojmanda oturuyordum. Ezan okunduğu zaman Ramazan’da “oğlum ezan okundu” diye ona haber veriyordum. Yani ses duymuyorlardı. Sonra orası biraz kalabalık oldu; bir gün dedim: “artık bu cami kaldırmıyor. Dediler bir cami daha yapalım. Nerede? Burada. Bu da Allah’ın bir vergisidir. Benim evin bitişiğinde bir cami olması. Ben hakikaten çok mutlu oldum.*”, G7 “*Eski Mardin’de çok fazla imkânınız yok. Kiralık ev bulmak zor, cami yakınlarında ise daha zor.*”, G8“*Şimdi fiyat olarak da değişiyor. Camiye veya okula yakın olanlar fiyat açısından da değişiyor. Mesela en*

köşe bir yerde olacak veya caminin yakınında olacak, evden çıkıyorsun camiye gidiyorsun. böyle olması güzel ama fiyatı pahalı”, G13“Ben buraya geldiğimde buralarda cami yoktu. Ben geldiğim zaman 1997’de gelmişim buraya, ne cami var ne bir şey var. Geldik evimize oturduk, evde bazen kılıyordum...”, G19 “önceleri başımızı sokacak yer aradık. Şurası burası olsun istemedik. Ancak yaşlanınca bunları daha iyi anlıyoruz.”

Düşünce açısından olmasa da uygulamada cemaatin, evlerinin camiye yakın veya uzaklığını çok fazla dikkate alamadığı görülmektedir. Elbette burada, ekonomik nedenlerin ağırlıklı belirleyiciliğini de görmek gerekmektedir. Ekonomik durum imkan verse yerleşme konusunda ve sosyal hayatta cami hala merkezden uzaklaşmamış görünüyor. Örneğin babanın oğluna ezanın okunduğunu haber vermesi, insanlar camiye gitmese dahi caminin etkileri ve işlevleri insanların hala yaşamlarının merkezinde yer aldığına açıkça işaret etmektedir.

Deneklerin, cemaate katılımını olumsuz şekilde etkileyebileceğini düşündüğümüz din görevlisinin fonksiyonu ile ilgili olarak *“imam güzel okumasa, sizinle ilgilenmese camiye gelir misiniz?”* diye sorduğumuz soruya bazıları *“etkiler”* derken ağırlıklı *“görüş”* etkilemez” olmuştur. Konu ile ilgili bazılarının görüşleri şöyledir: *G1“Ben katılıyorum, benim için değişmez çünkü ben imam için gitmiyorum. İmam cemaatle görüşse ilgi gösterse daha fazla ısınıyor yani.”*, *G3 “Şimdi imam, ben yakın olduğum için, imam ne olursa olsun ben gelirim. Mesela her sene dolduruyorduk, sıcaktan bu sene klimaları çalıştırıyorlar. Serin oldu, bu sene kalabalıktı. İmam klimaları çalıştırmasa da geleceğiz.”*, *G18“Hoşumuza gidiyor okuması, her şeyi daha iyidir. Tabii okuması, namaz kılması şarttır.”*

Evi camiye yakın olan veya yakında gidebileceği bir başka cami olmayan cemaatin, din görevlisinin görevini gerektiği gibi yapıp-yapmadığına bakmadan camiye geleceğini; alternatif bir cami olması durumunda tercihlerinin değişebileceğini söyleyebiliriz.

“Cami cemaatinden küs olduklarınız var mı? Camiye gitmiyorsanız bu küslükler bir gerekçe mi?” sorusuna ise *G1“Çok kırgınlık olmaz da hareketlerine kızarım kişilerin kendilerine değil, yanlış hareket yapıldığı zaman.”*, *G3 “Yok. Vallahi ben özür*

dilerim, böyle bir arkadaşın kalbini kırdığım zaman özür dilerim.”, G8“Yok, şimdiye kadar duymadım. Allah’a şükür hepimiz iyi geçiniyoruz.” Şeklindeki cevaplardan da anlayacağımız gibi cemaat arasında genel olarak kırgınlık ve küslüğün olmadığını; ancak bir tanesinin G5“ ben falan kişi ile küsüm. Bu yüzden bu camiye çok fazla gelmiyorum” dediğini de belirtelim.

2.1.1.4. Din Görevlilerinden Beklentiler

Camiye gelen çocuklara - Yaz Kur'an Kursları dahil – din görevlilerinin tavrı nasıldır veya cemaat çocuklara nasıl yaklaşılmasını istiyor bunu ortaya çıkarmak için “İmamlar küçük çocuklara karşı nasıl davranıyor, onlarla ilgileniyorlar mı? sorusuna: G3“Çok güzel, rahmetli, çok emin davranıyorlar.”, G6” Çocuklara karşı biz de yani güzel davranıyoruz rahmetli davranıyoruz. Böyle okşuyoruz kafalarını. “Gel şuraya yanıma” diyoruz. Yanımıza geliyor falan.”, G11“İlgileri fena değil, yalnız bu imam, Fuat Yağcı caminde baktım çok kalabalık oluyor. Yani belki yüz tane çocuktan fazla öğrenci var. Ee şimdi gel bu kadar kalabalık... Çocuklar susmuyor, imamın da psikolojisi bozuluyor. “susun!” diyor kimse susmuyor.”, G12“İmam, bir şey anlatıyor, çocuklar birbirleriyle gülüyor. İmamı şey ediyor. Onun için fazla olmaları iyi değildir, aynı yerde tutmamaları lazım. Diyelim ki bunlar seksen yüz kişidir. Böyle onar onbeşer ayrı yerde ders verilse daha vukufiyet olur. Yani böyle, bunlara daha hâkimiyet olur. Yoksa şimdi ne kadar fazla olsalar susturamazsınız, burada susturuyorsunuz adam öbür tarafta konuşuyor. Yani verimlilik açısından diyorum. “Kimi zaman kızar, yani ne kadar söylüyor, susmuyor. Ne kadar uysal olsa imam şeyden (çileden) çıkıyor.”, G14 “Yalnız imam değil, cemaat de çocuklara çok şefkatli. Bazen görüyorsun, eskiden camilerde çocuk geliyordu, kovarlardı. “Git ulan sen ne namaz kılıyorsun, bilmiyorsun.” falan, fakat olmaması lazım, bilmese dahi çocuk, gönül görür, beni, seni görür, nasıl yapıyoruz o da yapar”, G18”şimdiki hocalar kızmıyor, eskiden böyle miydi?” , G20“şefkatli merhametli davranıyor, biz duymadık kötü davrananı ”.

Cevaplar ışığında cemaatin genel olarak din görevlilerinin çocuklara karşı tavır ve davranışlarından memnun olduğu anlaşılmaktadır.

“Bir imamın haftalık izin kullanması gerekir mi?” sorusuna iki cemaat hariç diğerleri hep olumlu bakmış ve bunun bir ihtiyaç olduğunu ifade etmişlerdir. Fakat izin

kullanımı konusunda imamın ve müftülüğün alması gereken tedbirleri de dile getirmişlerdir. Bu görüşlerden bazıları şöyledir: G3“Vallahi izin onların haklarıdır. Ben memuriyet hayatımda çok nadir izin kullandım. Neden? Şimdi izin kullanıp nereye gideyim? Diyelim ki ben Mardin dışına çıksam izin hakkımdan alacağım, gideceğim. Ben caminin imamıyım, caminin lojmanında oturuyorum, izinliyim diye sabah namazına gelmemem doğru değildir. Eğer imam iznini başka yerde kullanacaksa haklıdır ama imam iznini evde kullanacaksa vallahi ben onun yerinde olsam camide kullanırdım”, G8“Hakkıdır, haftadan haftaya bir gün kullansa, onunda ihtiyacı var, izni hiç yok mesela temizlik, banyosu... İhtiyaçtır, yani bunlara karşı değiliz.”, G9 “Cemaat tatil yapmadığı için imam izinde oldu zaman bazen imamı bulamayabiliyor o yüzden cemaatin tepkisi olabilir.”, G12“İhtiyaçtır yani. İhtiyacı varsa elbette kullanması lazım ama ihtiyacı yoksa zaten bazıları kullanmıyor. Mesela bir yere gitmeyecek evdedir, ihtiyacı varsa ihtiyaçtır, zaten adı üstünde haftalık izin ama ihtiyacı yoksa mesela diyelim ki evdedir, bir yere gitmeyecek, kimse de gelmeyecek onun yanına, o zaman onun bir anlamı yok çünkü bu dini bir ibadettir diğer resmi kurumlar gibi değildir. Ondan hassasiyet oluyor. Yoksa neden diğer memurlar Cumartesi Pazar gitmiyor, kimse bir şey demiyor değil mi? İmamlık mesleği diğer memurlar gibi değildir”, G13“Zaten acemi birini gönderiyorlar mesela, karışıklık çıkıyor. Mesela Hoca'nın hafta tatilidir, hafta tatili oldu mu gelmez. Diğerini bakıyorsun, gidiyorsun camiye cami kapalıdır. Sonra arıyorlar Hoca'yı, Hoca diğer imamı arıyor. Yani böyle karışıklık oluyor. Bazen müezzin de olmuyor hem imam hem müezzin olmayınca karışıklık oluyor. Müezzin olsa zaten evi ordadır, camidedir onun. Gelip en azından camiye açar. Şimdi bazen sabah namazına gidiyoruz, bakıyoruz cami kapalı. E niye? Bugün Hoca gelmedi. İyi, tamam hafta tatilidir cami kapalı kalacak, sonra diyorlar bilmiyorum hangi imama söylemiş, nereden gelecek? Sonra bakıyoruz gelmiyor, yani karışıklık oluyor.” Demişlerdir.

“İmamlardan ne bekliyorsunuz?” Sorusu ile de Mardin’de görev yapan din görevlilerinin dikkat etmesi gereken hususları cemaatin dilinden tespit etmek istedik ve şu cevapları aldık: G1“Mahreçleri tam olsun. Yani en önemli, cemaatin imamda aradığı vasıflardan birinci şartı budur. Bakıyorsun mesela Anadolu’dan geliyor, adam ezan okuyor; halen diyor “Eşhedü enne Muhammeden... “ şimdi “he” midir orda ki? Yok “ha” dır, “Muhammeden” dir. Şimdi “ha” yı “he” olarak okuyor bunlara dikkat

edilmeli”, G2 “İyi bir imam olsun, okuması iyi mesela... bazılar da imam şimdi namaz kılıyor, kapıdan dışarıya çıkıyor...En azından namaz kıldıktan sonra bir iki dakika hal hatır sorsun. Bir iki dakika kalması lazım yahu, bir soru var soracağız ama namaz kıl, camiden kapıyı çık o da olmuyor. Bazıları var yani, hocalar yapıyor bazıları.”, G3“Ben imamlardan beklediğim bu. Bu kulübe(imam odası) olmaması lazım. Bizim aramızda olsun, otursun. Şimdi buradayken acaba yanında kimse var mı yok mu insan tereddüt ediyor, içeri giremiyor. Bu olmaması lazım. İmam aramızda olacak. Mesela her bir yerde birkaç kişi otursalar diyorum. o da aralarında oturması lazım. İmam sürekli cemaatini yetiştirmeli. Şimdi imam burada (İmam Odası) namaz kılıyor, sünnetini. Bazen de dışarıda namaz kılıyor, imam dışarıda namaz kılıyor öbür tarafta bir kişi namaz kılıyor ama nasıl namaz, imam bir rekâtını bitirene kadar adam dört rekâtını bitiriyor. Yani bu tür insanları, şahıslarına değil vaazlarda “muhterem cemaat! İşte ben şahit oluyorum bu gün ben bir rekât kılana kadar on rekat kılan insanlar vardır. Bunları sık sık, şahıs değil, şimdi ben köye gittim, baktım birisi namaz kılıyor. Namaz kıldı, bitirdi. Dolaylı olarak dedim ki: şimdi bazı insanlar namaza kalktıkları zaman sanki savaşa kalkıyorlar, çok acele. Şimdi adam namazına başladı, rükûya gitti tam eğilecek, düz olacak, kalktığı zaman yarım kalkmayacak, şimdi kalkıyor uzanıp gidiyor. Efendim, kalkacak daha önce namaza başladığı an nasıl dimdikti, dik hale gelecek. Ondan sonra sücuda gidecek. Sücuda gittiği zaman yatmayacak yani bir ara verecek. Şimdi anlattım, anlattım tatbikatlı anlattım, kendim yaptım. Adam dedi: “sen bunu bana söyledin.” Dedim: “vallahi senin bir eksikliğin varsa sana söylemişim, eksikliğin yoksa eksigi olana söyledim.” Bu gün 4-5 yıldır benim damadıma söylüyor: “kayın baban beni uyardı, o gün bu gün kendimi düzelttim.” Yani şimdi imam olsun, ben bazen söylüyorum, benim yanımdaki adama söylüyorum. Şimdi kalkıyoruz rükûya, sücuda gidiyoruz. Kimisi parmaklarını buraya koyuyor, kimisi buraya koyuyor. Buraya koyduğu zaman bu seccadeyi işgal etmiş oldu”, G6“İmamların bence en önemli şeyi kıraatları düzgün olsun.”, G13 “cemaati eğitsin, Şimdi “ istevu” dediği zaman, bir yerde gördüm; “şu çizgiye dikkat ediniz” diyor. “muhterem cemaat! Rükûya gittiğiniz zaman bakınız sırada mısınız değil misiniz?” başlamadan önce ha... Denilirse faydası olur. Çünkü ben bunu Reyhanîye Camii’nde gördüm. “istevu...” dedikten sonra “çizgiye dikkat ediniz ne öne ne arkaya şey yapmayınız, dikkat ediniz” baktım cemaat kendine şey oldu, çeki düzen verdi. Ya bunlar hepsi eğitimidir. Yani cemaatte bir hata

varsa eğitimciden kaynaklanıyor. Diyelim ki eğitimcimiz yarım, demek ki imam eğitmiyor. Bir noksanlık varsa, bir ileri gerilik varsa imamdan kaynaklanıyor. İmamların bunları söylemesi lazım. Ben sana söyledim, sen duydun sende yapıyormuşsun gibi anlatacaksın. Yani diyeceksin ki: “bazı cemaat, bazı kısımlar...” şahıslara söyleme. Şahıslara söylediğin zaman hoş olmuyor.”, G16 “İmam bizden yarım saat önce gelmeli. Ezan okunuyor, imam geliyor. Olmaması lazım. İmam cemaatin arasında olmalı sürekli nasıl şurada oturuyorlar”, G20 “Cemaatle mümkün mertebe mülayim, yumuşak huylu olmalılar. Zaten genelde iyidirler. Ahlak olarak, şey olarak tabi insandır”.

Cami cemaatinin dini bilgiye ilgisi ve ihtiyacının çoğunlukla ilmihal bilgisi özellikle namazla ilgili konular olduğu anlaşılmaktadır. Bu hem örgün eğitimdeki din öğretimi yetersizliğinden hem de camilerde yapılan vaaz ve verilen hutbelerden kaynaklandığı da söylenebilir.

Kur'an, hadis, siyer ve dinî bilgiler öğrenmeye teşvik eden, cemaate bu konuda az da olsa ders veren, dinî ihtiyaçlara uygun olarak sohbet eden din görevlilerin cemaat tarafından daha çok sevildiği, kendilerinden memnun kalındığı; Cemaatin, cami personelinin, namazları tadili erkâna uygun kıldırması, namaz vakitlerinden önce camiyi açıp görevine hazır olması, kıraat ve dinî bilgiler konusunda kendilerini geliştirmeleri gibi beklentileri de vardır. Görüşmelerin tamamı değerlendirildiğinde cemaatin cami personelinden genellikle memnun olduğu, memnun olmayanların veya daha iyi olabilir diyenlerin sayıları azdır.

Cemaatin, din görevlilerinden memnuniyet durumunu ölçmek için Mardin İl Müftülüğüne 04/02/2011 tarihinde yapılan “*Din Görevlilerimizden memnun musunuz?*” anketinde de; “*Memnunum*” diyenlerin oranı %60, “*daha iyi olabilir*” %18 ve “*memnun değilim*” diyenlerin oranı %21 olmuştur. Bu rakamlar ışığında Din Görevlilerinden memnun olanların oranı yüksek ise de yetkili ve görevlilerce bu eksiklik veya memnuniyetsizliği giderici tedbirlerin alınması ile memnuniyet oranının artabileceği düşünülmektedir (http://www.mardinmuftulugu.gov.tr/anket.asp?anket_id=46).

2.1.2. Eğitim ve Din Eğitimi İle İlgili Bulgular

“Eğitim, insandaki kabiliyetleri dengeli bir şekilde geliştiren, toplumun gelişmesini hızlandıran, kalkınmasını destekleyen, kültür değerlerini koruyan, nesilden nesile aktaran, milli birlik ve bütünlüğü sağlayan en etkin faaliyetlerden birisi ve en önemlisidir” (Tavukçuoğlu, 1990: 425). Eğitimde esas olan, insanın doğasında bulunan iyilik yönlerinin açığa çıkarılmasıdır (Okumuşlar, 2002: 49). “Din sadece vicdani bir değer, insanın bireysel yaşantısının dışında bulunan yüce bir olgu değildir. Bir bireyin hayatı boyunca yaptığı her şey o kimsenin dinini oluşturur.” (Okumuşlar, 2002: 45). “Din eğitim ve öğretimi kişinin ve toplumun din ihtiyacının karşılanması amacıyla din kültürünün verilmesi ve din kişiliğinin kazandırılmasıdır.” (Tavukçuoğlu, 1990: 425).

Yaygın eğitim ise örgün eğitim sistemi dışında yürütülmekte, bir anlamda onun boş bıraktığı alanları tamamlamaktadır. Bu etkinlik sadece eğitim kurumları aracılığı ile yürütülmez; ekonomik, sosyal, kültürel ve dinî nitelikli çeşitli resmî ve özel kurum ve kuruluşlar tarafından da yaygın eğitim hizmeti verilmektedir. Yaygın din eğitimi, örgün eğitim kurumlarında verilen din eğitimi ve öğretiminin dışında, halkı din konusunda aydınlatmak, toplum bireylerine ortak dinî ve millî değerleri sunmak ve dinî pratiklerin usulüne uygun olarak yerine getirilmesine yardımcı olmak üzere değişik mekânlarda yapılan eğitim faaliyetlerinin tümünü ihtiva eder. Ülkemizde resmi olarak Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen yaygın din eğitimi kurumları, her yaş ve eğitim düzeyindeki toplum bireylerine örgün kurumlar dışında hayat boyu dinin öğretildiği mekânlardır. Yaygın din eğitiminin amacı ise eğitime uygun iletişim vasıtaları aracılığıyla her yaş ve düzeydeki insanları dinî ve ahlâkî konularda doğru bir şekilde bilgilendirmek ve din konusunda toplumu aydınlatmaktır (Erdem, 2009).

Din(ler), bütün insanların ihtiyacı olan doğal bir manevî beslenme kaynaklarıdır. Din(ler), bireylerin özel duygusal ihtiyaçlarını karşılamada; toplumun düzenini ve huzurunu sağlamada en önemli güçlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bütün dinlerde olduğu gibi, dinimizin de insanlar arasında teskin edici, birleştirici, kaynaştırıcı; yardımlaşma, dayanışma ve birlikte huzurlu bir toplum oluşturma gibi birçok sosyal etkisi vardır. Bu tür duygu ve eylemler ise, bireysel ve toplumsal huzur için olmazsa olmazlardır. Bu açıdan dinin bireysel ve toplumsal iletişimde, huzur ve refahı yakalamada vazgeçilmez rolleri vardır (Yaman, 2009).

Din, bir değerdir. Bir değer olarak din, toplumsal yaşamda en merkezî belirleyici unsurlardandır. Bazı değerler, hem toplumsal değerlerdir, hem de toplumsal değerlerin ölçütüdürler. Din de böyledir, yani toplumdaki birçok değerın değer olma ölçütüdür. Bizim toplumumuzda da dinin böyle değer ölçütü olduğu söylenebilir. Bu açıdan dinin değer olma yönü, birçok değerden, hatta çoğu zaman toplumdan topluma, gruptan gruba değişen bazı boyutlara sahip olmakla birlikte diğer değerlerden daha güçlüdür: Bu nedenle toplumsal hayatta insanlar dini diğer değerlerden daha fazla dikkate alırlar. Zira din, toplum aktörleri için üst düzeyde bir bağlayıcılık özelliğine sahiptir. Din, değerlerin toplumca kabulünü sağlar, değerleri pekiştirir, değerler arasında hiyerarşik bir yapı oluşturur (Okumuş, 2009).

Dinlerin insanlığa rehberlik yapmak gibi bir işlevi olduğu herkesçe malumdur. Hak dinlerin birincil hedefi, inanç, ibadet, ahlak ve sosyal ilişkiler açısından temiz bireylerden oluşan örnek bir toplum oluşturmaktır. Dinlerde toplumsal boyut, bireysel boyuttan çok daha fazla önem arz eder. Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığı'nın asli görevi de toplumu din ve inanç konusunda aydınlatmaktır. Tarihin hangi döneminde olursa olsun din, toplumun öncelikli ihtiyaçlarının dikkate almakla kalmamış, aynı zamanda toplumdaki problemlerin çözümünde gereken katkının sunulmasına aracılık etmiştir (Erul, 2009).

Kuruluşundan itibaren Müslümanların bireysel ya da topluca ibadet ettikleri mekânlar olan camiler, İslam kültür ve medeniyetinin oluşmasında ve gelişmesinde önemli rol oynamış kurumlardır. Hz. Peygamber (sav), hicretten sonra ilk iş olarak bir mescit inşâ etmiş ve bu mescidin bir bölümünü de 'suffe' adı verilen eğitim-öğretim yerine ayırmıştır. Allah Rasûlü (sav) döneminden itibaren mescitler, ibâdet mekanı olmasının yanı sıra din eğitim ve öğretiminin de yapıldığı, aynı zamanda içerisinde îman, ibâdet ve ahlâkla ilgili konuların işlendiği önemli dinî ve sosyal eğitim kurumları olarak hizmet vermiştir (Apak, 2009). Hz. Peygamber (sav) mescidinin, bu dönemde öne çıkan iki önemli fonksiyonu vardı: Birincisi Müslümanların ibadet ettikleri mekândı. Bu anlamda orası dinî bir merkezdi. İkincisi de Müslümanların toplanıp her türlü meselelerini görüştüğu sosyal bir kurumdu. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki Asr-ı saadette Mescid-i Nebevî'nin Müslümanların dinî ve sosyal hayatlarındaki yeri ve önemi büyüktür. Başka bir ifade ile cami, Müslümanların dinî, sosyal ve kültürel

hayatlarının merkezi idi (Pusmaz, 2007: 393). Fakat ülkemizde camiler bugün daha çok sadece ibadete mahsus yerler olarak işlev görmektedir. Özellikle son yıllarda yaygınlaşan ve kurumsallaşan yaz kursları, yetişkinlere yönelik olarak yapılan kurslar, bayanlara yönelik sohbetler, sosyo-kültürel faaliyetler vb. bazı hizmetler düşünüldüğünde caminin yaygın din eğitiminde ifa ettiği fonksiyon göz ardı edilmemekle birlikte, bu hususlarda da olması gereken noktanın çok gerisinde bulunduğu söylenebilir (Erdem, 2009). Günümüzde Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak din hizmetinin verildiği cami ve mescitlerde müftü, vâiz, Kur'an Kursu öğreticisi, imam-hatip ve müezzinler adeta birer eğitimci olarak görev yaptığını ve cemaatin de bir talebe olduğunu söyleyebiliriz.

2.1.2.1. Bilgi Kaynakları

Cemaatin, cami merkezli gerçekleştirilen yaygın din eğitimi imkânlarından ne kadar faydalandığını görmek için yaptığımız görüşmelerde Kur'an-ı Kerim, namaz sureleri veya kısa sureler diye bilinen Kuran-ı Kerim'in son on suresi başta olmak üzere bazı temel dini bilgileri öğrendiğini; cemaatin camilerdeki kitaplıklardan gereği gibi faydalanmadığını tespit ettik. Evlerinde Kur'an-ı Kerim ve İlmihal olduğunu söyleyen cemaate *"İslamiyet'i öğrenmek için özel vakit ayırıyor musunuz?"* sorusu yöneltilmiş, bu soruya yedi cemaat, camiye gidip oradan dini bilgiler öğreniyoruz derken bazıları şunları söylemiştir: *G1 " İşte dini eserlerden faydalanarak kendimizi geliştiriyoruz..."*, *G3 "Vallahi İslamiyet'i... Şimdi hoşuma giden hutbeleri bazen alıyorum, bilgisayarına alıyorum. Dini kitaplarım vardır."*, *G8 "Dini kitap, Kur'an var. Ben okumuyorum benim çocuğum var. O Kur'an okumuş ona soruyorum"*, *G11 "Dini gazeteyi okuyorum ve dini televizyonları seyrediyorum."*, *G12 "Vallahi ben kitap okumasını bilmiyorum. Hocalardan, bazen televizyona çıkıyorlar, dinliyorum. Bir şeyler öğreniyoruz."*, *G14 "Yaşlıyız işte. Bazen camide söylenenleri dinliyor bazen televizyondaki hocaları seyrediyoruz"*, *G19 "...her çeşit dini kitaplar var ama kaldırmışım. Benim ve hanım yaşlanmışız. Bazen bir konu olursa araştırmak için bakarım işte..."*, *G20 "Hasan hocadan öğreniriz..."*

Araştırmamızın bu noktasında deneklerimizin yeterli derecede dini bilgiye sahip olup olmadıklarını, var olan dini bilgilerini nereden öğrendiklerini, dini inanç, tutum ve davranışlarının şekillenmesinde din görevlilerinden ne derece etkilendiklerini tespit etmeye çalıştık.

2.1.2.2. Hutbe ve Vaaz

Mevcut uygulamalar açısından cami merkezli gerçekleştirilen yaygın din eğitimi imkânlarından birini, hatta en önemlisini hutbe ve vaazlar oluşturmaktadır.

Hem bir ibadet hem de çok önemli bir bilgi edin(dir)me aracı olan hutbe, “bir topluluk karşısında yapılan etkileyici konuşma” anlamına gelirken (Durmuş, 2009); vaaz ise ibadet haneler içinde hitabetin bir çeşidi olup, “câmilerde veya toplu ibadet edilen yerlerde, yetkili din adamları tarafından ibadet öncesi veya sonrasında yapılan dini konuşmalardır” (Akşit, 2009). Hutbeyi vaaz ve benzerlerinden ayıran en önemli husus, camiye gelenlerin aynı anda hatibi dinlemesinin zorunlu oluşudur. Diğer bir ifadeyle hutbenin dışındaki etkinlikler insanların isteğine bırakılmış iken yerine göre katılım az olabilmektedir. Ama hutbeyi dinlemek dinî bir görev olunca Cuma namazına gelenler hutbe dinlemek için gelmektedir. Bu sebeple hutbenin günümüzde irşâd açısından değerlendirilmesi gerekli büyük bir imkan ve çok önemli bir enstrüman olup sorumluluk bilinciyle olaya yaklaşılması gerekmektedir (Durmuş, 2009).

Cami cemaatine “*Mardin’de verilen vaaz ve hutbelerden istifade ediyor musunuz?*”, “*...imam vaazda size ne va'zetmeli, hutbede size ne hitap etmeli?*” soruları ile cami içi din hizmetlerinin (vaaz-hutbe-cami dersleri) mevcut durumunu, cemaat üzerindeki tesirini ortaya koymak, aynı zamanda hedef kitlenin teklif ve önerilerini tespit etmek amaçlanmıştır.

“*Mardin’de verilen vaaz ve hutbelerden istifade ediyor musunuz?* ” sorusuna G1, “*Fazla değil. Zaman çok kısa olduğu için... Zaten hutbenin amacı da orda öğretmek değil, bir nevi hatırlatmadır. Bir nevi hatırlatma oluyor insanlara. Yoksa mesela etraflıca zaten anlatamaz. En fazla beş dakikalık şey ediyor değil mi? Sonra “Ela inne Ahsen-el kelam ...”. Kesiyor zaten, fazla uzatamıyor”*. G1, vaaz ve hutbeden daha çok namaz öncesi veya sonrasında yapılacak cami derslerinin daha verimli olacağını şu sözleriyle ifade etmektedir: “*Mesela Bizim Hoca vakit namazından sonra şey yapıyor. Ders şeklinde mesela bazen tefsir olarak yapıyor işte, o çok verimli oluyor. O Ayet hakkında mesela etraflıca bilgi ediniyoruz. Efendim... Bir sürü şeyler anlatıyor. Yani çok hoş oluyor, öğrenme açısından”*.

Vaaz ve hutbe konularının seçimi konusunda ise G1, "Zaten bütün konulara genelde değiniliyor. Konular tek kalmıyor İslamiyet'te mesela Kadir Gecesi yaklaştığı zaman, Kadir Gecesi anlatılıyor. Efendim... Berat Gecesi Berat Gecesidir, onunla ilgili anlatılıyor. Kurban Bayramı geldi Kurbanla ilgili anlatılıyor. Zaten günceldir yani." G2, "Dinliyoruz tabi, Cuma namazlarında olduğu gibi Ramazan boyunca da vaaz veriyordu imam, bir şeyler söylüyordu namaz hakkında, nasıl kılınacağını vs." G5, "Vallahi yani din üzerine gitse daha iyidir. Yani insan dinini öğrensin, gusül meselesi filan, bazıları var hatta gusül bilmiyorlar. Yani camiye gelmemiş, dünyadan haberi yok, bunu söylese daha iyidir. Bu böyledir, bu şöyledir... Abdest, namaz, bunları söylese daha iyidir. Haram, helal bunları dese...", G9 "Yani vaaz ve hutbe hem güncel olmalı hem de imam konunun dinle bağlantısını kurabilmeli...", G11 "Konular değişiktir, yani tek konu üzerinde durulmadığı için...", G12 "Konunun dışına çıkmadan, bir de şeyi böyle şey etmeden hani kötüyü anlattığı zaman, çok fazla tasvir etmeden şey etmesi çok hoş olur". Vaaz ve hutbelerin hayata tesiri açısından anlatılan konular kadar anlatanın da önemli olduğunu G20, "Mesele şimdi vaaz eden kişinin kabiliyetine bağlı. Mesela ben hatırlıyorum gençken İstanbul'da bir vaazda bulundum. Bende çok etki yaptı hem güncel konuları işleyerek böyle dinle mezcediyordu"...

Katılımcılar, hutbe ve vaaz konularının seçiminin genelde iyi olduğu ancak kul hakkı, ahiret, kabir-azap, çocuk yetiştirmek, helal-haram, namaz-abdest konularına daha fazla değinilmesinin faydalı olacağını; hutbe ve vaazda konular kadar konuşmacının samimiyetinin de çok önemli olduğunu ifade etmektedirler. Bu sebeple din görevlileri zamanın, bölgenin, yörenin, mahallin ve şartların gerektirdiği durumlara göre Müslümanları ilgilendiren herhangi bir konuyu, sorunu, hutbe ve vaaz konusu yapabilmelidir. Çünkü her coğrafyanın sorunları, soruları, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel durumları farklılık arz etmektedir. Bu hususlar dikkate alınarak yapılan vaaz ve hutbeler irşâdın en önemli ve etkili enstrümanlarından biri olarak güncelliklerini yitirmeden devam ettireceklerdir (Durmuş, 2009).

Hutbe ve vaaz konularının, cemaatin somut beklentilerine cevap verebilecek, kültür düzeyine uygun, yerel hassasiyetler, özellikler ve sorunlar dikkate alınır, verimliliğin artacağı; Merkezi camilerde olduğu gibi diğer camilerde de yüz yüze vaaz edilmesi için vaizler görevlendirilmesinin veya cami görevlileri bu yönde kurslarda eğitilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

2.1.3. Aile İle İlgili Bulgular

Camilerin, genel olarak ailelerin özelde bayanların eğitimine etkisini ortaya koymak için cemaate “Sizin ailenizde yaşayan bayanlardan biri camiye gitmek için izin istese, izin verir misiniz, neden?” soruları yöneltilmiştir.

Bazı şartlar ileri sürülse de genel olarak izin verdiklerini/verebileceklerini ifade eden cemaatin bir kısmı bu soruya şu şekilde cevap vermiştir: G1 “Şimdi caminin durumuna bağlı, Fuat Yağcı Camii müsaittir. Yani bayanların gidip gelmesi için müsaittir. Giriş ve çıkış yerleri ayrıdır. Onların özel giriş yerleri vardır. Camide de kimse onları görmez. Yani gitseler mahsuru yok. Ama diğer camilerde giriş çıkışlar aynıdır, ondan diğer vakitlerde gitmiyorlar. Sadece Ramazan’a mahsus kalıyor. Teravihlerde falan...”, G2 “Engel olunmaz. Gerçi farz değildir. Sünnettir herhalde”, G3 “Ben hanıma diyorum ki... Kısıkanıyorum, bazıları hanımlarıyla geliyorlar, benim hanım gelmediği zaman kısıkanıyorum. İstiyorum ki hanımda benimle beraber olsun”, G9 “Geliyorlar. Evet, veririm. Namaz kılsın cemaatle, yani ona karşı değilim ben.”, G11 “İzin veririm, alt yapı oluşturulsa daha fazla kişi gelir”, G12 “Ramazan’da mutlaka gidiyorlar, özellikle sabah namazı ve teravih...”, G16 “çocuklar tabi kız çocukları da genelde Kur’an okumak için gidiyor, Zaten Ramazan’da her gün beraber gidiyorduk sabah namazına, çocuklarla birlikte.”

Cemaatin aile bireylerinin küçük yaşlarda özellikle Kuran-ı Kerim ve dini bilgileri öğrenmek için camilere geldikleri; camilerin ibadet mahalli olarak kullanımında en çok erkeklerin yararlandığı, kadınların ise genelde ramazan ayında teravih namazında namaz kılmak için kullandığı anlaşılmaktadır.

Camilerde, kadınlar için her türlü ibadetlerini rahatlıkla yapabilecekleri bir ortam hazırlanırsa, onların camilerden daha fazla yararlanmaları sağlanabilecektir. Bu sebeple kadınların camilerde rahatlıkla bulunabilmelerini kolaylaştırmaya yönelik fiziki düzenlemeler yapılmalı, cami bünyesinde onlar için abdesthaneler ve namaz kılacakları geniş mekânlar ayrılmalıdır. Kadınların cami içi eğitim faaliyetlerinin önemsenmesi konusunda din görevlileri ve erkek cemaatin bilinçlendirilmesine ihtiyaç vardır. Hutbe, vaaz konferans ve panel gibi etkinliklerle toplumun bu konuda aydınlatılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

2.1.4. Komşuluk İle İlgili Bulgular

Camilerin, aynı mahallede yaşayan ailelerin doğum, evlenme, sünnet, ölüm vb. haberlerini öğrenmeye tesirini; komşularla ilgili bilgi elde etme mekânı olup olmadığını görmek için “*Komşularınızla ilgili haberleri nerelerden alıyorsunuz?*” sorusu sorulmuştur.

Cemaatin cevaplarından bazısı şöyledir: G1 “*Şimdi oturup sohbet edildiği zaman elbette konu konuyu açıyor ama oturulmadığı zaman... veya mesela yolda geliyoruz bazı arkadaşlarla yolda söylüyorlar işte filanın düğünü olacak, düğüne davet etmiş*”, G3 “*Orda (caminin altında) taziye evi var zaten, bazen gidiyoruz, bakıyoruz taziye var. O kimdir soruyoruz mesela filan filandır, gidiyoruz. Taziye evi var salâ okunuyor, ordan haberimiz oluyor.*”, G7 “*vefat edenler camilerden duyuruluyor. Gerçi eskiden bütün camilerden duyuruluyordu. Şimdi sadece taziyesi nerede olacaksa oradan ilan ediliyor.*”, G8 “*taziyeler var ya orada fatiha okunduktan sonra konu konuyu açıyor. Bazen uzak komşularımızı bile buralarda görüyoruz. İstanbul’dan, İzmir’den Adana ve Mersin’den gelirler...*”, G11 “*şimdi telefonlar çıktı herkeste telefon var. Fakat cami avlusunda, çay bahçesinde eş dost komşu hakkında elbette konuşuruz. İmam da bazen bizimle oturur, birlikte çay içeriz.*”, G15 “*eskiden daha çok konuşuluyordu ama şimdi çok fazla olmuyor. İnsanlar namaz kılıp gidiyor, ihtiyarlar kendi kendine konuşuyorlar.*”, G20 “*Bazen cemaatten arkadaşlarla hasta ziyaretine gidiyoruz. belki benim için en iyi hayır bu. Bir gün biz de gideceğiz. Ziyaret iyidir. sohbet iyidir.*”

Görüşmelerin tamamı birlikte değerlendirildiğinde cemaatin eskisi kadar olmasa da komşularla ilgili haberleri cami cemaatinden öğrendiği anlaşılmaktadır.

2.1.5. Cemaatin Farklı Din ve Mezheplere Bakışında Camilerin Rolü İle İlgili Bulgular

Tarihi kaynaklar, Müslümanların Mardin’e hâkim duruma gelmelerinden sonra kendilerini Hristiyanlığı ilk kabul eden kavim olarak niteleyen ve günümüzde de kiliselerine bağlılıkları ile öne çıkan Süryanilerin varlığını sürdürmelerine hiçbir zaman engel olmadığını; bu topraklarda Arap, Kürt, Süryani, Rum, Ermeni ve Yahudilerin yaşamlarını sürdürmekte olduğunu; her milletin herhangi bir müdahale ve baskıya

maruz kalmadan kendi lisanını konuştuğunu, kendi din ve mezhepleri üzerinde rahatlıkla ibadetlerini yapabildiklerini bizlere aktarmaktadır (Yılmaz, 2009: 54).

Tarihi veriler böyle olmakla birlikte farklı din ve mezhep mensuplarıyla cami cemaatinin mevcut ilişkileri nasıldır; cami içi din hizmetleri, vaaz ve hutbelerde farklılıkları ayrılık unsuru gibi gören veya Müslümanları diğer etnik veya dini unsurlara karşı kışkırtan ifadeler olup olmadığını cemaatin dilinden öğrenmek için “*Gayri Müslimlerle ve diğer mezhep mensuplarıyla aranız nasıldır, ”Hutbe ve vaazlar diğer din ve mezhep mensuplarına karşı sizde ne gibi bir duygu oluşturmaktadır?”* soruları sorulmuştur.

Cevaplarda öne çıkan husus şudur: Mardin’de farklı din ve mezhep mensuplarıyla cami cemaatinin herhangi bir problemi yoktur. Sadece cami cemaatinin değil Mardinli hiçbir vatandaşın bu noktada sıkıntısı yoktur. Hutbe ve vaazlarda ele alınan konular ile bu konuların ele alınış biçimi, din görevlilerin üslubu konusunda da ortak bir memnuniyet vardır. Konu ile ilgili cevaplardan bazıları şöyledir:

G1 “Aramızda hiçbir sorun yoktur. Biz onlara karışmayız, saygılıyız, onlar da bize saygılıdır. Ben küçükken bizim komşumuz vardı, dışçıydı, hiç görmedik onun ne zaman sigara içtiğini, ne zaman yemek yiyor hiç görmedik”, G3 “olumsuzluk hiç olmadı, ben bugüne kadar hiçbir kimseden duymadım”, G6 “Gayri Müslimler, Onlar zaten camiye gelmiyor ki.”, G9 “Mardin de birlikte yaşamak kültürümüz olmuş, asırlardır böyle yaşadık, bundan sonrada böyle yaşarız. Sen iyi olursan herkes iyi olur değil mi?”, G11 “Hutbe ve vaazlarda, olumsuz olacak şeyler söylenmiyor. Zaten Mardin’deki Hıristiyanlar o kadar şeyli değil, zararı dokunan kişiler değil. Yani içlerini bilmiyoruz, dışları iyi, komşulukları iyi, onlar Müslümanlardan memnun, Müslümanlar onlardan memnun. Mesela Ramazan geliyor senin önünde hayatta ne sigara içer ne su içer, hiçbir şey yemez. İç dersin, yine içmez”.

Bu cevaplar ve gözlemlerimiz ışığında cami cemaatinin, hutbe ve vaazlarda diğer din ve mezhep mensuplarına karşı olumsuz bir ifadeye rastlamadığı, gayri müslimlerle ve diğer mezhep mensuplarıyla sosyal ilişkilerinin iyi olduğu ve camilerin toplumsal barış ve kaynaşmaya olumlu katkı sağladığı söylenebilir.

Ayrıca günlük ilişkiler düzenindeki geleneksel kalıpların hızlı ve dengesiz biçimde değişmektedir. Modern kent toplumunun kültür ve insan ilişkilerinde az da olsa karşı karşıya kaldığı önemli sosyo-psikolojik rahatsızlıklar karşısında (Çelik, 2009) camilerin daha fonksiyoner bir mekân olması, toplumsal barış ve kaynaşmaya mevcut katkısından çok daha fazla katkı sağlayacağı (Erdem, 2009) düşünülmektedir.

2.1.6. Camilerin Alışverişi ve Ticaret Üzerindeki Etkileri İle İlgili Bulgular

Alışveriş yaparken satın alınan ürünün sahibinin veya üreticisinin dindar olup olmadığına bakmak, alkollü içecekler satan bir yerden alışveriş yapmamaya özen göstermek dinin (caminin) alışveriş ve ticaret üzerinde etkisini gösteren örneklerden biridir (Karakoç, 2010: 33). Alışveriş ve ticarete dini inançların etkisi inkâr edilemez. Dolayısıyla biz de araştırma alanımızdaki cemaatin alışveriş ve ticaret konusundaki önceliklerini, düşünce ve bakış açılarını tespit etmeye çalıştık. Cami cemaatine “*Alışveriş yaparken cami cemaatinden olanları tercih eder misiniz?*” sorusu yönelttik. Aldığımız cevaplardan, hepsinin özet sayılabilecek ilk beş kişinin cevabı şöyledir:

G1 “*Tabii, cami cemaatini daha güvenilir olarak kabul edersiniz. Hele hele beş vakit namaza da geliyorsa...*”, G2 “*Vallahi pahalı satarsa almıyorum, ben ucuz yerden alıyorum. Allah doğrusunu sever. Niye gidip pahalısını alayım. Cami cemaati olsun pahalı sattıktan sonra niye alayım onu ben? Ben gider ucuz yerden alırım.*”, G3 “*Vallahi şimdi ben bunu hiç düşünmüyordum. Yalnız bi tarihten sonra kırmızı ile yeşil sermayeler gündeme geldi. Şimdi bölücülük onlardan oldu. Ayrımcılık, onlardan oldu, bunları bilmiyorduk ki. O zaman anladık ki, eyvah! ... yeşil sermayemiz. Bende gider ..’den alırdım.*”, G4 “*Mesela şimdi şurada Pazar oluyor, her hafta pazarımız oluyor, pahalı satıyorlar. Ben yukarıya çıkıyorum, alıyorum eşyaları. Her şey daha... beş yüz daha ucuz. Mesela patlıcan burada bir liraya satılıyor, yukarıya çıkıyoruz beş yüze alıyoruz. Yani şimdi arada iki üç kilo fark ediyor. Üzüm, domates falan dört-beş milyon kârımız oluyor.*”, G5 “*Şimdi mesela ticarethaneler vardır; ..., ...’tan almıyorum. Ama ...’e koşa koşa giderim. Yani bu bizden değil, vatandaşlardan değil, ... kaynaklandı bu.*”

Cevapların tamamı dikkate alındığında örneklem grubumuz, alışverişte tercihini cami cemaatinden yana kullanmak istediğini ifade etse de satın alınan ürünün fiyatının ucuz ve hesaplı olması durumunda tercihlerinin değişebileceğini ifade etmektedirler.

2.1.7. Yardımlaşma ve Problem Çözme İle İlgili Bulgular

Din(ler), bütün insanların ihtiyacı olan doğal bir manevî beslenme kaynaklarıdır. Din(ler), bireylerin özel duygusal ihtiyaçlarını karşılamada; toplumun düzenini ve huzurunu sağlamada en önemli güçlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bütün dinlerde olduğu gibi, İslam Dini'nin de insanlar arasında teskin edici, birleştirici, kaynaştırıcı; yardımlaşma, dayanışma ve birlikte huzurlu bir toplum oluşturma gibi birçok sosyal etkisi vardır. Bu tür duygu ve eylemler ise, bireysel ve toplumsal huzur için olmazsa olmazlardır. Bu açıdan dinin bireysel ve toplumsal iletişimde, huzur ve refahı yakalamada vazgeçilmez rolü olduğu söylenebilir (Yaman, 2009).

Dini değerlerin insanlar arasında yardımlaşma, dayanışma ve birlikte huzurlu bir toplum oluşturma gibi birçok sosyal etkisi olmakla birlikte Mardin'deki cami cemaatinin uygulamada mevcut durumu nasıldır bunu görmek için “*Bir sorununuz olduğunda kime gider siniz?, Derdin veya bir sıkıntın olduğu zaman cami cemaatinden birisine anlatır mısın?, Borç para almak isteseniz imkânı olan bir cemaatten ister misiniz veya siz böyle birisine yardımcı olur musunuz? Camiye bir şey lazım olsa ve imkânın varsa onu yapar mısınız?*” soruları sorulmuştur.

Her hangi bir sorunun aşılmasında ilk müracaat edilecek kişi veya kişiler konusunda denekler: G1 “*Akrabayla olabilir veya böyle tam istişarenin hakkını verebilecek bir kişiyle*”, G3 *ve beş kişi*” Vallahi Hocaya gelirim, ona gelirim bir şey, sorun olduğunda...”, G4 “*Ablama*”, G6 “*Yaşlılar var, yani her kademedem var. Büyüklerime mesela*”, G12 “*Başka cemaatlerden, yani Risale-i Nur Cemaatinden mesela olaylara vakıf insanlar var. Onlara başvururum*”, G13 “*Bilgin insanlara*”, G15 “*Anneme*”, İki kişi “*Arkadaşlara*”, G17 “*Bir zikir ehline*”, G18 “*Allah'a yalvarırım*”, Üç kişi “*Babama*”, G20 “*Cami cemaatine ihtiyaç duymuyorum. Güven duyduğum kimseler olabilir. Müftü, İmam veya ailem duruma göre...*” şeklinde cevaplar vermişlerdir.

Konu ile ilgili bir ayrıntı da şudur: Mardin İl Müftülüğünce 13/12/2008 tarihinde yapılan “*Dini sorularınızın cevabını nereden alıyorsunuz?*” Anketinde; “cami imamından” diyenlerin oranı % 48’dir. Bu oran, halkın yaklaşık yarısının dini sorularında Din görevlilerine müracaat ettiğini gösterirken (http://www.mardinmuftulugu.gov.tr/anket.asp?anket_id=37). Tarafımızdan yapılan görüşmelerde verilen cevaplar ışığında “din görevlisi”ne müracaat oranı % 35 şeklinde olmuştur.

Cami cemaati, caminin ihtiyacını karşılama, camiye yardım etme konusunda % 100 olumlu cevap vermişken, “*Borç para almak istesiniz imkânı olan bir cemaatten ister misiniz veya siz böyle birisine yardımcı olur musunuz?*” sorusuna bir kişi hariç “*yardım almam ama imkânım olursa yardım ederim*” cevabı vermişlerdir.

2.1.8. Kültürel Yansımalar İle İlgili Bulgular

Cemaate “*Mardin’de hac’dan dönenlerin evlerinin kapılarının üzerinde ayetler yazılıyor. Buna benzer başka adetler var mıdır?*” ve “*Toplum tarafından benimsenmiş geleneksel bilgi ve davranışlar nelerdir?*” soruları sorulmuştur. Mardin’de hac’dan dönenlerin evlerinin kapılarının üzerine ayet yazma, kapı süsleme geleneğinin olduğu; kapılar üzerine hac ibadeti ve kabe ile alakalı ayetler yazıldığı; en çok yazılan ayetlerin “*Yoluna gücü yetenlerin evi (Kâbe) hac ve ziyaret etmeleri, insanlar üzerinde Allah’ın bir hakkıdır*” (Âl-i İmrân 3/97), “*...Artık yüzünüzü Mescid-i Haram semtine çevir; bulunduğunuz yerde yüzlerinizi o yöne çevirin...*” (Bakara 2/144) ayetleri olduğu; ancak bu geleneğin yeni yerleşim yerlerinde çok fazla yerine getirilemediği tespit edilmiştir. Ayrıca Hac ibadeti dışında evlerin girişlerine “*Bismillahirrahmanirrahim*”, “*Allah*”, “*Muhammed*” yazılarına da şahit olunmuştur.

Cami cemaatinin soru ile ilgili cevaplarından bazıları şöyledir: G1 “*Bu hacdan dönenlere mahsustur, yani bu kapı süslemesi.*”, G2 “*Yazılan şey kapının girişidir. Dış kapının dış kısmıdır*”, G3 “*Besmele var. “Kim kabrimi ziyaret etse şefaati ona vacip olur.” mealindeki Hadisi Şerif’i yazarlar bu Hadisi Şerif’i çok yazanlar var tabii. Zaten ya Ayet-i Kerime ya Hadisi Şerif yazılıyor Mardin’de.*”, G6 “*Eskiden, şimdi hacca gitmek yani zor bir işti. Şimdiki gibi değil ve az hacı vardı Mardin’de. Yani sayılıydı birkaç hacı, çünkü gidiş geliş zor.*”, G11 “*Şimdi millet fakir, herkes gidemezdi hacca. Onun için hacı dediğimiz zaman belliydi, filan hacı dediğimiz zaman herkes tanırdı. Niye? Hacca gitmiş. Yani sayılıydı ama şimdi maşallah sayılamayacak kadar hacı var ve apartmanlar yapıldı. Her yere süsleme yapılamıyor*”, G13 “*Dolayısıyla yeni*

sitelerde böyle bir şey yok.”, G15“Yok. Bazıları yine burada da yapıyor. Fayanslar var Allah, Muhammed falan bir şeyler yapıştırıyor yani. Burada da ben görmüşüm. Ben gezerken görüyordum yani bazı evlerde.”

“Toplum tarafından benimsenmiş bazı geleneksel bilgi ve davranışlar hakkında ise şunlar söylenmiştir: G1“... Cuma günlerinde eskiden bizim müezzinler Cuma Suresinde geçen “Cuma günü ezan okunduğu zaman alışverişi kesip Allah’ın zikrine koşun” mealindeki ayeti okuyorlardı (İllem). O zaman millet biliyordu ki işte bu illemdir, Cuma namazı içindir. Şimdi bakıyorum bu yeni gelen müezzinler okumuyor, hep Anadolu’dan geliyor. Mardinli görevliler okuyorlar”, G4“Yeni gelenler bilmiyor mu, İştmiyor mu, niye diğeri söylüyor?”, G9“... Mübarek söyle ne olacak? Yani Ayet-i kerimedir, bakıyorum söylemiyorlar.” Okuması güzel bir şeydir. Bizde adetti eskiden devamlı okurlardı.”, G11“Cuma günü müminlerin bayramıdır, fakirlerin ve miskinlerin haccıdır” mealindeki hadisi de imam otoriter olsa okutuyor. İmamın otoritesi yoksa... Hoca bilmiyorum okumuyor. Çünkü ben görmüşüm bazı yeniler mesela ... nereden gelmiş? ...’dan, okuyor. Adam şimdi mevlid dahi okuyor Arapça. Niye? Kendisi buraya gelir gelmez “ben buranın her şeyini yapacağım”. Arapça mevlid bile okuyor şimdi ama diyebilir “Yahu ben bilmiyorum”. Niye bilmeyeceksin kardeşim, niye nedir? Nesi var bilmeyeceksin, bir hadis okuyacaksın nedir! Hadistir, altı üstü bir hadis ezberleyemezsen... Ezberleyemezsen de yaz oradan oku! Diyorum ki belki şaşırır cemaatin önünde. Yaz, oku çünkü bizim bura zihinler ona alışmış. Cuma günü illa o hadisi işitecek. Bu hadisin asıl amacı “Kim konuşursa cuması bozular” manasını cemaate kazandırmaktır. Her iki hutbeyi de dinleyin, oradaki amaç zaten odur. Cuma gününde konuşulmaz ama bazıları okumuyor ama okumaları güzeldir. Bu da Mardin’in bir âdetidir. Başka yerlerde göremezsin.”, G12 “Mesela imamların uzun kollu gömlek falan giymesi daha münasiptir. Bizim Mardin’de eskiden kısa kollu gidip namaz kıldığımız zaman bizi ayıplıyorlardı. Ben gençken hatırlıyorum. Diyordular bu iyi değildir yani mekruhtur, böyle kılmayın.”, G3“Taziye din görevlisini beklerler, düğüne genelde kendisine yakın hocayı çağırırlar. Diyelim ki o mahallenin veya onlara yakın kimse varsa...”, G2“Velime yapıldığı zaman önce mevlid okutuluyor, ondan sonra yemek veriliyor, ondan sonra gelin geliyor.”

Camilerin geleneksel yanlış uygulamaları kaldırmada yeterli dini eğitim veremedikleri, etkin olamadıkları anlaşılıyor.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kuruluşundan günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Mardin, kaynaklarda tarihin tanığı, gizemli şehir, insanlığın kültür mirası, hoşgörü şehri vb. pek çok tanımla anlatılmaya çalışılmaktadır.

“Yaygın Din Eğitimi Kurumu Olarak Camilerin Sosyo-Kültürel Hayata Etkileri (Mardin Örneğı)” adlı çalışmamızda öncelikle Mardin’in sosyo-kültürel mirasını ve bugünkü durumunu tasviri bir yaklaşımla sunduk. Bu çalışma ile Mardin ilinde görev yapacak eğitimciler özellikle din eğitimcileri-din görevlileri için Mardin’in kültürel mirası hakkında özet bilgiler vermeye çalıştık.

Çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte araştırmanın konusu, amacı ve önemi, sınırlılıkları, sayıltıları, metodolojisi, görüşme ile ilgili genel bilgiler; görüşme formunun hazırlanması, uygulanması; verilerin toplanması ve analizi belirlenmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde Mardin isminin kaynağı, tarihi, coğrafi konumu ve ekonomik durumu, Mardin’in idari, demografik ve etnik yapısı ile din, dil, gelenek, nişan-düğün, el sanatları, mutfak, turizm, folklor ve sosyal ve kültürel etkinlikleri ele alınmıştır.

İkinci bölümde bulgular ve yorumlar ile ilgili bilgiler verildikten sonra Mardin’deki Cami kültürünün Müslüman topluluk üzerindeki şekillendirici etkisi, aile, komşuluk gibi çeşitli yansımaları, farklı din ve mezhepten insanlarla ilişki düzeyi, alışveriş-ticaret ve yardımlaşma gibi sosyo-kültürel hayat üzerindeki etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yaptığımız çalışmanın diğer illerimizde de benzer çalışmalar yapılmasına katkı sağlayacağını; kendi alanı ve değişik bilim dallarında yapılacak çalışmalara ışık tutacağını ümit etmekteyiz.

Mardin’de camiler, geçmişte olduğu gibi günümüzde de insanların yaşamlarına ve sosyo-kültürel hayatlarına yön veren unsurların başında yer almaktadır. Yaptığımız

çalışma, mülakat ve gözlemlerimiz sonrası, Mardin’de çalışacak din eğitimcilerine yönelik değerlendirmelerimizi de şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Mardin’de din eğitiminin yürütülmesinde din görevlilerine büyük görevler düşmektedir. Din görevlileri, uygulanabilir nitelikteki sahih bilgileri uygun yöntemlerle insanlara öğretmeli ve günlük hayatla bütünleştirmelidirler.

2- Din görevlileri, dini bilgiler kadar sosyal bilimlerle de yeterli oranda donatılmalı; Din Görevlilerinin yeterince aktif olabilmeleri, bireysel ve toplumsal huzura daha fazla katkı sağlayabilmeleri için mümkün olan en kısa sürede iletişim becerileri ve yetişkin eğitimi noktasında eğitim almaları sağlanmalıdır.

3- Bazı din görevlilerin asli hizmetlerini aksatacak derecede başka işlerle (araba alım-satımı, elektrik, su, telefon ve bilgisayar tamirâtı, emlakçılık, vb.) meşgul oldukları; bu durumda din görevlilerinin saygınlık ve toplumsal statülerinde yıpranmalar gözlemlendiğinden bu konuda İl Müftülüğünün acil önlemler alması gerekmektedir.

4- Tarihi mekânlarda görev yapan din görevlileri, sağlıklı bir rehberlik hizmeti verebilmeleri için yetiştirilmeli; ayrıca bu camilerde din görevlilerinden başka görevi sadece cami rehberliği olan “ Cami Rehberi” görevlendirilmelidir.

5- İl Müftülüğünün rehberliğinde yerli ve yabancı turistlere yönelik camilerin tanıtımı için farklı dillerde broşürler hazırlanmalıdır.

6-Eğitimin verildiği ilk yer olan ailede din eğitiminin sağlıklı verilebilmesi için camilerde bayanlara yönelik toplantı, sohbet ve programlar düzenlenmeli ve camilerin kadınların dini bilgilerini artıran mekânlar olması sağlanmalıdır. Bölgede yaygın olan hurafelerin ortadan kaldırılması için bayan vaizler atanmalı ve sayıları artırılmalıdır.

7- Kadınların cami içi din eğitimi faaliyetlerinin önemszenmesi konusunda din görevlileri ve cemaatin bilinçlendirilmesine ihtiyaç vardır. Hutbe ve vaazlar başta olmak üzere konferans ve panel gibi etkinliklerle toplum bu konuda aydınlatılmalıdır.

8- Kadınların camilere rahatlıkla katılabilmelerini kolaylaştırmaya yönelik fiziki düzenlemeler yapılmalı/iyileştirilmeli, cami bünyesinde bayanlar için abdesthaneler ve namaz kılacakları geniş mekânlar ayrılmalıdır.

9- Hutbe ve vaaz konularında, cemaatin somut beklentilerine cevap verebilecek, kültür düzeyine uygun, yerel hassasiyetler, özellikler ve sorunlar daha fazla dikkate alınmalıdır.

10- Özellikle merkezi camilerde yüz yüze vaaz edilmesi yaygınlaştırılmalı ve cami görevlilerin vaaz-irşat konusunda daha aktif olmaları sağlanmalıdır.

11- Mardin'e atanan bütün yeni görevliler bölgenin sosyal, kültürel ve dini hayatı hakkında bilgilendirilmelidir.

12- Mardin'de görev yapan din görevlilerinin, buradan ayrılmadan önce bölgenin sosyo-kültürel yapısı ve dinî hayatı konusunda tecrübelerini not etmeleri sağlanmalı ve bu çalışmalar İl Müftülüğünde bir veri seti olarak değerlendirilmelidir.

13- Bu çalışma nitel desenli bir araştırma olduğu için Mardin merkezindeki üç camide, sınırlı sayıda cemaatle derinlemesine görüşmeler yoluyla elde edilen verilere dayanmaktadır. Mardin'de bu konu hakkında daha önce yapılmış bir araştırma bulunmamaktadır. Bu konuda daha geniş evreni ve örnekleme olan araştırmalar yapılarak ülke genelinde bir durum tespiti yapılması gerekmektedir. Elde edilen bulgular ışığında gerekli önlemlerin alınmasına yönelik öneriler geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, İlhan (1997). *Güneydoğu Anadolu*. Cem Ofset Matbaacılık San. A. Ş.
- Akis, Metin (2007). “İngiliz Buchkingham’ın Seyahatnamesine Göre Yüzyılın Başlarında Mardin’de Sosyal ve Ekonomik Hayat”. Editör: İbrahim Özcoşar). *Makalelerle Mardin I Tarih - Coğrafya*. İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 7, 429-444.
- Akşit, Vehbi (12-16 Ekim 2009). “Toplumun Bilgi Kaynağı Olarak Vaaz” (Bildiri). *IV. Din Şûrası*, Ankara.
- Akkanat, Cevat (2009). “Mardin Ulu Camii ”. *Diyanet Aylık Dergi*, (226), 58-61.
- Akyüz, Gabriyel (1998). *Mardin İlinin merkezinde Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*. İstanbul.
- Apak, Adem (12-16 Ekim 2009). “Türkiye’de Yaygın Din Eğitiminin Sorunlarıyla İlgili Tespit ve Teklifler” (Bildiri). *IV.Din Şûrası*, Ankara.
- Aslan, Mehmet Ali (2007). “Mihellemîlerde Sözlü Edebiyat Geleneği”. (Editör: İbrahim Özcoşar). *Makalelerle Mardin III Eğitim-Kültür-Edebiyat*. İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 9, 241-249.
- Ateş, Tahir (2006). “Tarihi Mardin Evlerinde Kemerler ”. *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. 26-28 Mayıs. İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 6, 841-866.
- Atik, Muzaffer - Noyan Sadettin (t.y.). *1950 Mardin İlinin Monografisi*.
- Aydın, Abdürrauf (2007). *Mardin İlinin İktisadi ve Sosyal Açından Gelişimi (1950-2000)*. *Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Aydın, Suavi vd (2000). *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.
- Belli, Oktay (2006). “Mardin’de Geleneksel Üretim Yapan Bakır ve Bronz Atölyeleri”. *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. 26-28 Mayıs. İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 6, 183-210.
- Bilgin, Vejdi (12-16 Ekim 2009). “Din Toplumdaki Çözülme Örüntülerine Bir Çözüm Getirebilir Mi?” (Bildiri). *IV. Din Şûrası*, Ankara.
- Cöhce, Salim (2006). “Türk Hâkimiyetine Geçiş Döneminde Mardin ve Çevresi”. *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. 26-28 Mayıs. İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 6, 1-17.
- Çelik, Celalettin (12-16 Ekim 2009). “Kentleşme ve Dinî Hayat” (Bildiri). *IV. Din Şûrası*, Ankara.
- Çetin, İhsan (2007). “Çokkültürlülük, Etnisite ve Dil”: Midyat Araştırması Örneği. (Editör: İbrahim Özcoşar). *Makalelerle Mardin III Eğitim - Kültür-Edebiyat*. İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 9, 263-270.
- DİB (Diyanet İşleri Başkanlığı) (2011). *2011 Yılı Performans Programı*. Ankara: DİB.
- DİB (Diyanet İşleri Başkanlığı) (2010). *Temel İlkeler ve Hedefler*.
- <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-Duyuru-8222.aspx>, Erişim Tarihi: 15.11.2011
- Dodurgalı, Abdurrahman (1996). *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Dolapönü, Hanna (1972). *Tarih’te Mardin*. İstanbul: Hilal Matbaacılık.

Durmuş, Zülfikar (12-16 Ekim 2009). “Bilgi Edin(dir)me Aracı Olarak Hutbe” (Bildiri). *IV.Din Şûrası*, Ankara.

Erdem, Gazi (12-16 Ekim 2009). “Sosyal Açılımlı Cami Hizmetleri” (Bildiri). *IV. Din Şûrası*, Ankara.

Erdem, İlhan (2006). “Mardin’de Akkoyunlu Mirası”. *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. 26-28 Mayıs. İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 6, 399- 407.

Erten, Esra (2009). *Mesudiye Köyü’nde Sosyo-Kültürel ve Dini Hayat*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Erul, Bünyamin (12-16 Ekim 2009). “Sosyal Alandaki Farklı Kesimlerine Yönelik Din Hizmetleri” (Bildiri). *IV. Din Şûrası*, Ankara.

GAP-GİDEM (2007). *Mardin Gıda Sektörü Gelişim Stratejileri Araştırma Projesi*. Ankara: GAP-GİDEM Yayınları.

Güleç, Hamdi (2007). “Mardin’in Kültürel Hayatı ve Yetiştirdiği Ünlü Simalar”. (Editör: İbrahim Özcoşar). *Makalelerle Mardin IV Önemli Simalar-Dini Topluluklar*. İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 10, 1-8.

Gürbüz, Adnan (2006). “16-17. Yüzyıllarda Mardin Kalesi”. *I. Uluslar arası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. 26-28 Mayıs. İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 6, 299-308.

Hançerlioğlu, Orhan (1996). *Felsefe Sözlüğü* (10.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi
Noyan, Sadettin (t.y.). *Bilinmeyen Mardin*.

<http://www.mardin.gov.tr/turkce/cografya/cografya.asp>, Erişim Tarihi: 19.11.2009.

<http://www.mardin.gov.tr/turkce/tarihi/tarihcetarihdekiyeri.asp>, Erişim Tarihi: 19.11.2009.

<http://www.mardin.gov.tr/turkce/tarihi/tarihcetarihdealdigiisimler.asp>, Erişim Tarihi: 19.11.2009.

<http://www.mardin.gov.tr/turkce/yasayantarihmartin/gelenekselyemekler.asp>,
Erişim Tarihi: 19.11.2009.

<http://www.mardinmuftulugu.gov.tr/>

http://www.mardinmuftulugu.gov.tr/anket.asp?anket_id=46, Erişim Tarihi: 15.11.2011.

http://www.mardinmuftulugu.gov.tr/anket.asp?anket_id=37, Erişim Tarihi: 15.11.2011.

<http://www.tuik.gov.tr/OncekiHBArama.do?islem=postmyChoice> Erişim Tarihi:
31.10.2011).

Karabulut Yalçın, Hacer (2010). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Kendi Algularına ve Meslektaşlarına Göre İletişim Becerileri Üzerine Nitel Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Karakoç, Rümeyza, (2010). *Demirci Köyünde Sosyal ve Dini Hayat*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kılavuz, M. Akif (12-16 Ekim 2009). “Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi” (Bildiri). *IV. Din Şûrası*, Ankara.

Koçoğlu, Yusuf (2006). *Mardin İli'nin Turizm Potansiyeli*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Köylü, Mustafa (12-16 Ekim 2009). “21. Yüzyılda Yetişkin Eğitimi: İmkân ve Fırsatlar” (Bildiri). *IV. Din Şûrası*, Ankara.

Kula, Mevlüt - Tekin, Zeki (2007). “Mahalme Atasözleri”. *Makalelerle Mardin III Eğitim-Kültür-Edebiyat*. 19-21 Haziran 2003. İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 9, 251-261.

Mardin Müftülüğü (2011). *Anket*.

http://www.mardinmuftulugu.gov.tr/anket.asp?anket_id=46, Erişim Tarihi: 15.11.2011.

- Mutlu, Kayhan (12-16 Ekim 2009). “Din’i Değerler ve Bireyin Toplumsallaşmasındaki Rolü ve Önemi” (Bildiri). *IV.Din Şûrası*, Ankara.
- Okumuş, Ejder (12-16 Ekim 2009). “Değerlerin ve Bir Değer Olarak Dinin İstismarı”(Bildiri). *IV.Din Şûrası*, Ankara.
- Okumuşlar, Muhiddin (1999). *Kur’an’a Göre Din Fıtrat Eğitim İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- _____, (2002). *Fıtrattan Dine*. Konya: Yediveren Kitap.
- _____, (2008). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinde Mesleki Doyum*. Konya: Yediveren Kitap.
- Ölçen, Yavuz (2006). “Milli Mücadelede Mardin”. *I. İhtisas Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. 26-28 Mayıs. İstanbul: Mardin Tarihi Kütüphanesi Yayın No: 6, 655-665.
- Öz, Şahin (2010). *Bir Cami Cemaatinin Anatomisi: Konya Kulu Merkez Kubbeli Cami Cemaati Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Yaklaşım*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Pusmaz, Durak (2007). “Cami Derslerini Verimli Kılmak İçin Bazı Mülâhazalar”. *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*. 3-4 Kasım 2007. Ankara: DİB Yayınları, 392-404.
- Sayan, Yunus Emre (2003). *Iğdır’da Sosyal, Kültürel, Dini Hayat ve Din Eğitiminin Problemleri*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Sezer, M. Abdulbasit (2007). “Mardin Türküleri Üzerine Bazı Tespitler” (Editör: İbrahim Özcoşar). *Makalelerle Mardin III Eğitim-Kültür-Edebiyat*. İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 9, 271-279.

- Tavukçuoğlu, Mustafa (1990). "İlköğretimde Din Eğitimi ve Program Geliştirme Üzerine Bazı Düşünceler". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (3), 425-438.
- Tümer, Günay (1994). "Din". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 9, 312-320. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Yaman, Ertuğrul (12-16 Ekim 2009). "İnsanî İlişkiler ve Toplumsal İletişim Bağlamında Dinin Rolü" (Bildiri). *IV.Din Şûrası*, Ankara.
- Yaşa, Recep (1995). *Mardin'de Türk İskânı (XII-XIII. Yüzyıl)*. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, İbrahim (2009). "Kültürel Zenginlik Bakımından Mardin". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9 (1), 51-70.
- Yuvalı, Abdulkadir (2006). "Artukoğulları Döneminde Mardin'deki Maddi Kültür Unsurları". *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. 26-28 Mayıs. İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 6, 27-35.

EKLER

Ek-1: Görüşme Formu

GİRİŞ

Adım Hasan Hüseyin PALABIYIK, Savur İlçesinde İlçe Müftüsü olarak görev yapmaktayım. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda Din Eğitimi Bölümünde Yüksek Lisans öğrencisiyim. "Yaygın Din Eğitimi Kurumu Olarak Camilerin Sosyo-Kültürel Hayata Etkileri (Mardin Örneği)" konusunda araştırma yapıyorum ve sizinle bu konuda görüşmek istiyorum. Bu görüşmede amacım cami cemaatinin konu ile ilgili ne düşündüklerini ortaya çıkarmaktır. Sizlerin vereceği cevaplarla ortaya çıkacak sonuçların, Mardin'de görev yapacak eğitimciler özellikle din eğitimcileri-din görevlilerine katkıda bulunacağımı ümit ediyorum. Çalışma bilimsel bir araştırma olup, elde edilecek sonuçların geçerliliği ve güvenilirliği sizin sorularımıza vereceğiniz cevapların samimiyet ve doğruluğuna bağlıdır.

Bu görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizlidir ve bu bilgiler sadece bu çalışma için kullanılacaktır. Başlamadan önce, sizin belirtmek istediğiniz bir düşünce ya da sormak istediğiniz bir soru var mı? Yaklaşık bir saat süreceğini tahmin ettiğim bu görüşmeyi izin verirseniz kayıt altına alacağım.

Katkılarınız için şimdiden teşekkür ediyorum, izninizle sorulara geçmek istiyorum.

GÖRÜŞME SORULARI

1. Cami ile ilk tanışmanız nasıl oldu?
2. Çocukluk döneminizde cami ile ilgili bir anınız varsa anlatın?
3. Mardin’de aklınıza gelen ilk cami hangisidir, neden?
4. Mahallenizde hiç cami olmasa kendinizi nasıl hissedersiniz?
5. Namazı düzenli kılar mısınız?
6. Vakit namazlarını daha çok nerede kılıyorsunuz?
7. Hangi vakit namazlarını camide kılmayı tercih ediyorsunuz?
8. Camiye sık gitmenizde nelerin olumlu katkıları oldu, açıklar mısınız?
9. Camiye sık gitmenizi engelleyen hususlar nelerdir?
10. Camiye gidip- gelmede evin camiye uzaklığı etkili midir?
11. Ev (alırken, yaparken veya kiralarırken) evin camiye yakın olmasına dikkat eder misiniz, bu hesabı yapar mısınız?
12. İmam-Hatibin kıraat, ses ve cemaate karşı tutum ve davranışları sizin camiye gidip gitmemenizde ne derece etkili?
13. Cami cemaatinden küs olduklarınız var mı? Camiye gitmiyorsanız bu küslükler bir gerekçe mi?
14. Camiye gittiğinizde camideki cemaat sayısı ne kadardır ve hangi vakitler kalabalıktır?
15. Cemaat sayısının az kalabalık olmasını ister misiniz, neden?
16. Camiler daha çok hangi yaş grubunu cezbediyor?
17. Küçük çocuklara karşı imamların tutumu nasıldır? Camiye gelmeleri hususunda gayreti, teşviki var mıdır?
18. Dininizi öğrenmek için özel gayret gösteriyor musunuz?
19. Cevabınız evet ise dininizi daha iyi nasıl öğrenmeye ve yaşamaya çalışıyorsunuz?
20. Mardin’de verilen vaaz ve hutbelerden istifade edebiliyor musunuz?
21. Cevabınız evet ise, dini ve sosyal hayatınıza ne derece yön veriyor?

22. Cevabınız hayır ise, vaaz ve hutbelerde daha çok hangi konulara ağırlık verilmesini istersiniz?
23. Hutbe ve vaazlar diğer din ve mezhep mensuplarına karşı sizde ne gibi bir duygu oluşturmaktadır?
24. Evinizde hangi kitaplar vardır?
25. Camideki kitaplardan yararlandınız mı?
26. Camilerde ibadetlerle ilgili herhangi bir şey öğrendiniz mi?
27. Mahallenizdeki camiden siz de dahil ailenizden herhangi birisi din eğitimi aldı mı veya camiden ne öğrendiniz?
28. Sizin ailenizde yaşayan bayanlardan biri camiye gitmek için izin istese, izin verir misiniz, neden?
29. Komşularınızla ilgili haberleri nerelerden alıyorsunuz?
30. Diğer din ve mezhep mensuplarıyla komşuluk ilişkileriniz nasıl?
31. Bir problemle karşılaştığınızda ilk önce kime müracaat edersiniz?
32. Sosyal ve ailevi dert ve sıkıntılarınızı paylaştığınız cami cemaati var mı?
33. Borç para almak istesenez imkânı olan bir cemaatten ister misiniz veya siz böyle birisine yardımcı olur musunuz?
34. İmkânınız varsa caminin ihtiyaçlarını karşılar mısınız?
35. Alış-veriş yaparken cami cemaatinden olanları tercih eder misiniz?
36. Randevularınızı falanca camide buluşalım şeklinde yaptınız mı?
37. Mardin'de Hac'dan dönecek olanların evlerinin kapılarının üzerine yazdıkları (hacla ilgili ayetler) gibi daha başka gözle görülebilir dinî semboller, gelenekler nelerdir?
38. Hizmet alan kitle (cemaat) tarafından yadırganacak biçimde sergilenen davranışlar nelerdir?
39. Din Görevlilerinin haftalık izin kullanması hususunda görüşünüz nedir?
40. Din Görevlilerinden beklentileriniz nelerdir?

Ek- 2: Görüşme Formu

GİRİŞ

Adım Hasan Hüseyin PALABIYIK, Savur İlçesinde İlçe Müftüsü olarak görev yapmaktayım. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda Din Eğitimi Bölümünde Yüksek Lisans öğrencisiyim. "Yaygın Din Eğitimi Kurumu Olarak Camilerin Sosyo-Kültürel Hayata Etkileri (Mardin Örneği)" konusunda araştırma yapıyorum ve sizinle bu konuda görüşmek istiyorum. Bu görüşmede amacım cami cemaatinin konu ile ilgili ne düşündüklerini ortaya çıkarmaktır. Sizlerin vereceği cevaplarla ortaya çıkacak sonuçların, Mardin'de görev yapacak eğitimciler özellikle din eğitimcileri-din görevlilerine katkıda bulunacağını ümit ediyorum. Çalışma bilimsel bir araştırma olup, elde edilecek sonuçların geçerliliği ve güvenilirliği sizin sorularımıza vereceğiniz cevapların samimiyet ve doğruluğuna bağlıdır.

Bu görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizlidir ve bu bilgiler sadece bu çalışma için kullanılacaktır. Sorularımız arasında kişilerin isim veya şahsi bilgileri yer almadığı gibi sonuçların yazımı esnasında da aynı titizlik gösterilecektir. Başlamadan önce, sizin belirtmek istediğiniz bir düşünce ya da sormak istediğiniz bir soru var mı? Yaklaşık bir saat süreceğini tahmin ettiğim bu görüşmeyi izin verirseniz kayıt altına alacağım.

Katkılarınız için şimdiden teşekkür ediyorum, izninizle sorulara geçmek istiyorum.

GÖRÜŞME SORULARI

1. İlk defa camiye nasıl gittiniz?
2. Çocuk olduğunuz zaman camide bir hatıranız yok mu?
3. Mardin’de aklınıza gelen ilk cami hangisidir, neden?
4. Mahallenizde cami olmazsa kendinizi nasıl görürsünüz?
5. Devamlı namaz kılar mısınız?
6. Vakit namazlarında cemaate iştirak ediyor musunuz?
7. Hangi vakit namazında camiye gidirsiniz?
8. Niye devamlı camiye gidiyorsunuz, nedeni?
9. Niye devamlı camiye gitmiyorsunuz, gerekçesi?
10. Eviniz camiye yakın olsa devamlı gider misiniz?
11. Ev (alırken, yaparken veya kiralarken) evin camiye yakın olmasına dikkat eder misiniz, bu hesabı yapar mısınız?
12. İmam güzel okumasa, sizinle ilgilenmese camiye gider misiniz?
13. Cami cemaatinden küs olduklarınız var mı? Camiye gitmiyorsanız bu küslükler bir gerekçe mi?
14. Camiye gittiğinizde kaç kişiyi bulursunuz? Hangi vakitte ne kadar cemaat var?
15. Cemaat sayısının az kalabalık olmasını ister misiniz, neden?
16. En fazla hangi yaştaki insanlar camiye gidiyor, gençler de niçin yaşlılar gibi çok fazla gitmiyor?
17. İmamlar küçük çocuklara karşı nasıl davranıyor, onlarla ilgileniyorlar mı?
18. İslamiyet’i öğrenmek için özel vakit ayırıyor musunuz?
19. Evet diyorsanız İslamiyet’i öğrenmek için özel olarak ne yapıyorsunuz?
20. Mardin’de verilen vaaz ve hutbelerden istifade ediyor musunuz?
21. Evet diyorsanız hayatınızı çok fazla değiştiriyor mu?

22. Hayır diyorsanız imam vaazda size ne va'zetmeli, hutbede size ne hitap etmeli?
23. Hutbe ve vaazlar diğer din ve mezhep mensuplarına karşı sizde ne gibi bir duygu oluşturmaktadır?
24. Evinizde hangi kitaplar var?
25. Camideki kitaplardan istifade ediyor musunuz?
26. Camilerde ibadetlerle ilgili herhangi bir şey öğrendiniz mi?
27. Mahallenizdeki camiden siz de dâhil ailenizden herhangi birisi din eğitimi aldı mı veya camiden ne öğrendiniz?
28. Sizin ailenizde yaşayan bayanlardan biri camiye gitmek için izin istese, izin verir misiniz, neden?
29. Komşularınızla ilgili haberleri nerelerden alıyorsunuz?
30. Gayri Müslimlerle ve diğer mezhep mensuplarıyla aranız nasıldır?
31. Bir sorunuz olduğunda kime gider siniz?
32. Derdin veya bir sıkıntının olduğu zaman cami cemaatinden birisine anlatır mısın?
33. Borç para almak isteseniz imkânı olan bir cemaatten ister misiniz veya siz böyle birisine yardımcı olur musunuz?
34. Camiye bir şey lazım olsa ve imkânın varsa onu yapar mısınız?
35. Alış-veriş yaparken cami cemaatinden olanları tercih eder misiniz?
36. Birbirinize söz verdiğinizde şu camide buluşalım diyor musunuz?
37. Mardin'de Hac'dan dönenlerin evlerinin kapılarının üzerinde ayetler yazılıyor. Buna benzer başka adetler var mıdır?
38. Toplum tarafından benimsenmiş geleneksel bilgi ve davranışlar nelerdir?
39. Bir imamın haftalık izin kullanması gerekir mi?
40. İmamlardan ne bekliyorsunuz?

T.C.

KONYA NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ**Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü****ÖZGEÇMİŞ**

Adı Soyadı:	Hasan Hüseyin PALABIYIK	İmza:		
Doğum Yeri:	Karaman			
Doğum Tarihi:	01/01/1975			
Medeni Durumu:	Evli			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Alanözü Kasabası İlköğretim Okulu	İlköğretim	Alanözü Kasabası	1981-1986
Ortaöğretim	İmam-Hatip Lisesi	Ortaöğretim	Karaman	1988-1991
Lise	İmam-Hatip Lisesi	Lise	Karaman	1991-1994
Lisans	100.Yıl Üniversitesi	İlahiyat	Van	1994-1999
Yüksek Lisans	Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi	Yüksek Lisans	Konya	2009-2011
Becerileri:				
İlgi Alanları:				
İş Deneyimi:				
Aldığı Ödüller:				
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Mehmet AKARSLAN Kasım AYTİMUR İsmail KURTOĞLU			
Tel:	0505 452 36 92			
E-Posta:	hhplbyk42@hotmail.com			
Adres	Hürriyet Mahallesi Otuzbirkimya Bulvarı 41/2 - 20350 ÇARDAK/DENİZLİ			